

Zwolle
2019

KLIMAATVERANDERING:

GROEIEN DOOR RELATIE, VOORBEELDFIGUREN, MOMENTEN EN EEN GOEDE HOUDING

EEN ONDERZOEK NAAR EEN GOED KLIMAAT VOOR GELOOFSVRAGEN EN
TWIJFEL IN HET JONGERENWERK

AUTEURS: HANS LAMBERINK,
ARJEN UIL, IRENE VOS
& LAURENS WIERSMA

BEGELEIDER: MERIJN WIJMA

INSTELLING: HOGESCHOOL VIAA

Voorwoord

Lectori Salutem

“Ik heb het nog nooit gedaan, dus ik denk dat ik het wel kan.” - Pippi Langkous

Voor u ligt het verslag dat gemaakt is naar aanleiding van het onderzoek dat met vier studenten van de opleiding GPW aan de VIAA is begonnen en als studenten Theologie aan de begeleiders en beoordeelaars Merijn Wijma en Peter Bareman mogen aanbieden.

Het onderzoek is uitgevoerd onder jongeren van 12 tot 18 jaar in de kleine gereformeerde kerken, te weten de CGK, GKV en NGK met als hoofdvraag:

Hoe kan een gemeente uit de CGK, GKV of NGK binnen het jongerenwerk inzetten op een goed klimaat voor het stellen van geloofsvragen en het uiten van geloofstwijfel bij jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar?

Daar een van de onderzoekers een onderzoek heeft gedaan onder studenten deelachtig aan de christelijke studentenverenigingen C.S.R., C.S.F.R. en VGSD in Delft naar geloofsvragen en geloofstwijfel, kwam het idee voor dit vervolgonderzoek. In Delft werd er onderzoek gedaan onder studenten die studeerden aan de universiteit van Delft en een leeftijd hadden vanaf 17 jaar. In dit onderzoek is gekozen om tieners te onderzoeken aangezien dit voor een van de onderzoekers de doelgroep is waaraan die lesgeeft.

Het doen van onderzoek is een hele klus en het is fijn als er een goede begeleiding is. De eerste begeleider van dit onderzoek is in een vroeg stadium uitgevallen wegens ziekte. Zeer vervelend voor haar en voor de onderzoekers. Een nieuwe begeleider was niet zomaar gevonden. Dankzij de inspanningen van de heer B. Kamphuis is mevrouw M. Wijma bereid gevonden om de groep te begeleiden. Ondertussen is er wel verder gewerkt en kregen we ondersteuning van mevrouw A. Velvis. De onderzoekers zijn haar zeer erkentelijk voor haar enthousiaste manier van les geven met betrekking tot het doen van onderzoek.

Dank zijn we ook verschuldigd aan mevrouw M. Wijma. Haar positieve, energieke manier van begeleiden heeft ons steeds weer moed gegeven om een volgende fase in te gaan. Ook danken we de heer P. Bareman, als tweede beoordelaar, die ons ook van feedback heeft voorzien en in de wandelgangen informeerde hoe de voortgang van het onderzoek verliep.

Uiteraard ook dank aan allen die het mogelijk hebben gemaakt om zowel kwantitatief en kwalitatief onderzoek te doen. Scriba's, jeugdwerkers, beamteamleden, jongeren die de moeite hebben genomen de enquête in te vullen en zij die ons te woord wilden staan voor een interview.

De wens is dat door dit (kleine)onderzoek winst gedaan kan worden in het voorwaarden scheppen van een goed klimaat in de kerken. Wel is duidelijk geworden dat het belangrijk is voor jongeren in deze leeftijdsfase dat ze zich gezien en gekend weten. Ze vormen niet de kerk van de toekomst, maar de kerk van nu. Daar mag oog voor zijn en in geïnvesteerd worden.

Wij wensen de lezer veel leesplezier met dit verslag!

Arjen Uil, Irene Vos, Laurens Wiersma en Hans Lamberink

Samenvatting

Onderzoek onder studenten in Delft naar geloofstwijfel is de aanzet geweest tot het doen van een vervolgonderzoek. De studenten in Delft waren in de leeftijd van 17 jaar en ouder. Wordt er ruimte ervaren om geloofstwijfel te uiten binnen de studentenvereniging en de kerken waar deze studenten lid van zijn?

De leeftijd van 12 tot 18 jaar is een belangrijke fase in het leven van de jongeren. Met betrekking tot hun ontwikkeling, blijkt uit onderzoek, dat er dan keuzes gemaakt worden hoe men zich verhoudt tot geloof en kerk.

Door het bezoeken van een aantal catechese groepen wilden de onderzoekers zich in eerste instantie op de hoogte stellen van de praktijk. Verder ontdekten ze dat in de leeftijdsgroep onder de 15 jaar weinig onderzoek is gedaan naar wat betreft dit onderwerp. Dit wekte nieuwsgierigheid op hoe omgegaan wordt met deze jongeren en of ontdekt kon worden hoe het klimaat in de kerk is voor deze jongeren.

Het onderzoek is verricht in de zogeheten kleine gereformeerde kerken, te weten de Christelijk Gereformeerde kerk, de Gereformeerde kerk (vrijgemaakt) en de Nederlands Gereformeerde kerk. Allereerst is onderzocht volgens de kwantitatieve methode. Er zijn ongeveer 560 gemeentes aangeschreven via de scriba's. Deze werden verzocht om de ontworpen en toegestuurde digitale enquête onder jongeren te verspreiden. Hierop zijn 280 ingevulde vragenlijsten retour gekomen. Ongeveer 40 jongeren gaven aan bereid te zijn tot een verdiepend interview: het kwalitatieve vervolg. Er zijn uit deze lijst 6 respondenten gezocht en er is geprobeerd om een evenredige verdeling van kerk, leeftijd en opleiding te verkrijgen.

De bestudeerde literatuur laat zien dat het niet vreemd is dat jongeren in deze fase van hun leven twijfelen, met vragen rondlopen en niet in het stramien van de kerk (willen) lopen. Ze willen ontdekken, experimenteren. Ze willen graag gezien worden en zeker geen oordeel voelen over hun vragen. Kerken zien dit nog wel eens als problematisch en niet als een kans.

De hoofdvraag van dit onderzoek is als volgt geformuleerd:

Hoe kan een gemeente uit de CGK, GKv of NGK binnen het jongerenwerk inzetten op een goed klimaat voor geloofstwijfel bij jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar?

Gekeken is naar belemmerende factoren (literatuur) en wat volgens de jongeren zelf bijdraagt aan een goed klimaat en of ze zich in de factoren uit de literatuur herkennen. Is dat klimaat er nu en wat is er nodig voor een goed klimaat?

Na analyse van zowel het kwantitatieve als het kwalitatieve deel van dit onderzoek zijn er de volgende aanbevelingen te doen:

- Ouders toerusten in het omgaan met geloofsvragen en twijfels van hun kinderen.
- Bewustwording creëren bij (de oudere) gemeenteleden dat ze voorbeeldfiguren zijn in het voorleven van geloof en leven inclusief de moeilijke kanten ervan met vragen en twijfels.
- Bezinning op rol van ouderling met betrekking tot vragende en twijfelende jongeren.
- Meer momenten creëren voor inbreng van en gesprek met jongeren: oprechte interesse tonen, naar hen luisteren en hen serieus nemen met de vragen en ideeën die ze hebben.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting.....	3
Inhoudsopgave	4
1. Inleiding	6
1.1. Aanleiding van het onderzoek.....	6
1.2. Theoretische inleiding	7
1.2.1. Inleiding	7
1.2.2 Jongeren in hun levensfase en deze tijd	7
1.2.3 Jongeren en geloofsvragen	11
1.2.4 Uiteenzetting van geloofstwifel	14
1.2.5 De rol van de kerk in het geloofsleven van jongeren	17
1.2.6 Eindconclusie	24
1.3. Probleemomschrijving: doelstelling, vraagstelling en deelvragen.....	25
1.4. Begripsafbakening	25
2. Methode.....	27
2.1. Het onderzoeksontwerp.....	27
2.1.1. Algemene opzet.....	27
2.1.2. Meetinstrumenten en kwaliteit	28
2.1.3. Onderzoeksgroepen	30
2.2. Planning	32
2.3. P.R.....	34
2.4. Operationalisatie	35
2.4.1. Inleiding	35
2.4.2. Literatuurstudie.....	35
2.4.3. Kwantitatieve enquêtes	35
2.4.4. Kwalitatieve diepte-interviews.....	39
3. Resultaten en analyse	43
3.1. Inleiding	43
3.2. Methodische verantwoording.....	43
3.2.1. Kwantitatief	43
3.2.2. Kwalitatief.....	44
3.3. Resultaten	46
3.3.1. Kwantitatieve resultaten	46
3.3.2. Kwalitatieve resultaten	62

4.	Conclusies en discussie.....	80
4.1.	Inleiding.....	80
4.2.	Conclusies en aanbevelingen	80
4.2.1.	Beantwoording deelvragen	80
4.2.2.	Beantwoording hoofdvraag.....	84
4.3.	Discussie	86
4.3.1.	Evaluatie theoretisch kader.....	86
4.3.2.	Evaluatie onderzoeksmethodiek	87
4.3.3.	Bruikbaarheid	88
5.	Bibliografie	92
6.	Bijlagen	94
6.1.	Tijdplanning en taken.....	95
6.2.	Enquête	96
6.3.	Indicatoren waarop enquête is gebaseerd	102
6.4.	PR.....	104
6.4.1.	Mail scriba	104
6.4.2.	2e mail scriba.....	105
6.4.3.	Brief jongerenwerker	105
6.4.4.	Artikel kerkblad	106
6.4.5.	Introductiemail te interviewen jongeren	107
6.4.6.	Topiclijst interview dat is toegestuurd aan te interviewen jongeren	108
6.5.	Topiclijst vooraf aan interviewformat	109
6.6.	Interview format diepte interviews	110
6.7.	Tabellen en berekeningen kwantitatief	116

1. Inleiding

1.1. Aanleiding van het onderzoek

Dit onderzoek startte vanuit een eigen interesse van de onderzoekers. Er werd een gedeeld thema geproefd: ruimte voor geloofsvragen en -twijfel bij jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar die aangesloten zijn bij de kleine gereformeerde kerken: CGK, GKV en de NGK.

Een van de onderzoekers heeft eerder onder christelijke studenten in Delft onderzocht hoe geloofstwijfel bij hen leeft en hoe er mee omgegaan wordt in gereformeerde christelijke studentenverenigingen en hun kerken. Om te onderzoeken of dit thema breder geproefd werd, zijn eerdere onderzoeken gelezen en werden er gesprekken gevoerd met sleutelfiguren die betrokken zijn bij jongeren. Daarnaast is er gekeken wat er in de praktijk speelt door een bezoek te brengen aan vier catechesegroepen uit drie verschillende kerken in Overijssel.

Uit dit alles bleek dat het een relevant thema is, maar dat er is onduidelijkheid over wat er in de kerk gebeurt met geloofsvragen en geloofstwijfel onder kerkelijke jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar. Die onduidelijkheid werd onder andere zichtbaar in de bezoeken aan de catechesegroepen. Binnen de ene kerk voelden de jongeren weinig ruimte om hun geloofsvragen te stellen, terwijl ze in een andere kerk de ruimte wel ervoeren en weer in een andere kerk bleek dat de jongeren niet eens zozeer de urgentie voelen om per direct antwoorden te vinden op hun geloofsvragen. Er zijn meerdere aanwijzingen dat de jongeren geloofsvragen hebben, maar het is niet duidelijk wat jongeren met hun geloofsvragen willen en doen binnen de kerk.

In eerste instantie is gekozen voor de leeftijdsgroep van 12-18 jaar omdat dit de leeftijdsfase is waarin jongeren naar catechisatie of jongerenclub gaan. Daarnaast bleek uit het vooronderzoek dat er voornamelijk in deze levensfase keuzes worden gemaakt hoe men zich verhoudt tot geloof en kerk, ook voor de rest van hun leven. Daarbij komt dat er weinig onderzoek is gedaan wat dit betreft naar jongeren onder de vijftien jaar. Dit riep de nieuwsgierigheid op naar wat er gebeurt bij de jongeren in de jonge tienerfase op dit vlak. Waarom is dit een relevante leeftijdsfase als kerk om je toe te verhouden op het gebied van geloofstwijfel?

Dit onderzoek wil meer helderheid geven over de rol van de kerk in de geloofsvragen en –twijfels bij jongeren. Aangenomen wordt dat de kerk een plek wil zijn waar jongeren zich vrij voelen om zichzelf al dan niet kritisch te uiten met hun twijfels en vragen als ze daar behoefte aan hebben. Dit onderzoek wil aanbevelingen doen aan de kleine gereformeerde kerken om zo een plek te zijn. Daarvoor is nodig dat er duidelijkheid komt over wat jongeren voelen, denken, willen en doen met hun geloofsvragen en geloofstwijfel binnen de kerk en wat dat precies bijdraagt aan hun verdere geloofsleven.

1.2. Theoretische inleiding

1.2.1. Inleiding

De voorlopige vraag die in de aanleiding is genoemd is wat jongeren voelen, denken, willen en doen met hun geloofsvragen en geloofstwijfel binnen de kerk en wat het effect is voor hun verdere geloofsleven. De vraag is daarbij ook of de kerk goed aansluit op de behoeften van de jongeren. Over dit alles is in de literatuur al het een en ander geschreven en om meer helder te krijgen wat het probleem is, volgt hier een theoretisch kader rondom de problematiek. In dit hoofdstuk worden de volgende thema's uitgewerkt:

1. Jongeren in hun levensfase en deze tijd
2. Jongeren en geloofsvragen
3. Uiteenzetting van wat geloofstwijfel is en welke factoren een rol kunnen spelen
4. De rol van de kerk in het geloofsleven van jongeren

In de eerste plaats is het van belang om duidelijk te hebben in welke levensfase de onderzochte jongeren zich bevinden en in welke context ze leven. Verder wordt nagegaan welke vragen er onder deze jongeren leven en hoe ze daar in deze fase mee omgaan, dan wel om zouden willen gaan. De huidige praktijk en hoe de gewenste situatie er voor de jongeren uit zou kunnen zien. Ook is het van belang om te weten wat geloofstwijfel inhoudt en welke impact die kan hebben op jongeren in deze leeftijdsfase. En tenslotte hoe de kerk, de gemeente (mede) een rol speelt in de geloofsontwikkeling van jongeren.

Dit zijn de punten uit de voorlopige vraagstelling die nader gespecificeerd of bekeken moeten worden zodat de praktijk en haar mogelijke problematiek in beeld komt. Vanuit de sociologie en ontwikkelingspsychologie is gekeken de levensfase van deze jongeren. Vanuit de theologie, maar ook door verschillende artikelen wordt gekeken naar welke geloofsvragen jongeren kunnen hebben en hoe zij daarmee omgaan. Met de hulp van verschillende predikanten en theologen is ook onderzocht wat geloofstwijfel is en in het vierde deel is uiteengezet wat de rol van de kerk is met een integratie van deze perspectieven.

1.2.2 Jongeren in hun levensfase en deze tijd

In deze paragraaf wordt vanuit de literatuur nagegaan wat de huidige tijdsperiode voor invloed heeft op de geloofstwijfel van jongeren en wordt uiteengezet wie de jongeren in deze levensfase zijn. Aan de hand van deze theorie kan gerichter onderzoek gedaan worden onder deze groep jongeren. Duidelijker zal worden wat zij doormaken, denken, willen en doen. Hoe de relatie is met hun opvoeders. Waardoor er verschillen ontstaan tussen jongeren en wat de specifieke trends zijn van de jongere van nu. Dit alles is relevant voor het onderzoek omdat er op deze manier zicht komt op het gedrag van de te onderzoeken doelgroep. Wat is normaal in deze levensfase? Hoe verhouden zij zich ten opzichte van (geloofs-)vragen en twijfel?

In de literatuur worden jongeren tussen de 12 en 21 jaar adolescenten genoemd. In deze levensfase groeit een kind naar onafhankelijkheid en volwassenheid. Eén van de aspecten daarvan is volgens Havinghorst "het verwerven van waarden en normen en ethische uitgangspunten als richtlijnen voor een eigen levensvisie en het eigen gedrag" (Tieleman, 2015, p. 189). Dit groeien en verwerven gaat gepaard met een rijping van het zenuwstelsel, waardoor het kind het kritisch denken ontwikkelt. "Dat komt door het ontstane vermogen om onvolkomenheden te signaleren, te relativeren en zaken van verschillende kanten te bekijken" (Tieleman, 2015, p. 167). Meisjes lopen in die ontwikkeling doorgaans twee jaar voor op jongens (Van der Heijden S. , 2012, p. 33).

Psychologische ontwikkelingen van jongeren tussen de 12 tot 18 jaar

In deze levensfase wordt onder andere de vraag gesteld of dat wat zij in hun kindertijd hebben meegekregen wel bij hen past. Ze merken voornamelijk de dingen op die niet lijken te kloppen, maar denken nog niet door over hoe het wel kan. Er ontstaat hierdoor een kritische distantie ten opzichte van hun opvoeders die nodig is om ruimte te maken om een eigen mening te ontdekken en vormen over hoe het dan wel kan (Tieleman, 2015, p. 176 & 187).

Asrami et al. (2010) zien dat deze jonge adolescenten veel ruimte voor verschillende opvattingen hebben, niet graag in een hokje gestopt willen worden en nog niet scherp en duidelijk willen kiezen. Er wordt in die begin jaren veel geëxperimenteerd en weinig grote, allesbepalende en vastliggende keuzes gemaakt, wat volgens Tieleman (2015) komt doordat de vaardigheden als abstract denken en het zien van hoofd- en bijzaken nog in ontwikkeling is. Het is hierdoor moeilijk om het grote geheel te overzien. Ze zijn daarnaast vrij egocentrisch omdat hun empathische vaardigheid nog niet is ontwikkeld (Van der Heijden S. , 2012, p. 35). Deze periode van ongeveer vijf jaar is voornamelijk een vormingsfase waarin de jongere aan de vele facetten van het leven proeft.

Wat proeven zij? De jonge adolescent proeft voornamelijk dat wat voor hem of haar op dit moment belangrijk is naar aanleiding van een bepaalde gebeurtenis. Is er ziekte, dan zoeken zij antwoorden over dit thema. Grotere verbanden leggen zij nog niet. Het gaat allereerst om meningsvorming op losse thema's (Asrami, et al., 2010, p. 185). Zo wordt er ook geëxperimenteerd met de levensovertuiging die van huis uit werd uitgedragen. Tieleman (2015) ziet dat deze vaak even aan de kant wordt gezet, soms heel radicaal en dat daarna eigen antwoorden op nieuwe levensvragen worden gezocht.

Waar proeven zij? Omdat de adolescent afstand neemt van de opvoeders ontstaat er ruimte om andere geluiden te horen, maar ook behoefte om te hechten en zich mee te identificeren. Op allerlei plekken wordt deze ruimte gevuld. Er wordt gezocht naar antwoorden en er wordt geproefd. Vanaf twaalf jaar zijn leeftijdsgenoten, vrienden en hun milieus een belangrijke proefplek. Groepen bieden de adolescenten een plek waar zij zich hechten, andere waarden en normen leren kennen en kunnen experimenteren met sociale rollen zoals bijvoorbeeld leiderschap. Ook proberen zij positieve reacties te krijgen op hun gedrag, uiterlijk en opvattingen. Vanaf het vijftiende jaar hebben zij meer moed om tegen andere groepen in te gaan en steeds meer zichzelf te zijn (Tieleman, 2015; Van der Heijden, 2012; Asrami et al., 2010). De kerk biedt de jongere een formele continue groep (Tieleman, 2015, pp. 190-191)

Tieleman (2015) ziet ook dat idolen bijdragen aan de behoefte om gedrag en denkbeelden te spiegelen. Verder neemt de laatste jaren het internet een grote plek in waar antwoorden gevonden worden. Dit is ook een plek waar de idolen, zoals vloggers gevonden worden. Tot slot blijven ouders in meer of mindere mate een rol spelen (Asrami, et al., 2010, p. 185). Met andere volwassenen hebben zij in deze fase weinig contact. Gebeurt dit wel, dan is dit dikwijls onpersoonlijk in een logge organisatie, zoals bijvoorbeeld in de klas (2015, p. 172).

Hoe proeven zij? Adolescenten leren door na te doen en door wat ze horen. Het zien en horen van een identificatiefiguur (Tieleman, 2015, p. 191).

De adolescent ervaart pas vanaf de leeftijd vanaf 17 á 18 jaar de ruimte en kans voor hun eigen gedachten, waaruit normen en waarden voortvloeien. Het abstracte denken is beter ontwikkelt, waardoor meer dynamisch gekeken kan worden naar de werkelijkheid. Er ontstaat een positievere omgang met de waarden en normen van de opvoeders, waarin samen nagedacht zou moeten worden over een alternatieve leefvorm, gevormd uit de zoektocht in de jaren hiervoor en dat wat zij

meekregen van hun opvoeders (Tieleman, 2015, p. 176). Ook worden er op deze leeftijd semi-definitieve keuzes gemaakt zoals levenspartner, studie, werk en levensovertuiging (2015, p. 88).

Geloofsontwikkeling van jongeren tussen de 12 tot 18 jaar

Volgens het model van Fowler zijn er zes verschillende levensstadia waarin het individu zijn of haar geloof ontwikkelt. Hij beschrijft wat de kenmerken van de fases zijn en hoe de overgangen verlopen. Voor de doelgroep van dit onderzoek zijn met name de stadia van fase 2, 3 en 4 relevant. Er zal eerst kort uitgelegd worden wat fase 2 inhoudt. Vervolgens zal verder worden ingegaan op fase 3 aangezien dit voor de doelgroep het relevantst is.

Fase 2:

Tot en met het 13e levensjaar kan men nog in fase 2 zitten. Over het algemeen zit het individu in de basisschoolleeftijd.

Het kenmerkt zich door de volgende punten:

- Logische benadering
- Letterlijk denken in concrete beelden
- Rechtvaardigheidsgevoel en ethisch besef dat zich ontwikkelt (zwart wit denken: goed of fout)

Fase 3:

De adolescentie vindt plaats in fase 3 binnen de leeftijd van 13 tot 18 jaar. In deze fase gaat het erom dat geloof eigen wordt gemaakt. Er is behoefte aan een God die hun identiteit kent, accepteert en bevestigt. Fowler verwoordt het zo:

“Much of the extensive literature about adolescent conversion can be illumined, I believe, by the recognition that the adolescent’s religious hunger is for a God who knows, accepts and confirms the self deeply, and who serves as an infinite guarantor of the self with its forming myth of personal identity and faith.”
(Fowler, 1995, p. 153)

Fowler (1995) omschrijft in fase 3 twee jongeren waarvan één opgroeit in een fase 3 gemeenschap en één jongere die opgroeit in een gemeenschap met hoofdzakelijk personen in fase 4. Het eerste voorbeeld is Linda en als zij wordt gevraagd of ze wel eens twijfelt dan antwoordt zij: “Yeah. I have felt times when I have doubted God, but then I realise that it’s just *me*. I am walking away from God. [...] at times like this, people need to be so close to [...] God.” Haar twijfel beschrijft ze als weglopen van God en ze moet juist in tijden van twijfel dicht bij God leven. Fowler (1995) legt bij dit voorbeeld uit dat het er op lijkt dat Linda haar geloof is gevormd is in een geloofsgemeenschap die zich voornamelijk begeeft in fase 3 (p. 161). Hiertegenover vertelt hij over Brian, wiens geloof waarschijnlijk gevormd is in een gemeenschap die zich hoofdzakelijk bevindt in fase 4. Er wordt hem gevraagd of het hem stoort dat hij niet weet wat er na de dood gebeurt. Hij antwoordt:

“Right, because it’s unexplainable. We only make up what we feel is the answer. Just take that. Maybe the answer is something no one can grasp because no one is really smart enough or it’s something completely beyond our conceptions of being able to grasp what life is about (...) It makes me think quite a bit...”
(Fowler, 1995, pp. 160-161)

Fase 4:

In fase 4 gaat de jongere botsingen ervaren met andere levensovertuigingen dan de eigen groep. De vraag wordt dan: “Het is niet te rijmen met mijn geloof. Wat ga ik hiermee doen?” Dit gebeurt vaak

als de jongere op zichzelf gaat wonen waarmee hij zich in een andere context begeeft. Het kan zijn dat mensen tot in hun dertigste of veertigste levensjaar nog in fase 3 blijven hangen. De transitie naar fase 4 wordt dan steeds moeilijker of heftiger, omdat de impact op dat moment groter is dan wanneer de jongere zich toch al in een transitionele fase bevindt van het verlaten van het ouderlijk huis. Als de gemeenschap echter niet zo ver komt dan zal er onmacht bestaan met de vragen van de jongeren om te gaan.

Conclusie

In de tienertijd hoort het erbij dat de jongere zijn of haar identiteit gaat vinden en zich het geloof van de gemeenschap of groep verder eigen gaat maken. Richting fase 4 zullen in gezonde toestand vragen komen over de traditie van de eigen geloofsgemeenschap en de praktijk van de rest van de omgeving of het dagelijks leven. Twijfel hoort er dus bij, ook volgens Fowler.

De praktijk is dat er geloofsgemeenschappen zijn waarin het merendeel van de mensen zich in fase 3 begeeft. Dit kan ervoor zorgen dat de jongere niet verder dan fase 3 komt omdat het hem niet voorgedaan wordt hoe dit moet. Hij of zij wordt ook niet uitgedaagd om andere bronnen of buiten de bestaande context te zoeken. Daarom is het belangrijk dat gemeentes om leren gaan met vragen, twijfels en anders denken.

De uitdaging is dat wanneer de jongere toegroeit naar fase 4, vragen krijgt en geloof zich verder eigen wil maken, de gemeente evengoed de transitie moet maken naar fase 4. Doet men dit niet, dan zal het lijden aan de volgende gevolgen:

1. De gemeenschap houdt de jongere tegen of remt deze af in zijn of haar ontwikkeling
2. De jongere verdwijnt en/of knapt af op de kerk dan wel geloof

Ouders, verzorgers, opvoeders en jongeren

De kunst is om als ouders, verzorgers en opvoeders niet volledig de eigen normen en waarden los te laten, omdat de adolescenten een referentiekader nodig hebben. Hiermee kunnen zij leren omgaan, maar het biedt ook iets waaraan zij hun eigen moraliteit die in ontwikkeling is kunnen leren afzetten (Tieleman, 2015, p. 178). Anderzijds is het de taak van de oudere om de alternatieven waar de adolescent op een gegeven moment mee komt, te overwegen om samen te komen tot een nieuwe en gezamenlijke manier van het leven. Te strak vasthouden aan die eigen regels zorgt dat de oudere vaak corrigerend moet optreden, waardoor een negatieve sfeer ontstaat.

Verschillende jongeren

Er vertonen zich grote verschillen tussen individuele adolescenten die bepalend zijn voor het experimenteren, de levensloop, meningsvorming en identiteitsvorming. Sommige adolescenten gaan door een crisis, terwijl het voor anderen rustig verloopt. De verschillen ontstaan al als de jongere naar school gaat of werkloos is, studeert of een praktijkopleiding volgt, thuis woont of niet. Er zijn maatschappijkritische en consumptiegericht adolescenten en zitten er verschillen in talenten en persoonlijkheid (Tieleman, 2015, p. 187).

Ongeveer 60% van de adolescenten volgt een vmbo opleiding en 40% een havo of vwo opleiding. Vanuit het vmbo gaan verreweg de meeste leerlingen naar het mbo, naast enkele havisten. Dit is ongeveer 70% (Hermes, Naber & Dieleman, 2008, pp. 111 & 115). Het experimenteren en het maken van keuzes wordt uitgesteld als de adolescent langer studeert. Volgens Tieleman (2015) geldt dit voornamelijk voor hen die deelnemen aan het hoger beroepsonderwijs en universiteiten. In die studententijd komen verschillende en nieuwe gedachten en levensstijlen voorbij. Gemiddeld gaan mensen rond het 21^e levensjaar van school en iemand die op jonge leeftijd van school gaat en een baan krijgt, wordt sneller voor volwassen aangezien (2015, pp. 169 & 172).

Adolescenten komen vooral in contact met leeftijdsgenoten met dezelfde interesses, begaafdheden en vaardigheden (Tieleman, 2015, p. 172).

Trends jongeren nu

In Nederland zijn er verschillende generaties te onderscheiden. De generatie die onderzocht wordt is de jongste generatie van Nederland en wordt over het algemeen generatie Z genoemd. Over deze generatie, die geboren is tussen 2000 en 2015, zijn enkele trends op te merken. Welke typische kenmerken hebben zij? Van der Ploeg (2015) somt er een aantal op. Hij zegt bijvoorbeeld dat deze generatie vaak een groot ego en een hoog zelfbeeld wordt toegeschreven, wat volgens hem komt door de gepamperde opvoeding. Ze worden daarom ook wel de ik-generatie genoemd. Ahlers en Boender (2011) echter noemen deze generatie niet zo zeer individualistisch, zij zien hier de kwaliteit in van het zelf maken van beslissingen. Vanuit zichzelf wordt bepaald wat hij of zij wil en naar wie hij of zij kijkt voor raad, advies en tips. Gekeken wordt dan naar mensen waarmee de adolescent zich verbonden voelt, naar het persoonlijke netwerk.

Daarnaast noemt Van der Ploeg dat internet niet weg te denken is uit het leven van de adolescent van nu, zij weten precies wat er digitaal mogelijk is. Deze generatie is meer binnen dan buiten te vinden en wat verder opvallend is, is dat er een hoger aantal depressieve patiënten bij therapeuten komen.

De volgorde waarin keuzes in de levensloop worden gemaakt worden door iedereen weer anders ingevuld. Er is geen vaststaande levensloop zoals, studie, trouwen, kinderen (Hermes, Naber & Dieleman, 2008, p. 44).

Volgens Tieleman (2015) overschatten en overvragen ouders en verzorgers tegenwoordig deze adolescenten nogal eens, omdat ze zo volwassen lijken. In *Growing young* (2016) wordt dezelfde bewering gedaan, al is dit wel met het oog op de Amerikaanse jongeren. Het valt de schrijvers op dat een 15-jarige jongere zich tegenwoordig zo volwassen gedraagt dat het net een 25 jarige lijkt. Hun reis naar identiteit, ergens bij horen en een doel hebben begint steeds vroeger. Ze zien, horen en doen veel meer dan de generaties voor hen, mede door hun actieve internetgebruik.

Conclusie

In dit hoofdstuk werd duidelijk dat de jongere die onderzocht wordt in dit onderzoek zich in een levensfase bevindt waarin er veel wordt geëxperimenteerd en waarin er nog weinig vaste keuzes gemaakt worden. Zij komen los van hun ouders en ontwikkelen eigen (zingeving-)vragen die bijdragen aan het vormen van eigen normen en waarden. Vragen lijken overigens op te komen als zich in het leven een bepaalde gebeurtenis aandient. Antwoorden worden met name bij vrienden en op internet gevonden. Het langer studeren draagt bij aan het minder vlot komen tot vaste keuzes. Specifieke kenmerken van deze generatie jongeren is dat zij ontzettend actief is op internet en dat ze al snel volwassen lijken in hun gedrag. Ook bepalen zij vanuit zichzelf wie of wat ze volgen.

1.2.3 Jongeren en geloofsvragen

In deze paragraaf wordt ingegaan op de vraag of jongeren in de leeftijd van 12 – 18 jaar in de zogeheten kleine gereformeerde kerken, te weten CGK, GKv en NGK, met geloofsvragen en geloofstwijfels te maken hebben. Als eerste is er onderzocht wat er in de literatuur en bestaande onderzoeken al over gezegd is.

Typologie

Het Handboek Jongeren en religie (Asrami, et al., 2010, pp. 18-19) geeft aan dat er uit verzamelde onderzoeksgegevens een typologie van groepen jongeren samen te stellen is, waarin de dimensies

van ‘verbonden zijn aan een religieus instituut’ en ‘actief met religie bezig zijn’ de componenten vormen:

Tabel 1: Typologie van jongeren

	Actief	Inactief
Institutioneel	1. Harde kern	3. Grijs gebied
Niet-institutioneel	4. Grijs gebied	2. Ongelovig

Dit laat zien dat er twee uitersten zijn: actief en institutioneel gelovig en ongelovig en onkerkelijk. Uiteraard zijn er mengvormen en gradaties mogelijk tussen deze typen. Het onderzoeksteam benadert vooral de institutionele groep, in het bijzonder groep 1, en hopelijk komt er ook respons van groep 3: individuele gelovige jongeren die wel bij scharniermomenten religieuze rituelen wensen, maar niet regelmatig in de kerk komen. “Het helpt om na te denken over de groep jongeren, waar de religieuze instituten iets aan te bieden zouden kunnen hebben. Hoe beter men de doelgroepen in kaart brengt, des te zinvoller kan het aanbod er op worden afgestemd” (p. 19).

Jongeren en geloofsvragen

De adolescentenfase is volgens Maryke Tieleman (2015) een belangrijke fase is waarin bijvoorbeeld “levensbeschouwing zich eigen wordt gemaakt. Vaak wordt de levensbeschouwing van de ouders aan de kant gezet, soms heel radicaal. Natuurlijk komen er nieuwe levensvragen opborrelen” (p. 188).

Identificatiefiguren blijken belangrijk te zijn in deze levensfase. Met identificatiefiguren worden ouderen bedoelt in de gemeente die ook hun geloofsvragen en geloofstwijfels uiten. In het Grote Twijfelonderzoek van EO/BEAM en Alpha Youth (Stuij & Van Dijk, 2018) onder christelijke jongeren van 15 tot 23 jaar komt naar voren dat 98% van de jongeren aangeeft identificatiefiguren te missen die hun ervaringen met geloofsvragen en twijfels uiten. Van de ondervraagde jongeren geeft 70% aan dat zij leeftijdsgenoten missen waarmee zij kunnen praten over twijfels. 66% mist iemand die geïnteresseerd is in zijn of haar levensvragen.

Slechts 6% van de ondervraagde jongeren twijfelt niet. Dit komt naar voren in het onderzoek Opbrengsten van jongerencatechese van Hans Meerveld dat hij in 2019 afrondde. 58% van de catechisanten vraagt zich af of ze wel geloven en 80% ervaart geen verbondenheid met God in de kerk (Meerveld, 2019, p. 85). Enkele voorbeelden van jonge mensen die geïnterviewd zijn door Hans Meerveld over geloofsvragen en -twijfel zijn bijvoorbeeld Sabine van 17 jaar. “Geloof heeft voor haar het karakter van zoeken en soms weet ze niet of ze gelooft.” “Ze ziet catechisatie vooral als een plek waar je over het geloof kunt praten.” De aanwezigheid van de dominee waardeert ze omdat hij zo met geloof bezig is kan ze echt met hem praten (Meerveld, 2019, p. 109).

Ook Arnout van 19 jaar heeft vragen. “Hij kan zich niet voorstellen dat wonderen in de bijbel echt gebeurd zijn. Hij ervaart het als lastig, omdat de bijbel wel het boek van christelijk geloof is en daaraan twijfelen eigenlijk niet kan (Meerveld, 2019, p. 118).

In het afstudeeronderzoek Geloofsvragen (ongelovige)jongeren van Lydia van Seters (2018, pp. 39 & 40), is geïnventariseerd welke geloofsvragen er leven onder straatjongeren in Zwolle. Het blijkt dat de vragen die bij deze jongeren opkomen ook bij gelovige jongeren opkomen. In het vooronderzoek op de catechese groepen in Balkbrug kwam naar voren dat jongeren veelal dezelfde vragen stellen. De inventarisatie in het afstudeeronderzoek bevat een aantal categorieën, het zijn vragen over:

1. Jezus: waarom heeft Jezus zichzelf doorgemaakt?
2. Bidden: wat heeft het voor zin? Wat lost het op?

3. Onrecht: waarom doet God niets tegen nare dingen? Ik merk niets van Jezus als ik gepest word!
4. Hemel en hel: kunnen we alleen eeuwig leven als we in God geloven?
5. Kerk en regels: moet je als gelovige elke week naar de kerk?
6. Geloven: hoe weet je zeker dat de bijbel goed is vertaald en je niet het verkeerde gelooft?
7. God: wat is het bewijs dat God bestaat?

Hieruit blijkt dat jongeren met geloofsvragen hebben en ook welke dit zijn. De vraag is of er voor deze vragen en twijfels ruimte is om die te uiten in de kleine gereformeerde kerken. In de volgende alinea wordt dat nader uitgewerkt.

Ruimte die jongeren ervaren om geloofsvragen te uiten in de gemeente

Jongeren van de bezochte catechesegroepen in de GKV Balkbrug gaven aan vragen en twijfels te hebben. Dit echter uiten op bijvoorbeeld huisbezoek zal niet snel gedaan worden. Het ontbreekt aan veiligheid en relatie. Ook in een interactieve dienst zou een sociaal wenselijke mening naar voren worden gebracht. Deze jongeren gaven aan dat ze niet echt ruimte ervaren om hun mening of gedachten te uiten in de gemeente.

In het onderzoek Jong, (goed)gelovig & kerk (2011) komt naar voren dat 60 tot 90 % van de respondenten nooit iets heeft gehad aan de beschikbare actoren om verder te komen in voor hen relevante vragen en/of problemen (Wijma & Slendebroek, 2011, p. 59).

Growing Young (Powell, Mulder, & Griffin, 2016, p. 95) stelt dat jongeren ten diepste op zoek zijn naar antwoorden op drie vragen:

- wie ben ik? (identiteit)
- waar hoor ik bij? (groep)
- wat voor verschil maak ik? (zingeving)

Jongeren zijn op zoek naar een plek welke aandacht schenkt aan deze zoektocht. Een plek waar genade verkondigd wordt, liefde wordt gegeven en waar jongeren aangespoord worden om zich in te zetten voor Jezus' missie. De invulling van deze drie facetten is voor elke jongere anders, waardoor het uiterst belangrijk is om te luisteren zonder te oordelen en mee te lopen zonder te leiden. In plaats van op het dek te blijven, moet de kerk volgens de schrijvers van Growing Young, duiken naar de diepte van het water waar de jongeren zwemmen en aan het zoeken zijn (Powell, Mulder, & Griffin, 2016, p. 90).

In de methode van Growing Young komt naar voren dat de gemeente zich actief moet inzetten om jongeren te volgen in hun zoektocht naar antwoorden op hun vragen. Voor Eugene Cho, de senior pastor van Quest Church is het volgende belangrijk "Empathie is de essentie van wat het betekent pastor te zijn. Zelfs als mensen in mijn kerk het oneens zijn met mij, hoop ik dat ze weten dat ik om ze geef" (Powell, Mulder, & Griffin, 2016, p. 91).

Durf jongeren te vragen naar hun geloofsvragen, stelt Pullen (2017). Veel jongeren kampen met geloofsvragen en -twijfels en willen die graag uiten in de gemeente zonder dat ze daarop aangekeken worden. Raakt het de gemeente als jongeren twijfelen, met vragen rondlopen? Wil en kan de gemeente hen steunen en om deze jongeren heen staan in hun zoektocht?

Wat kerkelijke jongeren willen met hun geloofsvragen in de kerk

Bovenstaande toont aan dat er onder jongeren geloofsvragen en geloofstwijfels zijn. Ingrid (Nederlands Dagblad, 2019) geeft aan dat er ruimte zou moeten zijn om "alles te bevragen en overal tegenaan te schoppen". Dit artikel zal nog terugkomen in het stuk over de rol van de kerk. Wat zegt de literatuur echter over wat kerkelijke jongeren zelf willen en doen met hun geloofsvragen en –

twijfel in de kerk? In hoeverre is, volgens de jongere zelf, de kerk de plek waar zij er wat mee willen? Religie buiten de gevestigde kerken en andere vindplaatsen dan de kerk van religiositeit onder jongeren zijn amper onderzocht (Asrami, et al., 2010, p. 73). Jongeren in het algemeen vinden dat religie iets persoonlijks moet zijn, 'iets van jezelf', een persoonlijke zoektocht waarbij religie zelf ontdekt moet worden (p. 72). De vraag is welke rol de kerk daar dan bij kan spelen en in hoeverre daar ruimte is voor geloofsvragen en voor anders geloven dan de lokale kerkgemeenschap.

Wel kan nog kort gesteld worden dat jongeren die geen ruimte kregen voor hun diversiteit in geloofsopvattingen ten opzichte van die van de kerk, de kerk eerder zullen verlaten. Dat blijkt uit het onderzoek in Delft en dat geeft de literatuur aan in het Handboek jongeren & religie (Asrami, et al., 2010). Er wordt in het handboek een onderzoek uitgelegd dat gedaan is door Hijme Stoffels en Gerard Dekker in 1987 onder studenten aan de VU, afkomstig uit rooms-katholieke en protestantse gezinnen (p. 95). De studenten (na of aan het einde van hun puberteit) bleken wel belangstelling te hebben voor levensbeschouwelijke vragen, maar hadden een allergie voor dogmatisch vormgegeven geloof, omdat geloven een individuele aangelegenheid zou zijn, een kwestie van gevoel, moeilijk onder woorden te brengen is en tamelijk ongrijpbaar. Er is ook moeite met geloven in wat beleefd wordt als één bepaalde waarheid. Er wordt met een ander onderzoek in het verlengde hiervan gesteld dat zoekgedrag en bricolage onder de jongeren tussen de 15 en 24 jaar veelvuldig voorkomt (p. 97). Bij bricolage wordt door de jongere gekeken naar verschillende tradities of andere opvattingen dan de eigen stroom waarin die zich bevindt. De jongere geeft zo op een heel eigen wijze vorm aan zijn of haar spirituele beleving en bouwt als het ware met legoblokjes van verschillende opvattingen en tradities zijn of haar eigen constructie. In feite krijgt men zo een veel diffusere set aan opvattingen dan het traditionele kerkelijke repertoire (p. 98).

Dit duidt op hoe de kerk geloven kan 'aanbieden' aan jongeren en wat de manier van overdracht en kerkelijk beleden geloofsbeleving voor invloed heeft op de wens van de jongeren om zich het geloof eigen te maken en daar vragen over te stellen binnen de kerk. Het kan een allergie opwekken die jongeren vooral lijken te uiten onder hun vrienden en allicht bij hun ouders. Ergens lijkt er ofwel niet genoeg ruimte te zijn in de kerk ofwel geen wens bij de jongeren zelf om hun kritische opmerkingen of vragen over de geloofsbeleving en -vormgeving te uiten en in dialoog te gaan met de oudere kerkleden. Ze gaan hun eigen weg en houden hun eigen beleving en/of geloofsvragen in de kerk liever voor zich in de tijd dat ze daar nog komen. Later stromen ze mogelijk stil de kerk uit. De vraag is hoe er voor deze jongeren wel een goed klimaat gecreëerd kan worden om hun geloofsbeleving en -vragen met daarbij alle mogelijke twijfels te uiten.

Conclusie

Onder jongeren zijn twee uitersten zichtbaar: actief, institutioneel gelovig en ongelovig en onkerkelijk. In de adolescentiefase wordt levensbeschouwing eigen gemaakt. In die fase is het belangrijk dat er identificatiefiguren zijn waaraan zij zich kunnen spiegelen, maar dan wel mensen die niet over hen oordelen. In *Growing Young* wordt dat meezwemmen met de jongere in hun zoektocht genoemd. Uit onderzoek blijkt dat slechts 6% van de ondervraagde jongeren niet twijfelt. Ook blijkt uit een onderzoek dat ongelovige, niet-kerkelijke jongeren met soortgelijke vragen rondlopen als hun gelovige, kerkelijke leeftijdsgenoten. Alle jongeren zijn op zoek naar identiteit, groep en zingeving. De literatuur geeft aan dat het goed zou zijn als jongeren in de kerk alle vragen en twijfels die ze hebben zouden kunnen uiten. Dat geeft hen een veilig klimaat waarin zij ruimte en geborgenheid kunnen ervaren.

1.2.4 Uiteenzetting van geloofstwijfel

Deze paragraaf gaat over geloofstwijfel. Er wordt een definitie gegeven en er wordt uiteengezet wat verschillende factoren zijn die voor twijfel kunnen zorgen. De factoren die worden omschreven zijn voornamelijk ontleend aan het boek *De stilte van God* door Reinier Sonneveld (2015). Deze factoren

worden ondersteund en bevestigd door middel van andere literatuur. Het onderscheid maken tussen verschillende factoren in geloofstwijfel is relevant voor het onderzoek omdat dit helder zicht geeft op welke factoren in het leven van de jongere een rol spelen bij hun eventuele geloofstwijfel. Door dit onderscheid lukt het de onderzoekers om hun aanbevelingen scherper te stellen hoe er met geloofstwijfel het beste kan worden omgegaan.

Wat is geloofstwijfel?

Volgens Van Dale is twijfel “onzekerheid ten aanzien van wat men moet doen, denken en geloven” (Geerts & Heestermans, 1995, p. 1339). Geloofstwijfel zou gedefinieerd kunnen worden als onzekerheid ten aanzien van datgene wat de persoon in kwestie moet doen, denken, voelen en willen met het oog op geloven.

Zoals eerder te lezen was brengt de adolescentiefase veel onzekerheid ten aanzien van wat men moet doen, denken en geloven met zich mee. De jongeren in de leeftijd van 12-17 jaar zijn aan het ontdekken hoe zij zich verhouden tot datgene wat ze meegegeven is en zijn op zoek naar hun eigen identiteit.

Reinier Sonneveld (2015, p. 11) omschrijft in zijn boek *De stilte van God* een aantal brieven van Moeder Teresa waarin ze twijfelt aan haar geloof.

Toen deze brieven na haar dood werden gepubliceerd, verwarde dat veel bewonderaars. [...] Hoe kan iemand die de katholieke kerk na uitvoerig onderzoek wil uitroepen tot heilige, letterlijk zeggen: ‘Ik geloof niet meer’, en: ‘Ik bid niet meer’? [...] Zo ingewikkeld zitten mensen blijkbaar in elkaar. [...] Ik heb nooit een gelovige ontmoet die dit soort gevoelens van [...] Teresa niet herkent. [...] we kennen allemaal onze twijfels.

Reinier Sonneveld stelt dat hij geen gelovige heeft ontmoet die niet twijfelt. Ook John Ortberg (2010) bepleit dat geloof en twijfel hand in hand gaan. “Is het mogelijk – en zelfs logisch – om aan te nemen dat geloof en twijfel samengaan? Want ik geloof ook. [...] En geloof groeit – net als twijfel – op onverwachtse plekken” (p. 9).

Waardoor groeit twijfel?

Reinier Sonneveld (2015) omschrijft zes belangrijke factoren die er voor ik kunnen zorgen dat er twijfel ontstaat op het gebied van geloven.

1. Twijfel door het gevoel van irrelevantie

De vraag of geloof concreet positieve verandering biedt en ‘voordelig’ is ten opzichte van andere overtuigingen, geloven of idealen. Het missen van concreet nut kan een rol spelen dat christendom of geloven je niet aantrekt (Sonneveld, 2015, pp. 47-79).

2. Twijfel door sociale stress

In twijfel kunnen groepsprocessen een grote rol spelen. “Als méér mensen in je omgeving gaan geloven én je voelt verwantschap, dan is dat een sterke kracht die je richting geloof duwt. [...] Zonder een groep waarmee je je kunt identificeren, ga je meer twijfelen” (Sonneveld, 2015, p. 103).

3. Twijfel door schuldgevoel en schaamte

Sonneveld (2015) omschrijft de reden van de jonge Nederlandse filmmaker Maurits Malschaert om het geloof vaarwel te zeggen: “Hij verklaart diverse keren dat hij ‘gewoon seks wil hebben’ en dat het geloof hem dat bemoeilijkt. Afscheid nemen van die opvoeding betekent dat hij uiteindelijk met minder zware gevoelens kan vrijen” (p. 113). Wim Rietkerk (1993) behandelt in zijn boek ook schuldgevoelens en stelt dat schuldgevoelens “in veel gevallen [...] symptomen [zijn] [...] van schaamte. Schuld heeft te maken met het overtreden

van een gebod, maar schaamte is het gevolg van teleurgesteld zijn in mezelf. [...] Vandaag verandert onze cultuur van een schuldcultuur naar een schaamtecultuur. [...] Schaamte kan [...] een barrière worden, die ons ook van God gescheiden houdt” (pp. 62-64).

4. **Twijfel door (verandering in) je beeld van God**

Reinier Sonneveld (2015, p. 166) stelt dat hij heeft gemerkt dat “veel twijfel voortkomt uit misverstanden over God. We zien hem niet, omdat onze voorstelling van ‘God niet klopt.’” Ook Ravi Zacharias (2009, p. 54) benoemt een verkeerd godsbeeld als bron van twijfel. Hij haalt hierbij Os Guinness aan die zegt: “Een verkeerde leer veroorzaakt een onbijbelse kijk op het geloof. Dit geloof is zwak en niet in staat de twijfels tegen te gaan die voortkomen uit de bron die ‘emotie’ heet.” Guinness geeft aan hoe een tijd van geloof kan staan voor ‘je goed voelen’ en twijfel voor een mineurstemming. Echter: dan zijn geloof en twijfel slechts woorden voor onze wisselende stemmingen en heeft geloof nog twijfel te maken met de waarheid. Zacharias geeft dan aan dat als we gaan inzien dat gevoelens essentieel, maar niet fundamenteel zijn, we ons kunnen verheugen in de eeuwigheid van Gods waarheid en tegelijkertijd een tijdelijk gevoel van afstand kunnen verdragen.

5. **Twijfel door lijden en pijn (van het heden en verleden)**

Lijden en pijn kan ervoor zorgen dat onzekerheid ervaren wordt over wat men moet denken, doen en geloven. Reinier Sonneveld (2015) stelt dat “wie lijdt [...] zich opnieuw [moet] oriënteren. Er is zo’n diep gat geslagen in wat je begrijpt van het leven, dat je zoekt naar nieuwe betekenis” (p. 181). Ook Wim Rietkerk (1993) erkent dat lijden en pijn en heroriëntatie op (jouw beeld van) God kan betekenen. “Iedereen, die door een zwaar verdriet getroffen wordt, kent die donkere momenten, waarin geen troostend woord helpt, waarin het niet ligt aan goede wil, of aan intellectuele twijfel” (p. 92).

6. **Twijfel op rationele gronden**

Reinier Sonneveld (2015) bepleit dat hoewel veel twijfel begint bij het ‘hart’ de meeste twijfel ook een rationele kant heeft. “Mensen zijn óók hoofd en een deel van de twijfels begint daar” (p. 192) Doordat een persoon in aanraking komt met afwijkende rationele argumenten kan dit hem doen twijfelen aan zijn/haar eigen overtuigingen.

Sonneveld (2015) onderkent dat rationele argumenten een factor kan zijn in geloofstwijfel, maar hij zet hier ook zijn kanttekening bij: “Ik merk echter dat mensen nauwelijks ‘hoofd’ zijn. Rationele overwegingen hebben slechts een geringe invloed op de keuzes die we maken [...]. We zijn veel meer ‘hart’ en ‘buik’. En nog meer ‘groep’ en ‘verleden’” (p. 37). Twijfel kan verschillende bronnen hebben. Het is veelal niet alleen onze ratio die ons doet twijfelen, we zijn als mensen niet alleen maar hoofd. We zijn ook hart en buik. Het hart is ons emotionele centrum en onze buik is het lichamelijk centrum waar we onze lichaamssensaties voelen. Ons hoofd is ons rationele centrum, ons denken. De verschillende oorzaken van twijfel zouden we onder kunnen verdelen onder hart, hoofd en buik.

Twijfel in de gereformeerde kerk

In de kleine gereformeerde kerken, waar dit onderzoek is uitgevoerd, neemt de Heidelbergse Catechismus nog een prominente plaats in. Het is een leerstuk dat, weliswaar heel oud uit 1563, nog steeds de grondbeginselen van het christelijk geloof kort en bondig samenvat. Andere geluiden omtrent de catechismus zijn er ook: gedateerd, niet meer relevant voor thema’s in deze tijd.

In vraag en antwoord 21 bijvoorbeeld wordt in gegaan op wat een waar geloof is. *Wat is een waar, oprecht geloof?* En het antwoord is: *een stellig weten of kennen waardoor ik alles voor waar houd wat God ons in Zijn Woord geopenbaard heeft, en ook een vast vertrouwen, dat de Heilige Geest door het Evangelie in mijn hart werkt, dat niet alleen aan anderen, maar ook aan mij vergeving van*

zonden, eeuwige gerechtigheid en gelukzaligheid door God geschonken zijn uit louter genade alleen omwille van Christus' verdienste.

In het kader van het onderzoek gaat het over twijfel. Of er onder jongeren geloofsvragen en geloofstwijfel is en of er ruimte gevoeld wordt om die vragen en twijfel te uiten in hun gemeente. Het is goed om onderscheid te maken in twee soorten van twijfel. Fundamentele twijfel of God bestaat en subjectieve twijfel: Is God er voor mij? Geloof ik wel echt? Geloof ik wel goed genoeg?

In de bijbel komt twijfel ook voor. In de psalmen bijvoorbeeld wordt er regelmatig geklaagd en God als niet aanwezig in het leven dan de dichter ervaren. Psalm 13 en 42. Psalm 88 eindigt met: mijn enige metgezel is de duisternis. Geen spoor van God te bekennen. Elia in 1 Kon 19 twijfelt, Jeremia twijfelt in Jer. 20. Thomas (Joh 20) wil het eerst zien: twijfelt of Jezus het echt was. Twijfel is van alle tijden. De bijbel laat twijfelende mensen zien, maar stelt daar de trouw van God tegenover. Ook al twijfelt de mens, God is onveranderbaar, Hij is stabiel (Batenburg, Groenleer, Jacobs, Markus, & Verboom, 2015, pp. 150-153).

Conclusie

Twijfel onder jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar is niet vreemd. De levensfase waarin ze zitten brengt twijfel met zich mee en daarnaast zijn er veel voorbeelden te noemen van (volwassen) invloedrijke gelovigen die ook twijfelden. Twijfel en geloof gaan hand in hand. Er wordt onderscheid gemaakt tussen zes verschillende factoren die kunnen meespelen in het zorgen voor geloofstwijfel: twijfel door het ervaren van geloof als irrelevant, door sociale druk (wat anderen vinden), door schuldgevoel of schaamte, twijfel door verandering in je beeld van God, door lijden en pijn en vragen richting God en geloof hierover en tot slot twijfel op rationele gronden.

1.2.5 De rol van de kerk in het geloofsleven van jongeren

In deze paragraaf worden verschillende vragen gesteld over de rol van de kerk in de geloofsontwikkeling en de geloofsvragen van jongeren. Wat is de huidige rol en wat zou wenselijk zijn voor jongeren volgens experts en de literatuur? Het onderzoek richt zich op de geloofsvragen en geloofstwijfel van jongeren en wat zij daarmee willen en doen in de kerk. De vraag is of de kerk aansluit bij hun behoeften en hoe haar huidige omgang met de jongeren al dan niet positieve voorwaarden schept zodat de jongere verder komt met zijn of haar vragen. Het is dan nodig om te weten hoe het geloofsonderwijs op dit moment in de (gereformeerde) kerken richting jongeren wordt vormgegeven en welke visie en verwachtingen daar van uit gaan. Dat maakt de eerstvolgende twee vragen van deze beschouwing. Tot slot wordt de huidige situatie met de gewenste situatie vergeleken zodat er criteria gevonden worden voor een goed klimaat voor geloofsvragen en -twijfel bij tieners.

De beschouwing is als volgt uiteengezet:

1. Wat verwacht de kerk van het geloofsleren en de geloofsontwikkeling van de jongere?

Wat verwacht de kerk van de jongeren in hun geloofsleren? (Bijvoorbeeld: het doen van belijdenis na 'afronding' van catechisatie kan als vanzelfsprekend worden gezien door de kerk. Daarnaast kan de kerk de verwachting hebben dat tieners vanzelf boven komen drijven met hun geloofsvragen als ze die hebben).

2. Wat is de visie van de kerk op jongeren met (kritische) geloofsvragen?

Hoe kijkt de kerk tegen jongeren, hun geloofsleren en hun geloofsvragen en -twijfels aan?

3. Wat is een goed klimaat in de kerk voor jongeren en hun geloofsvragen?

Hoe kan de kerk een goed klimaat bieden voor het omgaan met jongeren en hun geloofsvragen of kritische noten over geloof en de kerk(gang)?

Het gaat hier al met al dus om de vraag of jongeren ruimte ervaren om het nog niet zeker te weten in de kerk, om te twijfelen en kritisch te zijn en hoe dit gefaciliteerd kan worden. Dit in een fase waarin zij nog volop aan het zoeken en experimenteren zijn zoals erin voorgaande paragrafen is beschreven. Biedt de kerk ruimte om te mogen experimenteren met geloven? Willen jongeren dat? In hoeverre worden zij gestimuleerd om te zoeken in de kerk en om uiting te geven aan moeilijke geloofsvragen die zij mogelijk krijgen? Hoe kan de kerk inzetten op een goed klimaat hiervoor?

Wat de kerk verwacht van het jong leren in geloof

Op dit moment is het volgens Plantinga (Nederlands Dagblad, 2019) vaak zo in gereformeerde kerken dat jongeren veel moeten leren over waar ze niet mee bezig zijn en uit haar testen blijkt dat ze schrikbarend weinig onthouden van wat ze dan aangeboden krijgen.

Bovendien pleit ze tegen de mogelijke verwachting van de kerk richting tieners dat ze uiteindelijk belijdenis willen doen na het catecheseaanbod. Belijdenis functioneert nu in veel kerken als een soort examen, vindt Plantinga.

Je kunt er niet van uitgaan dat tieners die naar catechisatie gaan uiteindelijk belijdenis willen doen. Voordat ze zover zijn, moeten ze de ruimte hebben om alles te bevragen en overal tegenaan te schoppen.' . . . 'Alsof je alles moet weten, volledig moet kunnen meedoen en een voorbeeldig christen moet zijn. Van dat beeld moeten we af, dat werpt een veel te hoge drempel op. Belijdenis is een moment om te zeggen: ik verlang ernaar verder te leven met God. (Nederlands Dagblad, 2019)

Ook in de protestantse kerken kan de nadruk gelegd worden op conformisme met de verwachting dat jongeren bepaalde dogma's en geloofsbeleving over zullen nemen (Asrami, et al., 2010), laat staan de kerkgang (Argue, 2019). De praktijk van jongeren ten opzichte van deze verwachting blijkt weerbarstig, omdat het niet aansluit op hun proces en beleving.

Hoe de kerk aankijkt tegen geloofstwijfel en jonge mensen

Steve Argue, PhD (Argue, 2019) schrijft op het blog van het Fuller Youth Institute over waarom jongeren in hun levensfase kritische vragen over de kerkgang gaan stellen. "Waarom gaan we eigenlijk naar de kerk? Ik haal er niks uit... Ik ben te druk voor de jeugdgroep", zijn enkele voorbeelden van de vragen die hij noemt. Hij roept op ze hun eigen redenen te laten vinden voor geloof en kerkgang, en niet alleen die van de ouder. "Listen to their questions and critiques while recognizing that their commentary is less about protest and more about ownership. They are starting to consider how your family's churchgoing practice (your choice) now becomes their own (their choice). They need their own reasons, not just ours." Oftewel: luister naar de vragen en commentaren van de jongeren en laat u zich hierbij bewust zijn dat hun commentaar minder gaat over protesteren dan dat het in feite gaat over het al dan niet eigen maken van opvattingen. Ze willen hun eigen redenen vinden om naar de kerk te gaan tegenover het gezin zoals het dat gewend is. Bovendien geeft hij aan dat we aandachtig moeten zijn in het gesprek met onze jongeren en niet moeten schrikken van het al dan niet gaan naar de kerk aangezien mensen om allerlei redenen de kerk bijwonen of verlaten. Vraag door naar hun overwegingen en spirituele zoektochten. De religieuze zoektochten van de jongeren kwamen eerder in dit theoretisch kader uitgebreid aan bod. Hoe moet de kerk dan aankijken tegen de (kritische) geloofsvragen van jongeren?

It's time to reframe young people's questions and doubts not as challenges, but as opportunities. In both our Sticky Faith and Growing Young research, we found that feeling the freedom to express doubt was actually correlated with faith maturity. Put more simply, it's not doubt that's toxic to faith, it's silence. (Fuller Youth Institute, 2019)

Powell zet in haar artikel uiteen wat de onderzoeken zeggen over jongeren en twijfel. Duidelijk wordt dat zowel tieners als jongvolwassenen het nodig hebben om de ruimte te voelen hun twijfels te uiten zodat hun geloofsleven zich kan ontwikkelen. Voor kerken is het van belang hun vragen en twijfels te zien als kansen en niet als problematische uitdagingen.

Vanaf de tienerleeftijd groeien jongeren langzaam steeds verder in abstract denken, maar de vragen die zij met de tijd krijgen zullen niet slechts intellectueel zijn. Aangezien deze jonge mensen sterk nadenken over hoe hun omgeving op hen reageren zal, zullen hun vragen mogelijk ook tot zorgen leiden over hoe de geloofsgemeenschap erop zal reageren (en in het bijzonder ouders en vrienden omdat die nog belangrijker voor hen zijn).

De ruimte voelen om te twijfelen lijkt juist te wijzen op een volwassen geloof. Het neerdrukken van twijfels door de omgeving (ouders, kerk, familie, school, etc.) of hierover zwijgen als gemeenschap is verstikkend voor een jongere om je tot geloof te kunnen verhouden. De vraag is alleen hoe als leiders of ouders te reageren op de vragen en twijfels van jongeren. Hoe ga je op een goede manier met ze in gesprek?

Hoe de kerk een goed klimaat kan bieden voor jongeren en hun geloofsvragen

De vraag is nu hoe als kerk een goed klimaat te creëren voor zoekende jongeren en aan te sluiten bij de vragen die er bij hen leven. Wat zijn de aandachtspunten volgens de literatuur? Hieronder komen er drie aan bod.

1. Andere vormgeving geloofsleren en meer focus op ouders

Het advies van Plantinga (Nederlands Dagblad, 2019) is dus, zoals eerder naar voren kwam, om jongeren (langer) de tijd en de ruimte te geven om alles te bevragen en overal tegenaan te schoppen. Ze beargumenteert ook dat we het leren in de kerk over een bredere tijdspan kunnen inrichten dan de jongerenfase en dat bovendien vooral de ouders belangrijk zijn om de jongeren te helpen met leren in geloof:

Is het niet belangrijk dat jongeren leren wat het geloof inhoudt?

'Ik heb hierover zelf lang gearzeld, want leren is belangrijk en er valt veel te ontdekken in het geloof. Totdat ik bedacht: we hebben ons hele leven om te leren. Het is belangrijk te leren wat er in de Bijbel staat, maar doe dat wel op het juiste moment. Dat is niet per se de tienerleeftijd.'

Waarover kunnen kerkleden beter op latere leeftijd leren?

'Mensen die hun kind laten dopen, hebben vooraf meestal één gesprek. Dat is wel heel mager als je het vergelijkt met de voorbereiding die van jongeren verwacht wordt voordat ze belijdenis doen. Terwijl ouders bij de doop zeggen dat ze hun kind willen opvoeden in geloof. Dat is een belangrijke taak die serieuze aandacht verdient. Ouders hebben veel meer invloed op de geloofsontwikkeling van hun kinderen dan de kerk. Als we ouders helpen, zijn we dus veel efficiënter bezig. Daarom bieden we ook materiaal aan voor geloofsopvoeding, met het oog op doopouders.'

(Nederlands Dagblad, 2019)

Van der Heijden (2012, p. 66) ziet graag een houding van liefde en respect in het zoeken met jongeren naar wie God is. Waarheid is in deze tijd niet meer zo eenduidig. Genoeg jongeren wijzen het idee van één waarheid af en willen hun eigen 'waarheid' samenstellen uit het brede aanbod van christelijke en andere visies.

Van der Heijden (2012) pleit er, net als Ingrid Plantinga (2019), voor dat geloofsthema's het beste behandeld kunnen worden als jongeren ook echt willen leren over het geloof.

Meestal is dat aan het eind van de basisschool en in de hogere jaren van de middelbare school. Daartussen ligt een periode waarin jongeren vooral met zichzelf bezig zijn en niet zo geïnteresseerd zijn in het geloof. . . . Hoewel je ook kunt stellen dat dit juist een belangrijke periode is om met geloofsvragen te beginnen, omdat de jongere veel vragen heeft bij het godsbeeld uit de kindertijd en als het ware opnieuw moet leren wie God is (2012, p. 182).

2. De jongere serieus nemen in zijn of haar leefwereld

Het is essentieel om in de leefwereld van jongeren te kruipen en niet voor te schrijven, te oordelen of onverschillig te blijven, maar juist de dialoog aan te gaan. Dat is een belangrijk principe van Growing Young, aldus Sabine van der Heijden (2018, p. 7). Een voorbeeld is een morele uitspraak van een oudere kerkganger ten opzichte van een jongere die afwijkt van de gangbare norm: "Waarom vinden ze samenwonen prima?". Geadviseerd wordt niet te oordelen, maar je te verplaatsen in de jongere.

"De basisvragen van het leven – wie ben ik, waar hoor ik bij en welk verschil maak ik – zijn voor jongeren extra belangrijk. Door volop te participeren in de gemeente kunnen zij hier antwoorden op vinden..." (Van der Heijden S. , 2018, p. 7).

Anko Oussouren (2018) onderstreept in zijn artikel in het magazine OnderWeg over Growing Young dat bij dit principe gelet moet worden op het persoonlijk inleven in de jongere en niet slechts volstaan moet worden met een theoretische gedachte over de 'gemiddelde' jongere en zijn leefwereld.

Om te kunnen leren stelt Van der Heijden (2012, p. 183) als belangrijke voorwaarde veiligheid in de groep, dat zij elkaar en leiders kennen, er naar elkaar geluisterd wordt en er niet lacherig over bepaalde zaken gedaan wordt. Daar moet bewust aan gewerkt worden. Jongeren doen verder zoals eerder gezegd veel informatie op uit verschillende hoeken en het is volgens Van der Heijden van belang dat je ze met hun eigen ervaringen en ideeën naar voren laat komen zodat ze zich gehoord en gewaardeerd voelen en je met je informatie bij hen aan kunt sluiten (p. 186). Ze leren bovendien beter als je de jongeren informatie zelf laat uitzoeken en hen bevraagt op wat ze zelf denken en prikkelt een eigen mening te vormen. Bij jonge tieners zal je concrete voorbeelden moeten geven en moeten vragen naar concrete dingen. Levensstijlthema's of thema's waar ze op dat moment in directe omgeving mee bezig zijn zullen hen het meeste aanspreken (2012, p. 182).

3. Een warme gemeenschap met ruimte voor twijfel en kwetsbaarheid

Verderop beschrijft Van der Heijden (2012, p. 8) een ander belangrijk principe van werken aan een warme gemeenschap. Voor jongeren zijn relaties belangrijker dan activiteiten. Ook Wijma en Slendebroek (2011) stellen in hun onderzoek Jong en (goed) gelovig dat een relatie belangrijk is, maar dat een goede relatie pas waarde heeft als er relevante informatie gecommuniceerd wordt, die aansluit bij de vragen van de jongeren.

Authenticiteit betekent dat er in die relaties ook ruimte is voor het delen van de lastige kanten van het leven, voor twijfel en ongeloof, voor falen en worstelingen. Jongeren waarderen het als ouderen ook die kanten van hun leven met hen delen (Van der Heijden, 2012, p. 8).

Daarnaast is het van belang om te weten hoe jongeren in de samenleving staan met hun vragen en ideeën. Het is een samenleving die gekenmerkt wordt door diversiteit in ras, religie, geaardheid en

opvattingen. “Ze ervaren een kerk waar geen ruimte is voor die diversiteit als eenzijdig en soms veroordelend. Ze verlangen naar openheid en dialoog” (p. 9). Jongeren geloven vaak niet zo in een absolute waarheid. In het magazine *OnderWeg* (2018) komt ook de jonge predikant Louren Blijdorp aan het woord die aangeeft dat veel jongeren veroordeling, afwijzing en kritiek ervaren in de kerk. “Mag ik er wel zijn in de kerk, zoals ik ben, met mijn manier van doen?” (De Fijter, 2018, p. 13). Dit gaat niet alleen over geloofsvragen, maar het kan een veilig klimaat om die te stellen wel in de weg staan.

The way we respond to doubt sends a message about God. We’ve found that when leaders and parents tend to silence young people’s doubts, young people not only learn that their church and family can’t handle doubt; they think God can’t handle doubt either (Fuller Youth Institute, 2019).

Het is van doorslaggevend belang hoe kerken en gezinnen reageren op geloofstwijfel. Het bepaalt hoe jongeren naar hun kerk, hun geloof en bovenal tegen hun aangeleerde God aan kijken. “Blijkbaar is geloof of God niet bestand tegen twijfel”, wordt dan mogelijk het beeld of de gedachte in de hoofden van de jongeren.

“I long for the church to be the first place young people go with their tough questions about God. But they will only head in our direction if they know that we will not reject them—no matter what.” (Fuller Youth Institute, 2019)

Kara Powell heeft als mens en als onderzoeker net als ons onderzoeksteam het verlangen dat de kerk een belangrijke plek kan zijn waar je je moeilijkste vragen of alternatieve geloofsbelevingen of levensbeschouwingen kunt uiten zonder veroordeeld te worden. Daarom is het relevant te onderzoeken of hier onder de tieners knelpunten of behoeften liggen zodat daarop ingespeeld kan worden.

Het Praktijkcentrum voor dienstverlening en onderzoek in de kerken ontwikkelt hiertoe materiaal om met jongeren in Nederland in gesprek te gaan over geloofsverlating (Praktijkcentrum, 2019). Dit kan van belang zijn bij de aanbevelingen aan het einde van dit onderzoek. Allicht kan er gekeken worden of dit materiaal toereikend is of dat dit aangescherpt kan worden.

Wat experts zeggen over de praktijk

Er zijn in het vooronderzoek enkele jeugdwerkers gesproken uit zowel de NGK, GKv, als de CGK. Het doel hiervan was om te kijken wat zij beoordelen als een goed klimaat voor jongeren, of zij dit als zodanig tegenkomen in hun praktijk en wat volgens hen mogelijke belemmeringen of kansen zijn in de kerk om daartoe te komen.

Anko Oussoren, jeugdwerker in het veld van de GKv

Er heeft een gesprek plaatsgevonden met een jongerenwerker die werkzaam is bij het Praktijkcentrum (voor onderzoek en dienstverlening in de kerken). Het Praktijkcentrum heeft zich onlangs uitgesproken over de visie op catechese. Stond voorheen de leer meer centraal, het missionaire komt nu meer centraal te staan: de jongere de waarde van het geloof laten zien in de context van het leven van de jongere. Wel is het van belang om te differentiëren: de 16+ jongeren heeft een andere benadering nodig dan de leeftijd daaraan voorafgaand. De leeftijdsgroep van 12-16 jaar heeft meer een meezoekende en coachende catecheet nodig. De 16+ categorie wil over het algemeen keuzes maken en daar hebben ze input voor nodig, terwijl ze wel ruimte willen om eigen keuzes te maken. Daarnaast dienen catecheten aan te sluiten bij de vragen van de jongeren en van daaruit naar de inhoud te gaan.

Verder pleit hij voor het afschaffen van de zogeheten jeugd- of jongerendiensten. Iedere dienst zou elementen voor jongeren moeten bevatten. Er zou ruimte in de dienst moeten zijn voor de zoeker met zijn vragen. Thema's die bij jongeren spelen, komen ook bij de ouderen voor. Die thema's zou je in de dienst centraal kunnen stellen volgens Anko.

De structuur van de kerken laat soms niet toe dat er flexibel wordt omgegaan met regels. Het zou bijvoorbeeld goed zijn als een jongerenwerker die een traject van dienstvoorbereiding heeft meegelopen ook daadwerkelijk voorgaat in plaats van een predikant die dan ingevlogen moet worden. Recent onderzoek toont dat ook aan.

Martin Rusken, jongerenwerker CGK Hoozeveld

Volgens jongerenwerker Martin Rusken heeft de jongerenwerker of jeugdleider een belangrijke rol te vervullen in het ruimte geven aan jongeren rondom geloofsvragen en - twijfel. Voor hem zijn de factoren die naar voren komen in de door hem ontwikkelde BIVAK methode is een belangrijke en handige manier om een goed klimaat met ruimte te creëren. De factoren in deze methoden zijn: bezoeken brengen en een band op bouwen met jongeren, informatie geven aan jongeren, ouders en gemeente, verantwoordelijkheid geven aan jongeren en vertrouwen opbouwen, activiteiten organiseren waarin ontmoeting mogelijk gemaakt wordt en als jongerenwerker kijken naar hoe het gaat en kwetsbaar durven zijn.

Verdere factoren wat betreft een goed klimaat volgens Martin zijn:

- Wederzijds leren. Als jongerenwerker of ouder gemeentelid niet alleen de jongere iets willen leren, maar ook zelf open staan voor wat de jongere jou kan leren.
- In kleinere groepen samen komen, geeft meer veiligheid.
- Methodes en boekjes als hulpmiddel zien, niet slaaf worden van.
- aansluiten bij wat de jongeren aandragen, beginnen bij de vragen van jongeren
- Tijd nemen voor catechese en andere activiteiten.
- Bevragen waar de jongere staat t.o.v. Jezus, om vanuit daar te kijken wat de jongere nodig heeft. Waarom en waardoor maakt iemand de keuze om richting Jezus te staan of juist van Hem af te gaan.
- Vragen stellen en nog eens vragen stellen, achterhalen, willen weten. Niet een bepaalde kant op pushen of willen overtuigen. De jongere serieus nemen.
- Een beeld vormen van de jongeren op het gebied van 'believing' en 'belonging', i.p.v. 'behaving'. Er moet niet geoordeeld worden over de kerkgang.

Christien de Ruyter, jeugdwerker NGK/GKv (samenwerkingsverband) Nunspeet

Christien de Ruyter geeft (leiding aan) catechisatie, zit in de jeugdcommissie en zij coördineert de jongerenactiviteiten met vrijwilligers en ontmoet de jongeren daar. Haar idee is dat jongeren vanaf de tweede klas (13-14 jaar) geloofsvragen beginnen te krijgen of in elk geval dingen ter discussie gaan stellen. Dat hoort bij de puberteit. Brugklassers vinden het hiernaast moeilijker om vragen te stellen en verlangen nog veel naar structuur zoals ze die gewend zijn. Met 15-16 jarigen kan je erg goed praten indien de relatie goed is. Dan durven ze je ook vragen te stellen. Het maakt hierbij nogal verschil wie er voor de groep staat: de dominee of een clubleider. De clubleider krijgt echt alles te horen, de catechisatieleider minder.

Geloof is niet het meest belangrijke in deze levensfase geeft zij aan. De tieners zijn met zoveel verschillende dingen bezig en die zijn allemaal net zo belangrijk. Je hebt veel te doen in de puberteit.

Onderschat dat niet. In Nunspeet hebben ze daarom een Co-Piloottraject. Dan heb je iemand uit de gemeente die met ze oploopt in levensdingen. Toetsweken, verjaardagen, etc. Dit draait echt om de relatie, je veilig voelen en jezelf kunnen zijn. Er bestaat ook zoiets als catechisatie en mentorcatechese (van de HGJB), maar dat komt volgens Christien minder goed uit de verf.

In haar praktijk in Nunspeet heeft ze in het begin gebruik gemaakt van een methode van de HGJB. Deze gaat uit van geloof bij de jongeren en dat vindt zij een grote beperking. Er zitten jongeren tussen die niet geloven in God, dan kan je dus niet die aanname doen bij je catechisatie en geeft het gebruik van de methode beperkingen. Op dit moment gebruikt ze de JeugdAlpha-methode. De vrijwilligers en werkers geven voldoende ruimte voor het stellen van geloofsvragen vindt zij, maar ze vraagt zich wel af of ze voldoende uit hun eigen referentiekader kunnen stappen. Wat voor jou normaal is, is dat niet voor de ander. Dat vindt ze zelf ook een uitdaging: om echt in te leven in de belevingswereld van de jongere en niet zomaar dingen als vanzelfsprekend aan te nemen.

Er is een heel breed krachtenveld, zegt Christien. Voor haar voelt dat soms als dweilen met de kraan open. Kijk alleen al naar de kerkdienst. Past dat bij belevingswereld van de jongere? De kerk laat al visie zien door een jeugdwerker aan te stellen. Dat is al fors: dat ze belangrijk vinden dat de jeugd er mag zijn. Verder is het onze taak als gemeente om jongeren voor te leven in geloof en daarnaast te laten zien dat ze mogen twijfelen en vragen mogen stellen. Een mooie metafoor die je de jongere kan geven is die van het zwembad of die van de kaars. Als het zwembad geloof is: waar sta jij dan? Op de duikplank? Met je tenen in het water? Langs de kant? Met andere dingen bezig? En als de kaars God is? Hoe ver of hoe dichtbij sta je dan?

Zij deelt alle indicatoren die er tot nu toe in het onderzoek gevonden zijn. Factoren voor een goed klimaat zijn voor haar in aanvulling hierop de volgende punten:

- Er moet aandacht zijn voor de jongere in zijn geheel: zijn of haar leven draait om veel meer dan alleen geloof. Er moet echt empathisch naar hen geluisterd worden en je moet niet opdringen wat jij denkt dat voor hen belangrijk is. Als het nodig is moet je ze wel bijsturen, maar het hangt van de persoon af hoeveel. De een heeft meer structuur en aanwijzingen nodig dan de ander.
- Ook als je moppert of depressief bent moet dat kunnen als jongere. Je moet je veilig voelen en geloofsvragen kunnen stellen.
- Identificatiefiguren in alle leeftijden zijn belangrijk, maar je moet de jongere niet te veel belasten met jouw zorgen of twijfels. Het moet ter illustratie zijn van hoe het kan zijn en dat twijfelen en kwetsbaarheid er mogen zijn
- Nadrukkelijk vindt Christien ook dat ouders gevoed moeten worden. Dit moet al gedaan zijn voordat je kind 12 is. Vanaf dan wordt het ingewikkeld met opvoeden in geloof. Tot hun 12^e zijn ze ontvankelijk.
- Ze wil heel graag uren hebben als jeugdwerker om ouders toe rusten, maar die zijn er nu simpelweg gewoon niet. Bovendien ontmoet ze bij de activiteiten met jongeren niet altijd de juiste (oudere) mensen, dus ze zou graag meer tijd willen om die contacten op te bouwen.
- De jongere mag inderdaad een 'zoeker' zijn. Sta jezelf toe om het een lange tijd gewoon even niet te weten. Dat mag de boodschap richting de jongere zijn.
- Stel in de groep de juiste vragen aan de juiste centrale figuur: als de 'leider' van de groep meekomt in het stellen van zijn of haar vragen of twijfels, als die zich uiteindelijk kwetsbaar durft op te stellen, dan zal de rest ook makkelijker volgen.

- Voor de jongere hangt ook veel af van de papa's en de mama's: hoeveel ruimte krijgt zo'n kind om een eigen koers te bepalen? Moet je overal mee naartoe in de kerk en er net zo tegenover staan als je ouders?

Conclusie

In de gereformeerde kerken kan te veel nadruk gelegd worden op kennis en de verwachting dat de jongeren met die kennis belijdenis gaan doen terwijl het nog maar de vraag is of ze dat dan al willen en kunnen voor hun gevoel. Er mag in dat geval ten eerste meer aangesloten worden op wat er voor de jongeren op dat moment en in hun levensfase speelt aan bezigheden en vragen. Ten tweede mag er dan meer tijd en ruimte gecreëerd worden voor de jongeren om van alles te bevragen en te testen in geloof en kerk. In de leeftijdsgroep van 12 tot 16 zouden de jongeren een meer coachende, structurerende en meezoekende catecheet nodig hebben en vanaf het 16^e levensjaar willen ze ruimte, input en stimulans krijgen om zelfstandig keuzes te gaan maken. Vanaf hun 13^e levensjaar (na de brugklas vaak) beginnen de tieners dingen ter discussie te stellen. Met 15- tot 16-jarigen valt er goed te praten over hun vragen en twijfels indien de relatie goed is. Waar het kan dient er in elk geval volgens literatuur en jongerenwerkers aangesloten te worden bij de vragen van de jongeren, daar te beginnen en van daaruit naar de inhoud te gaan. Bovendien moet bij de keuze voor een methode en het leiden van club of catechisatie in het oog gehouden worden dat niet iedere jongere per se gelooft. De methode blijft slechts een hulpmiddel bij het aanbieden van inhoud. De vragen vanuit henzelf zijn belangrijker.

Daarnaast mag geloofstwijfel onder jongeren door de kerk meer benaderd worden als kans, omdat het een teken is van volwassen geloof en de wil om daarin verder te komen. Het maken van kleine groepen in de kerk en binnen het jeugdwerk kan de nodige veiligheid hiervoor geven.

Tot slot zijn de volgende punten nog uiteengezet hoe de kerk een goed klimaat kan bieden: ouders toerusten om met de geloofsvragen van hun jongeren om te gaan, aangezien de ouders en het gezin een net zo belangrijke plek hebben als de catechese zelf, in te leven in de leefwereld van jongeren en daarbij niet te oordelen of te sturend aanwezig te zijn maar juist aan te sluiten op bepaalde leefstijlthema's die ze interessant vinden, en jongeren in onze relaties met hen laten zien dat er ruimte is voor twijfel en kwetsbaarheid. De relatie en oprechte empathie en interesse uiteten staat hierbij centraal.

1.2.6 Eindconclusie

Jongeren in de adolescentie levensfase experimenteren veel en maken nog weinig vaste keuzes voor hun geloofsleven hoewel dit concreter wordt vanaf hun 16^e. Er worden vooral antwoorden op hun vragen gezocht in de kring van hun vrienden en op internet. Ze komen meer los van hun ouders en willen dingen zelf bepalen. Er worden regelmatig andere keuzes gemaakt (de trend van bricolage speelt ook een rol) dan die gangbaar zijn in de kerk. Ze zijn een beetje allergisch voor één waarheid en dogma's en denken niet in kerkmuren. Veel jongeren zitten wel met geloofsvragen en twijfels en willen die graag uiten in hun gemeente, maar graag zonder oordeel en in een veilige omgeving met voldoende leeftijdsgenoten. Twijfel in de leeftijd van 13-18 is niet vreemd en kan ook samengaan met geloof. Er zijn zes factoren gevonden die meespelen bij geloofstwijfel. De kerk ziet te vaak vragen en twijfels van jongeren als problematisch. Het mag meer benaderd worden als kans. Daarvoor is het nodig dat hun vragen als uitgangspunt van het jeugdwerk gelden samen met het voorleven van geloof inclusief worstelingen volgens experts en literatuur. Twijfel heeft te maken met volwassen worden in geloof. Door middel van dit onderzoek zal blijken of dit ook zo is onder deze groep jongeren in deze levensfase. Hun leefwereld serieus nemen en identificatiefiguren zijn belangrijk. Tot slot verdienen de ouders en het gezin belangrijke aandacht in het opvoedproces rond geloof. Jongeren hebben ook in het gezin ruimte en aandacht nodig voor hun geloofsontwikkeling en hebben er baat bij handvatten te krijgen om zich te oriënteren en om met geloofsvragen om te gaan.

1.3. Probleemomschrijving: doelstelling, vraagstelling en deelvragen

Uit de aanleiding en het theoretisch kader is gebleken dat er kerken zijn waar jongeren tussen de 12 en 18 jaar geen of onvoldoende ruimte ervaren om hun geloofsvragen en -twijfels te bespreken. Het knelpunt is het klimaat van de kerk.

Onderzocht gaat worden hoe kerken een goed klimaat voor jongeren kunnen creëren zodat zij ruimte voelen om te twijfelen over het geloof en deze twijfels en vragen durven te delen. De hoofdvraag die in dit onderzoek beantwoord zal worden in de volgende:

Hoe kan een gemeente uit de GKV, CGK of NGK binnen het jongerenwerk inzetten op een goed klimaat voor geloofstwijfel bij jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar?

Om de hoofdvraag te beantwoorden is gekozen deze op te delen in vier deelvragen. Om te weten wat een goed klimaat is, is het van belang dit allereerst te onderzoeken. Wat zeggen experts en de literatuur over een goed klimaat? Waaruit bestaat zo een klimaat en wat zijn belemmerende en bevorderende factoren om tot een goed klimaat te komen?

1. *Wat zijn belemmerende en bevorderende factoren volgens experts en de literatuur om tot een voor jongeren goed klimaat voor geloofstwijfel en -vragen te komen, binnen het jongerenwerk?*

Omdat dit onderzoek het geluid van de jongeren wil horen, is de tweede deelvraag gericht op de jongeren. Herkennen zij het beeld dat de literatuur en experts schetsen? Hebben zij nog aanvullingen? Wat zijn volgens hen bevorderende en belemmerende factoren om tot een goed klimaat te komen?

2. *Wat draagt volgens jongeren bij aan een goed klimaat binnen het jongerenwerk voor geloofstwijfel en -vragen?*

Uit het vooronderzoek bleek dat er enkele kerken zijn waar er een goed klimaat lijkt te zijn, maar er zijn ook kerken waar dit niet is. Ook het onderzoek van EO BEAM en Youth Alpha (2018) gaf aan dat bijna één derde van de jongeren niet de ruimte ervaart om te twijfelen en geloofsvragen te stellen. Hoe zit dat in de kleine gereformeerde kerken? Daarom is de derde deelvraag gericht op de huidige situatie.

3. *Is dit klimaat er nu?*

Als duidelijk wordt wat het huidige klimaat binnen de kleine gereformeerde kerken is en wat volgens de jongeren bijdraagt aan een goed, kan gekeken worden of het klimaat verbeterd moet worden. Is dit nodig, dan wordt met deelvraag vier onderzocht hoe het klimaat verbeterd kan worden.

4. *Wat is er nodig om tot een goed klimaat te komen?*

Als laatste zal het onderzoeksteam tot aanbevelingen komen wanneer het de huidige situatie vergelijkt met de gewenste situatie volgens de literatuur, experts, jongerenwerkers en jongeren.

1.4. Begripsafbakening

In deze paragraaf worden de begrippen die in dit onderzoek worden gebruikt, aan de hand van stipulatieve definities (Verschuren & Doorewaard, 2007) uitgelegd. Dit zijn de definities zoals deze door het onderzoeksteam verstaan worden.

Goed klimaat

Een goed klimaat biedt voldoende stimulans en veiligheid voor het uiten van geloofsvragen en -twijfels gezien vanuit het perspectief van de jongeren.

Jongerenwerk

De activiteiten die in een kerk georganiseerd worden voor jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar zoals catechese, jeugdvereniging, club, kamp, soos, en wat dies meer zij.

Geloofstwijfel

Met geloofstwijfel wordt in dit onderzoek de onzekerheid bedoeld ten aanzien van datgene wat de persoon in kwestie moet doen, denken, voelen en willen met het oog op geloven.

Geloofsvragen

Dit zijn vragen die opkomen bij jongeren aangaande God, geloven, Bijbel en kerk en hoe zij zich daartoe verhouden.

Bevorderende factoren

Factoren die ervoor zorgen dat de gemeente de jongeren dat kan bieden wat ze nodig hebben in het uiten van en het verder komen met hun geloofsvragen en –twijfels.

Belemmerende factoren

Factoren die ervoor zorgen dat de gemeente de jongeren niet kan bieden wat ze nodig hebben in het uiten van en het verder komen met hun geloofsvragen en -twijfel.

2. Methode

Met de doelstelling, de hoofdvraag en de deelvragen vanuit het vorige hoofdstuk, zal gekeken worden welke methodes het beste zullen helpen om antwoorden krijgen op de onderzoeksvragen. Hieronder zullen de overwegingen in beeld gebracht worden. Vervolgens zal de planning van het onderzoek in kaart worden gebracht.

2.1. Het onderzoeksontwerp

Hier wordt er uit een gezet welke instrumenten er gekozen worden om het onderzoek te doen. In de algemene opzet worden de onderzoek typen (Verhoeven, 2007) uitgelegd die gekozen zijn. Daarnaast wordt de onderzoeksgroep toegelicht hoeveel respondenten er nodig zijn om de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek te waarborgen.

2.1.1. Algemene opzet

Zoals in de aanleiding al naar voren kwam is er onduidelijkheid over wat er in de kerk gebeurt met geloofsvragen en geloofstwijfel onder kerkelijke jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar. Wat willen en doen de jongeren met hun geloofsvragen? Deze onduidelijkheid maakt dat er is gekozen om te inventariseren aan de hand van een kwantitatief onderzoek zodat goed in beeld wordt gebracht hoe het er in de CGK, GKv en de NGK voorstaat op het gebied van een goed klimaat voor geloofsvragen en jongeren in de kerk.

In de eerste plaats wordt er geïnventariseerd wat volgens de literatuur en experts bijdraagt aan een goed klimaat en wat bevorderende en belemmerende factoren zijn om tot een goed klimaat te komen. Vervolgens wordt aan jongeren in de leeftijd van 12 – 18 jaar in de drie gereformeerde kerken gevraagd wat volgens hen bijdraagt aan een goed klimaat, met behulp van een enquête. Hier wordt gekeken of dat wat de literatuur zegt klopt. Ook wordt er hier de huidige situatie in kaart gebracht. Volgens de probleemstelling zijn er namelijk veel kerken waar het klimaat om geloofsvragen en -twijfels te bespreken niet voldoende is en dit zal hierin gecheckt worden.

Zodra met de resultaten van dit kwantitatieve deel een beeld kan worden geschetst kunnen er verdiepende interviews worden georganiseerd met een bepaalde selectie jongeren. Deze selectie komt uit de groep die heeft deelgenomen aan het kwantitatieve onderzoek verspreid over de verschillende kerken. De verdiepende interviews verhogen samen met de enquête en de literatuur de betrouwbaarheid van het onderzoek aangezien er op deze manier zowel kwantitatieve als kwalitatieve dataverzamelingmethoden gebruikt zullen worden (Verhoeven, 2007, pp. 138-139). Dit wordt ook wel triangulatie genoemd (Verhoeven, 2007, p. 121). Het onderzoek wordt betrouwbaarder omdat het met verschillende instrumenten wordt onderzocht en zo factoren van invloed op de beleving van jongeren breder in kaart worden gebracht. Er kan dan namelijk zowel in de breedte van Nederland geïnventariseerd worden wat de jongeren binnen de genoemde kerken ervaren omtrent geloofstwijfel in de kerk, als dat er in de diepte aan enkele jongeren naderhand gevraagd kan worden naar wat hun beleving is. Aangezien de kleine gereformeerde kerken over het geheel van Nederland bekeken worden en er niet te diep in kan worden gegaan op de lokale context van een kerk waar de jongere dan zijn beleving over schetst, wordt er niet gesproken over casestudy's. Daar is helaas de tijd niet voor. Hieronder zal er per deel, kwantitatief en kwalitatief, verder uiteengezet worden welke onderzoek typen gekozen zijn en waarom.

2.1.2. Meetinstrumenten en kwaliteit

Literatuuronderzoek

Voorafgaand aan het 'hoofdonderzoek' is er literatuur gelezen om concreter te krijgen wat er onderzocht zou worden en wat er bekend is over tieners, hun geloofsvragen, over geloofstwijfel in het algemeen en de rol van de kerk in hun geloofsontwikkeling en geloofsvragen. Hierbij zijn natuurlijk ook andere onderzoeken geanalyseerd zoals het Grote Twijfelonderzoek van Alpha Youth en EO Beam (Stuij & Van Dijk, 2018). Dit hielp om te kijken in welke mate er sprake zou kunnen zijn van een probleem voor tieners met geloofsvragen in de kerk. Daarnaast bracht het in kaart wat het onderzoeksteam naar aanleiding daarvan wilden weten: wat is volgens literatuur en experts een goed klimaat voor jongeren met geloofsvragen of -twijfel in de kerk? Welke criteria zijn er voor een goed klimaat bedacht? Met deze informatie kan in de praktijk gekeken worden of de tieners zich daarin herkennen en wat ze al dan niet nodig zouden hebben volgens henzelf.

Onderzoek doen onder tieners

Het is nuttig om op te merken dat het verzamelen van informatie onder tieners uitdagender is dan jongeren in de latere adolescentiefase. De literatuur is zo uitgekozen dat het ook het een en ander aangeeft over hun ontwikkeling en in hoeverre zij abstract en reflecterend na kunnen denken. Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van de praktijkervaring die de onderzoekers en de onderzoeksbegeleider hebben met jongeren. Zo wordt er gekeken wat helpend kan zijn om de vragen in de enquête en de interviews zo tastbaar mogelijk te maken voor de jongeren.

Kwantitatieve deel van het onderzoek

Volgens het Basisboek Methoden en Technieken (Baarda, et al., 2017) zijn er binnen kwantitatief onderzoek verschillende typen onderzoek, te weten beschrijvend, exploratief en toetsend. Beschrijvend onderzoek helpt vooral bij het beantwoorden van onderzoeksvragen die gaan over hoe frequent een bepaald fenomeen voorkomt: hoeveel en hoe vaak. In dit onderzoek moeten er echter factoren gevonden worden die aangeven waarom er wel of geen goed klimaat is in de kerk voor jongeren omtrent geloofsvragen. Als bijvangst wordt gekeken in hoeveel kleine gereformeerde kerken er een goed klimaat gevoeld wordt door de jongeren en in hoeveel kerken dat niet zo is.

Exploratief en toetsend kwantitatief onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om de factoren voor een goed klimaat te ontdekken. In de literatuur zijn verschillende factoren gevonden. Deze factoren zullen wij verwerken in onze vraagstelling richting de jongeren. Hiermee wordt gekeken of eerder exploratief onderzoek en hypothesen vanuit de literatuur kloppen in de praktijk volgens de jongeren. Dat maakt dit onderzoek toetsend.

Volgens de literatuur die tot dusver gelezen is, zijn de bevorderende factoren om tot een goed klimaat te komen als volgt:

- Twijfel wordt benaderd als kans.
- Er wordt in leersetting aangesloten bij vragen die bij jongeren zelf leven.
- De leefwereld van jongeren wordt serieus genomen.
- Er zijn identificatiefiguren als het gaat om geloofstwijfel.
- Ouders worden toegerust om het geloofsgesprek met hun kinderen te voeren.
- Er wordt in leersetting aangesloten bij vragen die bij jongeren zelf leven.
- De leefwereld van jongeren wordt serieus genomen.

In het onderzoek wordt verwacht dat deze factoren een rol spelen, maar er kunnen andere factoren naast die van de literatuur naar boven komen. Het doel is om te ontdekken of de verwachte factoren daadwerkelijk ook spelen in de praktijk en eventuele aanvullende factoren te vinden. Dat maakt dit onderzoek naast toetsend ook exploratief.

Instrument 1: Eenmalig surveyonderzoek

De onderzoeksvragen in dit toetsende en exploratieve onderzoek lenen zich het beste voor een surveyonderzoek (Baarda, et al., 2017, p. 77). Het onderzoeksteam wil namelijk niet ingrijpen in de situatie van de jongeren om hen bloot te stellen aan een bepaald fenomeen. Er wordt vooral informatie verzameld bij een groot aantal jongeren met als uitgangspunt dat de jongeren zelf schetsen hoe hun situatie is en hoe zij die beleven. Aangezien de survey, met in dit geval een enquête, slechts gehouden zal worden op één moment in de tijd en niet vaker herhaald zal worden onder de jongeren, wordt dit een eenmalig surveyonderzoek. Voor dit onderzoek is het namelijk te tijdrovend om jongeren op verschillende momenten in de tijd te volgen. Er zal een enquête verstuurd worden aan alle scriba's van de kerken in Nederland binnen de CGK, GKv en de NGK, met de uitnodiging om deze met alle jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar in de kerk te delen. De enquête is straks digitaal in te vullen via een internetlink die gedeeld kan worden en zo kunnen het aantal deelnemers en de resultaten ook digitaal worden bijgehouden. De vragenlijst is anoniem in te vullen door respondenten.

Ten behoeve van de betrouwbaarheid van dit onderzoek zal in de enquête onder andere worden gevraagd naar kerkstroming, geslacht, woonplaats en leeftijd zodat er duidelijk gemaakt kan worden binnen welke groepen, context of categorieën wordt gemeten. Verder zal de enquête worden verspreid in heel Nederland zodat er met de resultaten een betrouwbaar beeld gegeven kan worden van de deelnemende kerken binnen hun stromingen en hun locaties. De validiteit zal gewaarborgd worden door het onderzoek zo representatief als mogelijk te maken met een berekening van het minimale aantal deelnemers dat nodig is van de populatie om er generaliseerbare uitspraken over te kunnen doen.

Kwalitatieve deel van het onderzoek

Het kwalitatieve deel van het onderzoek heeft zoals eerder gezegd een verdiepende insteek op het kwantitatieve deel. De enquête die wordt gehouden om een globaal beeld te krijgen geeft richting aan de verdiepende interviews. Net als het kwantitatieve deel heeft het kwalitatieve deel alle drie de deelvragen op het oog, alleen nu kan er worden doorgevraagd naar de onderliggende motieven of belevingen van de jongeren op basis van wat zij in de enquête al hebben aangegeven.

Instrument 2: Halfgestructureerde diepte-interviews

Er is dus gekozen voor diepte-interviews. Dit leent zich goed voor de vraagstelling aangezien de verschillende belevingen van de respondenten verder geconcretiseerd moeten worden. Het gaat niet alleen over gedrag, het gaat in het bijzonder over motieven, afwegingen en gevoelens bij het al dan niet bespreken van geloofsvragen. De respondent zal waarschijnlijk meer informatie geven indien hij of zij los van zijn of haar jeugdgroep in de kerk antwoorden mag geven. Dit omdat er dan minder spanning bestaat voor een mogelijk waardeoordeel over zijn of haar mening zoals dit ook in het vooronderzoek bij een catechesegroep naar voren kwam.

Het interview moet een zekere mate van structuur krijgen omdat het verder in wil gaan op de resultaten uit de eerdere enquête. Daarnaast bestaat de doelgroep uit tieners die zonder concrete voorbeelden het lastig vinden om zelfstandig te reflecteren en woorden te geven aan wat ze beleven. Het zal daardoor zich lonen als de interviews meer richting gestructureerd gaan dan ongestructureerd zoals dit spectrum geschetst is door Verhoeven (2007, p. 126). Het blijft wel een semigestructureerd interview zodat er ruimte blijft voor de eigen inbreng van de respondent.

2.1.3. Onderzoeksgroepen

Onderzoeksgroep voor eenmalig surveyonderzoek

In dit onderzoek richten wij ons op 12- 18 jarigen binnen de GKv, CGK en NGK. Om een beeld te krijgen van hoeveel 12-18 jarigen er zich binnen deze gemeenten bevinden is allereerst een overzicht gemaakt van het totaal aantal leden binnen de GKv, CGK en NGK. Deze gegevens zijn uit de jaarboeken (2018) van de kerken gehaald. Vervolgens is gekeken hoeveel procent van deze leden zich in de leeftijdscategorie van 12-18 jaar bevinden. Deze gegevens worden niet in de jaarboeken gepresenteerd maar zijn ontleend aan de leeftijdsopbouw die staat in beleidsdocumenten van verschillende plaatselijke gemeenten binnen de GKv, CGK en NGK.

Totaal aantal leden

De GKv heeft 116.827 leden. De CGK heeft 72.394 leden. De NGK heeft 33.041 leden.

Leeftijdsopbouw

Er zijn in de jaarboeken geen cijfers opgenomen over de leeftijdsopbouw binnen de GKv, CGK en NGK als geheel. Wel zijn er cijfers te vinden in diverse beleidsdocumenten van plaatselijke gemeenten binnen de GKv, CGK en NGK. In de leeftijdsopbouw die plaatselijke gemeenten presenteren wordt bijna altijd gekozen om het percentage 10-20 jarigen te beschrijven. Dit wijkt af van de onderzoeksleeftijd binnen dit onderzoek, namelijk 12-18 jaar. Toch kunnen deze cijfers een indicatie geven van het aantal 12-18 jarigen binnen de GKv, CGK en NGK. Binnen de GKv varieert het aantal jongeren in de leeftijd van 10-20 jaar van rond de 10% (o.a. GKv Apeldoorn-zuid en GKv Groningen-oost) tot 20% (o.a. GKv Oldehove). Vanuit deze gegevens is er voor gekozen om in dit onderzoek uit te gaan van 15% 12-18 jarigen binnen de GKv. Binnen de CGK en NGK zijn dezelfde percentages zichtbaar. Daarom is ook voor de CGK en NGK gekozen voor 15% 12-18 jarigen. Dit percentage gecombineerd met de ledenaantallen binnen de GKv, CGK en NGK maakt het volgend overzicht:

Tabel 2 - Ledenaantal van de kleine gereformeerde kerken met een schatting van het aantal jongeren

	GKv	CGK	NGK	Totaal
Aantal leden totaal	116.827	73.394	33.041	223.262
Aantal leden 12-18 jaar (~15%)	17.524	11.009	4.956	33.489
% aantal leden 12-18 jaar	52,33%	32,88%	14,79%	100%

Populatie, steekproef en steekproeftrekking

Populatie

De populatie bestaat uit 33.489 leden in de leeftijd van 12-18 jaar, waarvan 53% uit de GKv, 33% uit de CGK en 15% uit de NGK.

Steekproef

Om het onderzoek representatief te laten zijn is er een steekproefberekening gedaan via surveymonkey.nl. Hierbij is uitgegaan van 95% betrouwbaarheid en een foutmarge van 5%. Om een representatief beeld te geven wat volgens jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar bijdraagt aan een goed klimaat binnen het jeugdwerk voor geloofsvragen moeten minimaal 380 respondenten reageren.

Respondentkenmerken

- Respondenten zijn in de leeftijd van 12-18 jaar.
- Respondenten zijn lid van een CGK, GKv of NGK. Er wordt geen onderscheid gemaakt in type lidmaatschap als doop-, belijdend of gastlid.

- De hiervoor genoemde verhoudingen tussen kerken en leden van de zijn ook de verwachte verhoudingen in respondenten.
- De verhouding man/vrouw is ongeveer 50/50.

Onderzoeksgroep voor half gestructureerde diepte-interviews

Nadat de uitkomsten van het surveyonderzoek bekend zijn, zal er verdiepend onderzoek plaatsvinden, welke richting vindt in de uitkomsten van het kwantitatieve deel van het onderzoek. De respondenten voor de diepte-interviews zullen geselecteerd worden uit de respondenten van het kwantitatieve deel van dit onderzoek. In de survey zal één van de vragen aan de jongeren zijn of ze mee willen werken aan een diepte-interview. Uit de respondenten die aangegeven hebben mee te willen werken aan een diepte-interview zal een selectie gemaakt worden.

In de enquête is gevraagd naar de context van de ondervraagde jongeren: van welke denominatie is de jongere lid? Wat is hun leeftijd? Welke regio gaat de jongere naar de kerk? Wonen ze in een dorp of een stad? Is de jongere man of vrouw en ervaren de jongeren een goed klimaat voor geloofsvragen en –twijfel?

De selectie wordt in ieder geval gemaakt op basis van denominatie: de diepte-interviews zullen worden gehouden onder twee jongeren uit de CGK, twee jongeren uit de GKv en twee jongeren uit de NGK. Dit zijn zes interviews in totaal. Er is voor dit aantal gekozen voor de representativiteit binnen de drie denominaties en in verband met de tijd die het onderzoek in beslag neemt. Dit aantal is haalbaar voor het onderzoeksteam binnen de beschikbare tijd.

Ook zullen de respondenten zich bevinden in de leeftijd van 12-18 jaar. Doordat in dit onderzoek de interviews met jongeren gehouden worden zal het antwoord op de deelvragen vanuit het perspectief van de jongeren gegeven worden. Zo zal dit onderzoek proberen antwoord te vinden op de vraag wat een goed klimaat is vanuit de literatuur en het perspectief van de jongere. Andere gemeenteleden kunnen een aanvullend of contrasterend beeld geven, maar in verband met de haalbaarheid van het onderzoek is gekozen voor de jongere.

Tot slot is in verband met de tijd en reisafstand gekozen om deze diepte-interviews in Overijssel en aangrenzende provincies te houden.

Keuzes op de andere variabele zoals woonplaats, geslacht en visie op klimaat worden na binnenkomst van de resultaten van het kwantitatieve deel gemaakt. Zo mogelijk wordt er een jongere gevraagd die zich positief voelt over de ruimte in zijn of haar gemeente en een jongere die zich negatief voelt over de ruimte in de gemeente wat betreft geloofsvragen en -twijfel. De hoofd- en deelvragen zullen onderwerp van het interview zijn.

Dit brengt ons tot de volgende **respondentkenmerken**:

- Respondenten zijn in de leeftijd van 12-18 jaar.
- Respondenten die lid zijn van een CGK, GKv of NGK. Er wordt geen onderscheid gemaakt in type lidmaatschap als doop- of belijdend lid of gastlid.
- Respondenten hebben aangegeven mee te willen werken aan diepte-interview.
- Respondenten komen uit Overijssel.

In tegenstelling tot het surveyonderzoek is het niet de doelstelling om representatief te zijn voor alle jongeren in de GKv en CGK en NGK maar om een waardevolle verdieping aan te brengen na het kwantitatieve deel.

Indien niet de respondenten geselecteerd kunnen worden die voldoen aan de voorwaarden, zullen er andere keuzes gemaakt moeten worden en wordt later toegelicht welke keuzes gemaakt zijn. Voordat de half gestructureerde diepte-interviews gehouden worden zal er een topiclijst naar de respondenten verstuurd worden. Hierdoor zijn de respondenten voorbereid, en zal het interview gestructureerde verlopen.

2.2. Planning

Dit verslag geeft de planning voor het onderzoek weer. Deze planning is een onderdeel van fase 2.

Vergaderingen

Het eerste moment van iedere week dat we elkaar ontmoeten bespreken we:

- Wat er die week wordt gedaan.
- Wie welke taken op zich neemt.
- Of er eventueel wat speelt.

Omdat we onderling wisselende werkuren hebben, zijn er geen vaste ontmoetingsmomenten. Elke vrijdag bepalen we wanneer we elkaar de komende week ontmoeten. Minimaal één keer per week ontmoeten we elkaar met ons vieren op school. Arjen zal hiervoor een lokaal regelen en ook voor andere losse momenten als we met samen willen werken. Het eerste moment dat we elkaar weer zien in de nieuwe maand hebben we een check moment waarin we 10 minuten per persoon stil staan bij hoe we erbij zitten.

Merijn zien we één keer per fase en tussendoor is er mail contact.

Tijdsbesteding per persoon

Alle vier de leden van de onderzoeksgroep hebben 20-25 uur per week te besteden voor het onderzoek.

- Arjen is i.v.m. zijn huwelijk week 19 en 20 afwezig.
- Hans is i.v.m. behandeling voor zijn gezondheid week 21 en 22 afwezig.
- Irene heeft is week 27, 28 en 30 op vakantie.
- De bouwvakvakantie week 31 t/m 33. (27 juli -18 augustus) hebben we allen vakantie.
- Laurens zal in week 25 en 26 meer tijd nemen voor eigen studietaken en het afronden van zijn werk.

Tijdsplanning

Voor ons onderzoek hebben wij een tijdsplanning gemaakt in Excel. In bijlage 6.3 is deze planning te vinden. Dit tijdsplan geeft de volgende zaken weer:

- Wat er gedaan moet worden per fase.
- Wie wat doet per fase en hoe lang men daar mee bezig is.
- Wanneer de fasen ingeleverd worden.
- Wie welke week de voorzitter en notulist is.

Om het overzichtelijk te maken wie de voorzitten en notulist is hebben wij allen een kleur. Hans is **zwart**, Arjen is **geel**, Laurens is **blauw** en Irene is **wit**. De voorzitter heeft de achtergrond kleur en de notulist de kleur van het weeknummer.

Rollen en taken

Bij onze onderzoeksgroep zijn er verschillen kwaliteiten en deze hebben we besproken in de ontmoeting op 25 april 2019 om te kijken welke rollen en taken bij ons passen. Zo is Hans praktisch in gesteld, gedreven, een aanpakker en nieuwsgierig. Hij is een goede netwerker. Arjen is motiverend en communicatief sterk, houdt van analyseren en een verbindend geheel maken van het onderzoek. Laurens is goed in abstract denken en houdt van theorie. De clou vatten, verbanden leggen en uitleggen is wat hij graag doet. Daarnaast heeft hij hart voor het onderwerp. Irene is precies, nauwkeurig en vindt het leuk om het proces in goede banen te leiden. Ze is praktisch ingesteld en doelgericht.

In deze ontmoeting hebben we ook besproken dat we een weekvoorzitter instellen. Dit is iemand die er die week op toeziet dat de taken verdeeld en volbracht worden. Elke week is dit een ander zodat we kunnen groeien in deze rol en niet iemand hierin te veel belast wordt. Het helpt ons het proces effectief door te gaan.

De taken die onder de fasen vallen worden per week verdeeld, daarbij wordt gekeken naar de tijd die per week beschikbaar is en wie welke taak bij zich vindt passen of nog bezig is met andere onderdelen. Als een fase afgerond was, maar weer met feedback terugkomt, wordt er ook gekeken wie dit oppakt.

Productaflevering

In onze tijdsplanning in Excel staat wanneer we wat inleveren. Hieronder de inleverdata per fase:

	Merijn	Peter
Fase 1	26 april	3 mei?
Fase 2	3 mei	3 mei?
Fase 3A	17 mei	
Fase 4A	21 juni	
Fase 3B	21 juni	
Fase 4B	12 juli	
Fase 5	23/30 augustus	23/30 augustus

Inhoudelijke vakliteratuur

Eenieder van ons bestudeert relevante en inhoudelijke vakliteratuur passend bij ons onderwerp. Deze literatuur wordt gebruikt voor het theoretisch kader en de toespitsing van de vraagstellingen. Hieronder staat per persoon wie wat leest, dit zijn 400 pagina's per persoon. 280 pagina's uniek.

Arjen

- De stilte van God Reinier Sonneveld (384 pagina's)
- Het voordeel van de twijfel – Reinier Sonneveld en Corjan Matsinger (156 pagina's)
- Ik wou dat ik kon geloven Wim Rietkerk (151 pagina's)
- Geloof & Twijfel John Ortberg (80 pagina's)
- Als God ver weg voelt Ravi Zacharias (97 pagina's)

Totaal: 384 + 156 + 151 + 80 + 97 = 868

Hans

- Growing Young (pp. 88 – 124, 196 – 233)
- BEAM/Youth Alpha onderzoek (8p.)
- Lydia van Strien (pp. 18-53)
- Artikel Hetty Pullen (2p.)
- Boek Hans Meerveld (pp. 80 – 120)

- Krant artikel Ingrid Plantinga (1p.)
- Onderzoek Jong en (goed) gelovig – Wijma en Slendebroek (pp. 17-63)
- Kinderen en jongeren actief in wetenschappelijk onderzoek (167 pagina's)
- Betrokken bij de preek, Onderzoek Nelleke Plomp, CHE 2018 (43 pagina's)

Totaal $36 + 37 + 8 + 35 + 2 + 40 + 1 + 46 + 167 + 43 = 415$

Laurens

- Artikelen Growing Young – Anko Oussoren en Sabine van der Heijden (5p.)
- Handboek jongeren en religie (pp. 12-120, pp. 178-185)
- Els van Dijk – Hunkerende generatie (pp. 7-95)
- Kerk voor een nieuwe generatie – Sabine van der Heijden (pp. 25-66, pp. 82-92, pp. 93-128, pp. 163-210)
- Heilig vuur – Corjan Matsinger (pp. 48-79)

Totaal: $5 + 110 + 90 + 40 + 10 + 35 + 50 + 30 = 370$

Irene

- Levensfasen – Tieleman (pp. 168 – 196 = 30)
- Kerk voor een nieuwe generatie – Sabine van der Heijden (pp. 25 – 62 = 37)
- Handboek jongeren en religie - Van Dijk-Groeneboer (pp. 106 – 119 & pp. 178 – 187 = 22)
- Leefwereld van jongeren – Hermes, Naber en Dieleman (pp. 39 – 51 & pp. 111 – 126 = 27)
- Leven delen – Dijkstra-Algra (pp. 5 – 40 = 35)
- Generatie Z – Ahlers en Boender (pp. 27 – 215 = 188)
- Het geloofsgesprek – Van der Rijst (pp. 7 – 63 = 56)
- BEAM/Youth Alpha onderzoek

Totaal: $30 + 37 + 22 + 27 + 35 + 188 + 56 = 395$

2.3. P.R.

De uitkomsten van het onderzoek wil het team graag onder de aandacht brengen bij verschillende professionals en belanghebbenden. In de eerste plaats zal het Praktijkcentrum te Zwolle een presentatie krijgen. Na de presentatie volgt een beoordeling van het onderzoek en hoe het team daaraan gewerkt heeft. Vervolgens zullen alle betrokken kerken en jongeren een samenvatting toegestuurd krijgen van het onderzoek. De jongeren die aan de enquête hebben meegedaan kunnen in een vraag aangeven of ze een exemplaar toegestuurd willen krijgen. Een van de onderzoekers zal bij het magazine OnderWeg van de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt en de Nederlands Gereformeerde Kerken het onderzoek onder de aandacht brengen met het verzoek om er een stuk in hun blad aan te mogen wijden. Daarnaast wordt Luceo, vereniging van kerkelijk werkers (onder de gereformeerde kerken), geattendeerd op dit onderzoek. Tot slot zal het onderzoek opgenomen worden in de HBO-kennisbank.

Ter overzicht hieronder dus alle belanghebbenden:

- Het Praktijkcentrum
- Hogeschool Viaa
- Betrokken kerken
- Betrokken jongeren
- OnderWeg (magazine)
- Luceo (vereniging kerkelijk werkers)

2.4. Operationalisatie

2.4.1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt uiteengezet hoe vanuit de begrippen, met behulp van de literatuur, indicatoren zijn gekozen en hoe deze indicatoren de opzet zijn geweest voor de enquêtes en diepte-interviews. In paragraaf één staat de toelichting op het kwantitatieve deel en in paragraaf twee het kwalitatieve deel.

2.4.2. Literatuurstudie

Deelvraag één wil antwoord geven op wat een goed klimaat is voor jongeren om te twijfelen volgens de literatuur en professionals uit het werkveld. Deze deelvraag is beantwoord vanuit het literatuuronderzoek, dat te lezen is in paragraaf 1.3 Theoretisch kader. Dit heeft geleid tot een lijst met indicatoren die bijdragen aan een goed klimaat.

2.4.3. Kwantitatieve enquêtes

Deelvraag twee van dit onderzoek wil antwoord geven op de vraag wat volgens jongeren een goed klimaat is. Met het oog op deze deelvraag wil dit onderzoek middels een eenmalige enquête de indicatoren voor een goed klimaat aan de jongeren van de GKv, CGK en NGK voorleggen om te onderzoeken of dit daadwerkelijk voor hen een goed klimaat voor geloofstwijfel en geloofsvragen is. De derde deelvraag wil antwoord geven op de vraag of het goede klimaat volgens de jongeren op dit moment ook aanwezig is in hun kerk. Ook dit zal middels een enquête gevraagd worden.

Indicatoren

Vanuit de literatuur en de gesprekken met de drie jongerenwerkers is, zoals te lezen was in paragraaf 1.3 Theoretisch kader, een lijst gemaakt met indicatoren die bijdragen aan een goed klimaat. Deze lijst zal gecheckt worden bij de jongeren. Als deze factoren niet aanwezig zijn betekent dit volgens de literatuur dat dit afdoet aan een goed klimaat. De lijst met indicatoren zijn vervolgens onderverdeeld in vijf categorieën, te weten:

1. Identificatiefiguren

De aanwezigheid van identificatiefiguren van verschillende leeftijden.

2. Houding van de gemeente

Een positieve en oordeel-loze houding ten opzichte van het uiten van geloofsvragen en – twijfel. Ruimte voor andere visies, kwetsbaarheid en niet zeker weten.

3. Groepen in de kerk

Veilige groepen waar jongeren zich thuis voelen.

4. Interesse

De aanwezigheid van interesse voor de eventuele levensvragen, geloofsvragen en geloofstwijfel.

5. Leersetting

Een leersetting waar met de methode aangesloten wordt bij de levensvragen van jongeren en waar ruimte is voor geloofsvragen, geloofstwijfel en een andere visie.

In de vijf categorieën zit enige overlap. Veel van de indicatoren hangen met elkaar samen. Zo zal een catecheet als identificatiefiguur bijdragen aan een goede leersetting en kan een positieve en oordeel-loze houding van een gemeentelid een identificatiefiguur maken. Vanuit deze categorieën zijn de vragen voor de enquête opgesteld.

Opzet enquête

De vragenlijst is na de opstelling door de onderzoekers doorgenomen en hier en daar aangepast. Er is gekeken naar de vormgeving van de vragen. Deze dient afgestemd te zijn op de doelgroep. In dit geval onderzoek onder jongeren van 12 – 18 jaar. Taalgebruik dient begrijpelijk te zijn. Voor die vragen waar dat nog niet voor gold, is dat alsnog gedaan. Uit de toon moet tevens blijken dat de jongeren serieus genomen worden en ontspannen kunnen deelnemen.

“Essentieel in het samenwerken met kinderen en jongeren in onderzoek is, dat de daadwerkelijke capaciteiten van kinderen en jongeren als vertrekpunt wordt genomen” (Dedding. Christine, e.a. 2013 p. 12).

“Het vele onderzoek naar de perspectieven en ervaringen van kinderen en jongeren toont echter aan, dat volwassenen zowel in het verleden als heden ten dage consequent de capaciteiten en handelingsruimte van kinderen onderschatten” (Thomas & Percy-Smith , 2010).

De enquête die is opgesteld is bijgevoegd onder bijlage 6.2.. In de inleiding, voorafgaande aan de vragenlijst, is duidelijk informatie vermeld betreffende het doel van dit onderzoek en de tijdsduur. Duidelijk is ook uitgelegd en benadrukt dat de uitkomsten anoniem zullen worden verwerkt. De enquête begint met een welkomstwoord waarin de volgende punten zijn opgenomen:

- Voorstellen onderzoeksteam.
- Uitleg over het doel van de enquête.
- Uitleg over hoe de enquête in te vullen is.
- Uitleg over de duur van de enquête en dat het belangrijk is hem helemaal in te vullen.
- Uitleg over de populatie.
- Uitleg over de anonimiteit.
- Uitleg over hoe de jongeren de resultaten kunnen ontvangen.

Allereerst worden er introductievragen gesteld aan de jongeren, waardoor zij in het onderwerp kunnen komen. Daarna volgen de vijf categorieën die elk tussen de 3 en 6 vragen bevatten. Deze beginnen met vragen over het huidige klimaat. Zo kunnen de jongeren zich een voorstelling maken over het thema, omdat het gekoppeld wordt aan hun eigen situatie. Daarna volgen vragen over de gewenste situatie.

De meeste enquêtevragen zijn in stelling vorm opgeschreven zodat elke vraag op dezelfde wijze beantwoord kan worden en gemakkelijker gemeten kan worden wat de jongere bedoeld. Daarbij kan de keuze gemaakt worden uit: helemaal oneens, oneens, geen mening, eens, helemaal eens. Twee vragen zijn te beantwoorden met: nooit, zelden, soms, vaak.

Daarnaast zijn er enquêtevragen waarbij uit meerdere antwoord mogelijkheden gekozen kan worden. In de enquête wordt in categorie één, twee en vier onderzocht *bij wie* de jongeren interesse, een positieve houding en als identificatiefiguur ervaren. Daarbij is een optie om de volgende personen aan te vinken:

• Ouders/verzorgers	• Dominee
• Kerkleden	• Leeftijdsgenoten
• Jeugdwerker	• Vrienden
• Catecheet	• Niet van toepassing
• Ouderling	• Anders, namelijk

Bij categorie drie en vijf wordt ook onderzocht *waar* zij zich veilig en thuis voelen en waar zij een goede leersetting ervaren die aansluit bij hun geloofsvragen en twijfel. Daarbij is een optie om de volgende locaties aan te vinken:

- Kerkdienst
- Catechisatie
- Vereniging
- Club
- Kamp
- Buitenkerkelijke activiteiten (bijvoorbeeld met je kerk: soos, sporten, projecten, reizen)
- Nergens

Als afsluiting is gekozen om de controlevariabelen te bevragen. Dit zodat de jongeren met gemakkelijke vragen kunnen eindigen. Dit maakt het tevens mogelijk om te onderzoeken of er verschillen of verbanden op te merken zijn tussen de respondenten en resultaten, zodat daar uitspraken over gedaan kunnen worden. De volgende controlevariabelen zijn opgenomen in de enquête:

- Leeftijd
- Geslacht
- Postcode
- Kerkverband
- Opleiding

Werkwijze

- Mailadressen van scriba ontvangen via Erwin Datema die eerder kwantitatief onderzoek deed binnen deze kerkgenootschappen.
- Mail versturen naar scriba's (zie bijlages 6.4.1. en 6.4.2. : introbrieven scriba, jeugdwerker, jongeren, pp, mails en herinneringsmails).
- Week later herinneringsmail naar scriba sturen.
- Bedankmail naar scriba sturen.

Analyse

Omdat onze hoofd- en deelvragen zich toespitsen op jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar binnen de GKv, CGK en NGK zullen allereerst de respondenten uit andere kerkgenootschappen uit de resultaten gefilterd worden. Ook zullen de overige respondenten die niet voldoen aan de kaders van de hoofd- en deelvraag van dit onderzoek eruit gehaald worden.

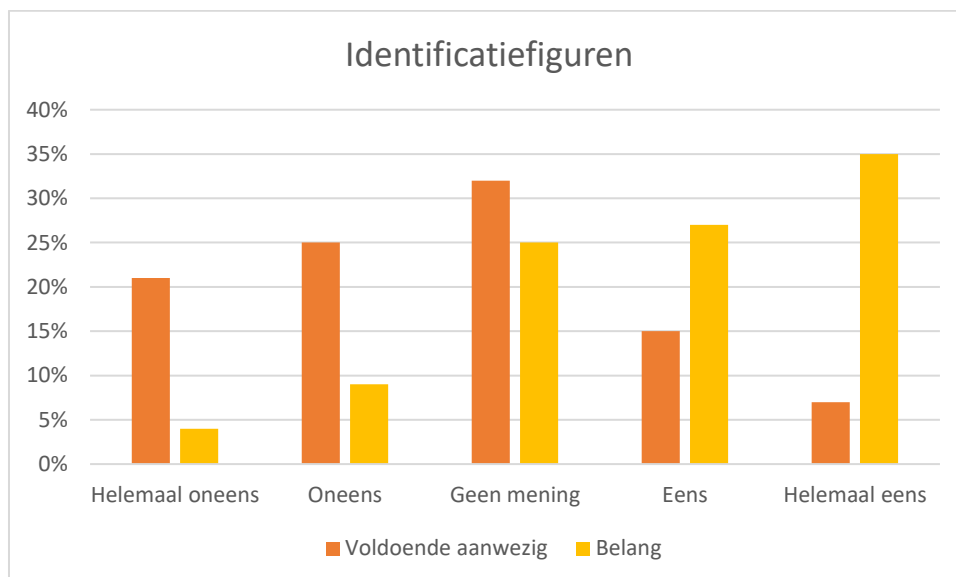
De vijf categorieën met hierin de indicatoren weten zich in de volgende tabel te zetten:

1. Identificatiefiguren	Huidige situatie	Wie
	Gewenste situatie	
2. Houding van de gemeente Aanmoediging voor het uiten van geloofsvragen en -twijfel	Huidige situatie	Door wie
	Gewenste situatie	
Ruimte om anders te denken dan ouders/verzorgers.	Huidige situatie	Waar
	Gewenste situatie	
Oordeelloosheid	Gewenste situatie	
3. Groepen in de kerk Leeftijdsgenoten	Huidige situatie	
	Gewenste situatie	

Ruimte om anders te denken dan de groep	Huidige situatie	
	Gewenste situatie	
4. Interesse	Huidige situatie	Door wie
	Gewenste situatie	
5. Leersetting Plek voor geloofstwijfel en vragen na je 18^e	Huidige situatie	
	Gewenste situatie	
Methode	Huidige situatie	
	Gewenste situatie	
Toerusting van ouders	Gewenste situatie	
Zelfstandig op internet zoeken	Huidige situatie	

Zoals gezegd bevaart de enquête de jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar op de aanwezigheid van de indicatoren voor een goed klimaat (huidige situatie). Naast dat de enquête de jongeren bevaart hoe belangrijk deze indicator gevonden wordt (gewenste situatie). Ook is er bij verschillende indicatoren een verduidelijkingsvraag gesteld die aangeeft om welke plek of om welke personen het gaat. Per indicator zal er een staafdiagram gemaakt worden waarin de huidige en gewenste situatie zichtbaar worden en ook worden er staaf of cirkeldiagrammen gemaakt waarin de overige vragen gepresenteerd worden.

In de analyse van de resultaten zullen per indicator de huidige en de gewenste situatie naast elkaar gezet worden in een grafiek. Zo wordt snel zichtbaar of er discrepantie (verschil) is tussen de huidige en de gewenste situatie. Onderstaand voorbeeld laat zien hoe de huidige en de gewenste situatie visueel naast elkaar gezet worden.

Voor elke indicator zullen ook de modus, mediaan, het gemiddelde en de min en max berekend worden. Ook hier zullen de huidige en de gewenste situaties tegenover elkaar gezet worden om te analyseren of er overeenkomst of verschil zichtbaar is tussen de twee.

Het valt op te merken dat voor de vragen over de oordeelloosheid en toerusting van de ouders alleen wordt gevraagd naar de gewenste situatie. Voor deze indicator kan dus niet de huidige situatie

tegenover de gewenste situatie gezet worden en zal er alleen iets gezegd kunnen worden over de belangrijkheid van deze indicator voor de jongere. Dit omdat het onderzoeksteam er van uit ging dat de jongeren niet op de hoogte zijn van de toerusting van de ouders en de andere vraag is over het hoofd gezien bij het samenvoegen van stukken.

Nadat de resultaten van de enquêtes binnen zijn zal er gekeken worden of er verschil is tussen de enquêtes met betrekking tot de controlevariabelen. Zo kan het zijn dat er een groot verschil zit tussen hoe een 12-jarige de enquête heeft ingevuld ten opzichte van 18-jarige. Ook zouden de andere controlevariabelen effect kunnen hebben op de resultaten. Als de controlevariabele geslacht en opleiding een significant effect laten zien op de resultaten zullen deze meegenomen worden in de analyse.

2.4.4. Kwalitatieve diepte-interviews

De tweede en derde deelvraag zullen naast dat zij beantwoord worden door het kwantitatieve deel, eveneens beantwoord worden door interviews. In dit vraaggesprek wordt dieper en breder ingegaan op de indicatoren die vanuit de literatuur, de gesprekken met de jongerenwerkers en in de enquête uitgewerkt zijn en op de huidige situatie. Met deze methode wordt de beleving van de jongeren gemeten, er wordt doorgevraagd op opvallende punten uit de enquête en er kunnen eventueel nieuwe indicatoren gevonden worden die specifiek door de jongeren worden aangedragen.

Indicatoren

Voor het interviewformat zijn dezelfde indicatoren voor een goed klimaat gebruikt, zoals ook voor het kwalitatieve deel. De indicatoren kwamen voort uit de literatuur en door de gesprekken met de jongerenwerkers. Vanuit de enquête zijn geen nieuwe indicatoren gevonden, daarom nogmaals de vijf categorieën met indicatoren:

- 1. Identificatiefiguren**

De aanwezigheid van identificatiefiguren van verschillende leeftijden.

- 2. Houding van de gemeente**

Een positieve en oordeel-loze houding ten opzichte van het uiten van geloofsvragen en – twijfel. Ruimte voor andere visies, kwetsbaarheid en niet zeker weten.

- 3. Groepen in de kerk**

Veilige groepen waar jongeren zich thuis voelen.

- 4. Interesse**

De aanwezigheid van interesse voor de eventuele levensvragen, geloofsvragen en geloofstwijfel.

- 5. Leersetting**

Een leersetting waar met de methode aangesloten wordt bij de levensvragen van jongeren en waar ruimte is voor geloofsvragen, geloofstwijfel en een andere visie.

In de vijf categorieën zit enige overlap. Veel van de indicatoren hangen met elkaar samen. Zo zal een catecheet als identificatiefiguur bijdragen aan een goede leersetting en kan een positieve en oordeel-loze houding van een gemeentelid een identificatiefiguur maken. Vanuit deze categorieën zijn de vragen voor het interview opgesteld. Daarover in het volgende deel meer.

Interviewvragen

Naast de indicatoren zijn de hoofd- en deelvragen van dit onderzoek leidraad geweest in het opstellen van de interviewvragen van de half gestructureerde diepte-interviews. De interviews dienen een waardevolle verdieping aan te brengen ter beantwoording van de hoofd- en deelvragen.

Zoals reeds omschreven is deelvraag één beantwoord vanuit het literatuuronderzoek en gesprek met professionals en heeft dit geleid tot de lijst met indicatoren onder de vijf categorieën zoals hierboven vermeld. Door te starten vanuit de indicatoren en de hoofd- en deelvragen voor ogen te houden geeft dit het onderzoek een hoge mate van constructvaliditeit. De constructvaliditeit geeft weer in hoeverre het onderzoek daadwerkelijk meet wat het wil meten (Verhoeven, 2011, p. 287).

Bij het opstellen van het interviewschema zijn ook de resultaten van het kwantitatieve deel van dit onderzoek meegenomen. Omdat niet op alle indicatoren opmerkelijke bevindingen zijn geconstateerd is er bij het opstellen van het interviewschema gekozen om de verbreding te zoeken vanuit de literatuur. De bevindingen uit het kwantitatieve deel en de verbreding vanuit de literatuur weten zich in de volgende tabel te zetten:

Categorie	Bevindingen	Verbreding uit de literatuur
▪ Identificatiefiguren	▪ Opmerkelijk uit de enquête is dat er een groot verschil zit tussen de belangrijkheid van de identificatiefiguur en de daadwerkelijke aanwezigheid. ▪ Ook is opmerkelijk dat bepaalde identificatiefiguren vaker worden bestempeld als dusdanig. Zo springen ouders/verzorgers, leeftijdsgenoten en vrienden eruit.	▪ In het interviewschema wordt een verdieping aangebracht op wat een identificatiefiguur doet waardoor hij een identificatiefiguur is.
▪ Houding van de gemeente ○ Aanmoediging voor het uiten van geloofsvragen en -twijfel	▪ Opmerkelijk is dat de ouders in de enquête eruit springen als het gaat om welke personen belangrijk wordt geacht als het gaat om het aanmoedigen.	▪ Ook bij de aanmoediging voor uiten van geloofsvragen en twijfel is er voor gekozen om verdieping aan te brengen. Wie was de persoon? Hoe?
○ Oordeelloosheid	▪ Opmerkelijk is dat bijna 50% van de respondenten oordeelloosheid als <i>zeer belangrijk</i> heeft betiteld. In de enquête is verder niet gevraagd of deze houding van oordeelloosheid aanwezig is. Dit is meegenomen in het interview.	▪ Er is voor gekozen om een verdieping aan te brengen op deze categorie. Er wordt gekeken wat de jongere bedoelt met oordeelloosheid. Dit kan vervolgens naast de literatuur gelegd worden.
▪ Groepen in de kerk ○ Leeftijdsgenoten	▪ Er is weinig discrepantie tussen de huidige situatie en de gewenste situatie rondom de aanwezigheid van leeftijdsgenoten binnen de groep. Hier stroomden geen	▪ Omdat vanuit de enquête weinig opmerkelijks naar voren kwam is er voor gekozen om voor deze categorie

	opmerkelijke bevindingen uit voort.	een verbreding aan te leggen vanuit de literatuur op de acht factoren die bijdragen aan veiligheid binnen een groep.
○ Ruimte om anders te denken dan de groep	▪ Ook hier was niks te constateren wat doorgevraagd hoefde te worden in het interview.	
▪ Interesse	▪ Opmerkelijk is dat bepaalde personen vaker worden bestempeld als geïnteresseerden. Zo worden gemeenteleden minder vaak als geïnteresseerden betiteld.	▪ In het interviewschema wordt een verdieping aangebracht op wat voor manier en door wie interesse wordt getoond voor (de leefwereld van) de jongere.
▪ Leersetting ▪ Plek voor geloofstwijfel en vragen na je 18^e	▪ Er is weinig discrepantie wat dit punt betreft.	▪ Vanuit de literatuur wordt verbreding aanbracht rondom belijdenis doen.
▪ Toerusting van ouders	▪ Toerusting van ouders werd door de jongeren in de enquête als belangrijk betiteld. In de enquête is niet gevraagd naar de huidige situatie van de toerusting van ouders. Dit is meegenomen in het interview.	▪ De enquête gaf voldoende input voor het interview.
▪ Methode	▪ Opmerkelijk is dat de jongeren aangeven dat de methode niet helpt bij het vinden van antwoorden op hun geloofsvragen, terwijl ze aangeven dat ze dit wél belangrijk vinden.	▪ De enquête gaf voldoende input voor het interview.

Vanuit de indicatoren, de bevindingen uit de enquête en de verbreding uit de literatuur is een topiclijst opgesteld die als raamwerk voor het interviewschema heeft gediend. In bijlage 6.7. is deze topiclijst terug te vinden.

Omdat de respondenten tussen de 12 en 18 jaar zijn, is gekozen om het interview heel open en niet gelijk geforceerd te beginnen door niet gelijk met de vragen te starten, maar eerst over koetjes en kalfjes te spreken. Daarnaast is er in de enquête gevraagd welke smaak Tony's Chocolonely de respondenten het lekkerste vonden. Deze smaak zal worden meegebracht. Dit zorgt voor een ontspannen begin waardoor de jongeren de ruimte ervaren om open te kunnen zijn. In de vorm van het interview is ook rekening gehouden met de doelgroep 12-18 jaar. In plaats van een standaard vraag- en antwoordgesprek zijn er een aantal vragen gecombineerd met een creatieve werkvorm. Dit zorgt voor variatie en maakt dat de doelgroep van 12-18 jaar geprikkeld wordt tot nadenken (Dedding & Meire, 2013, p. 73). De vragenlijst is bijgevoegd onder bijlage 6.8.

Aan de hand van de vijf indicatoren die uitgeprint zijn kunnen de jongeren een indeling maken van belangrijk tot minder belangrijk om in het onderwerp te komen. Daarna volgen open vragen over de

vijf indicatoren, die opkomen naar aanleiding van het gesprek en door gebruik te maken van vooraf bedachte vragen die op zijn gekomen naar aanleiding van de enquête en de literatuur. Gekozen is voor een half gestructureerde interviewmethode omdat de topiclijst (de vijf indicatoren) vast staat, naast dat er nog alle ruimte is voor de respondent om hun eigen inbreng te uiten.

Er is gekozen om jongeren individueel te interviewen en niet bijvoorbeeld in hun catechesegroep waarbij de catecheet aanwezig is, zodat zij meer open en eerlijk hun mening kunnen geven en zich niet in hoeven te houden. De definitieve versie van de topiclijst en het interviewschema is te vinden in de bijlagen.

Werkwijze

- Lijst jongeren die bereid zijn mee te werken aan de interviews uit enquête
- Jongeren kiezen
- Uitnodigingsmail met topiclijst (zie bijlages: mail en topiclijst) voor jongeren

Analyse

De interviews worden afgenomen en opgenomen met een tablet of smartphone. Hierna worden de gesprekken samengevat.

De samenvattingen worden op de volgende manier verwerkt. In de eerste plaats wordt het interview opgedeeld in kleine fragmenten. Elk fragment bevat één onderwerp dat in een enkel woord samen te vatten is. Aan de fragmenten wordt een waarde toegekend (positief of negatief). Vervolgens worden de fragmenten gecodeerd. “Deze wijze van coderen wordt ook wel open coderen genoemd. Het vindt plaats aan het begin van het analyseproces en het is een eerste vorm van definiëring van de gevonden begrippen” (Verhoeven, 2011, p. 304).

De gecodeerde fragmenten worden gesorteerd. Er wordt een hiërarchie aangebracht: wat is de belangrijkste code, wat komt erna. Vervolgens worden er verbanden gelegd tussen de codes. De onderlinge verbanden van de gecodeerde begrippen worden samengebracht in een model of diagram. Hieruit kan worden nagegaan of antwoord is gegeven op de hoofdvraag en deelvragen.

3. Resultaten en analyse

3.1. Inleiding

De voorgaande hoofdstukken omschreven de aanzet voor de resultaten van het onderzoek. In dit derde hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. Het gaat daarbij om de gewonnen data uit de enquêtes en de interviews.

In paragraaf 3.2 wordt een verantwoording gegeven van de werkwijze, zodat helder wordt hoe gekomen is tot de resultaten. Paragraaf 3.3 geeft de resultaten weer. Beide paragrafen zijn verdeeld in de twee onderzoeksmethodes, het kwantitatieve en het kwalitatieve deel.

3.2. Methodische verantwoording

3.2.1. Kwantitatief

Opschoning

De data is vanuit Google overgezet in een Excelbestand, waarna het gecontroleerd en opgeschoond is. Hieronder volgt een overzicht van deze opschoning.

Van de 270 ingevulde enquêtes waren er twee onvolledig ingevuld. Onder de respondenten waren zestien jongeren geen lid van de CGK, GKv of NGK. Drie enquêtes zijn twee keer door dezelfde persoon ingevuld. Van vier respondenten was de leeftijd niet bekend en nog eens zes respondenten vielen qua leeftijd niet binnen de eisen van dit onderzoek. Dit betekent dat er in totaal 239 bruikbare enquêtes overbleven om te analyseren.

Tabellen

Vanuit de bruikbare data zijn overzichtelijke tabellen gemaakt. Onder deze tabellen staan berekeningen waarbij gekeken wordt naar het gemiddelde, de modus, de mediaan en de min en max. Een overzicht van deze tabellen en berekeningen is te vinden in bijlage 6.9. Van de opvallendste en bruikbare resultaten zijn diagrammen en grafieken gemaakt met daaronder een korte analyse. Deze informatie staat in paragraaf 3.3.

Enkele respondenten hebben één of meerdere vragen overgeslagen. Dit kan komen doordat zij deze vergeten zijn, zij de vraag niet begrepen of omdat zij geen zin hadden deze vraag te beantwoorden. Boven de tabellen staat het totaal aantal respondenten vermeld achter n.

Evaluatie

Gezegd kan worden dat met name de 'harde kern' jongeren benaderd zijn en de vragenlijst hebben ingevuld. Door dat het onderzoek groot is opgezet en de enquêtes door middel van mailadressen van scriba zijn verspreid, zijn de jongeren benaderd van wie contactgegevens bij deze scriba bekend waren. Aangenomen kan worden dat dit jongeren zijn die zichtbaar zijn in de gemeente. Uit de data blijkt dit ook. 96% van de respondenten bezoekt de kerkdienst en 84% gaat naar catechisatie. De vraag is of het een representatief beeld geeft van de gehele populatie 12- t/m 18-jarigen binnen de CGK, NGK en GKv. De minder betrokken jongeren zijn minder gemakkelijk benaderbaar, maar het kan ook zijn dat zij zich minder betrokken voelen bij dit onderwerp of gewoonweg geen zin of tijd hadden. Toch kan over het overige deel van de populatie iets gezegd worden. De resultaten zijn te generaliseren voor de 'harde kern' jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar binnen de CGK, NGK en GKv. Voor deze doelgroep heeft het onderzoek een hoge mate van externe validiteit.

Verder zijn er beduidend minder 12-jarigen die meededen met de enquête. Deze manier van hen benaderen is misschien niet de juiste. Ook is het opvallend dat met name de jongeren die naar het

VWO gaan de enquête hebben ingevuld. Wat de kerkstromingen betreft gaat slechts 8% van respondenten naar de NGK, terwijl dit bij 15% meer een representatief beeld gegeven zou hebben.

3.2.2. Kwalitatief

Hier wordt beschreven hoe de informatie van het kwalitatieve deel is verzameld en hoe die is verwerkt tot resultaten.

Het afnemen van de interviews

Zodra de onderzoeker en de jongere ontspannen een korte eerste kennismaking hadden gehad en klaar waren voor het interview, kreeg de respondent een vaste introductie zoals deze in de bijlage van het diepte-interview te vinden is. Nadat de respondent toestemming had gegeven voor de opname kon het interview beginnen.

De interviews bestonden uit categorieën vragen en deze werden toegelicht. Zoals in de bijlage van de het interviewformat is beschreven, werd aan de jongere gevraagd om te kiezen welke hij of zij het belangrijkste vond en als zodanig te sorteren van boven naar beneden. Vervolgens werd de jongere gevraagd deze keuze te motiveren zodat deze informatie gebruikt kon worden om de antwoorden van de jongere in een later stadium van het interview beter te verstaan. Vaak werd er ook langer stil gestaan bij de categorieën die de jongere het belangrijkste vond omdat deze hier meer over te vertellen had wanneer men doorvroeg. Zo werd ook duidelijk waarom de jongere deze dingen zo belangrijk vond.

Het is belangrijk om op te merken dat er bij elke categorie wel gevraagd werd of er naast de vragen die de jongere gesteld werden ook nog andere dingen waren die de jongere belangrijk vond om te vermelden of over door te praten. Vaak was het zo dat de jongere geen aanvullende dingen had om te bespreken.

Evaluatie van het verloop van de diepte-interviews

Na het afnemen van de interviews zijn de interviewers nog om tafel gaan zitten met de vraag: “heb jij nog momenten waarvan je dacht dat de opzet van het interview beter kon of dat je gesprek niet zo liep als jij wilde?”

De opzet van het interview

De opzet van het interview was als goed ervaren. De volgorde van de vragen en het soort vragen was goed, maar een van de interviewers had het gevoel soms beter doorgevraagd te kunnen hebben, zeker als de opname werd teruggeluisterd. Als pluspunt werd ervaren door de interviewers dat de categorieën met vragen goed werkte, zeker als de jongere deze op volgorde van belangrijkheid mocht sorteren. Dit was een goede binnenkomer. De tijd voor het afnemen van de vragenlijst en het doorpraten over onderwerpen lag bij de ene respondent hoger dan bij de ander. Tijd werd beschouwd als richtlijn zolang de vragen maar aan bod kwamen en de jongere voldoende zijn of haar zegje kon doen.

De ruimte

Qua locatie van het interview was er bij een respondent een afleidende laptop op de achtergrond waarop werd getikt door de vader van een respondent.

De interviewers zelf

Een van de interviewers vond hij dat hij soms gesloten vragen had gesteld waar hij meer open vragen had mogen stellen. Ook had er soms meer doorgevraagd kunnen worden voor zijn gevoel.

De respondenten

Alle respondenten waren ontspannen. Slechts één respondent leek wat sociaal gewenste antwoorden te geven omdat de vader in de kamer aanwezig was, met de rug naar hen toe aan het werk.

Het verwerken van de interviews

De interviews zijn niet getranscribeerd. Er is gekozen deze samen te vatten omdat dit voldoende informatie zou geven voor het beantwoorden van de deelvragen vanuit het kwalitatieve deel. De interviewopzet gaf genoeg houvast om de belangrijke antwoorden gestructureerd de noteren als de opname nauwkeurig werd teruggeluisterd. Net als in het labelen wat zo meteen wordt beschreven, werd er geprobeerd in de samenvatting zo dichtbij als mogelijk te blijven bij de antwoorden van de jongere. Hiervoor werden sommige uitspraken dan ook wel letterlijk getranscribeerd, zeker als deze van grote betekenis schenen voor de onderzoekers bij het gaan beantwoorden van de deelvragen.

Eenmaal samengevat werd elk interview gelabeld. Ieder fragment van de samenvatting kreeg zo één of enkele kernwoorden. Dit labelen werd verdeeld over meerdere onderzoekers. Elk interview bestond volgens de opzet uit vijf categorieën vragen en zo kwam het voor dat één onderzoeker één of twee categorieën labelde voor zes respondenten.

De overlap in labels werd eruit gehaald zodat er op de juiste plekken consistent dezelfde labels werden gebruikt met dezelfde betekenis. Hierna werden volgens eenzelfde taakverdeling de labels per categorie gegroepeerd volgens het concept van axiaal coderen. Allereerst werden subgroepen gemaakt en vervolgens werd gekeken of deze weer onder te verdelen waren in een grotere groep. Bij de resultaatbeschrijving zullen deze hoofdgroepen en subgroepen uitgewerkt worden in hun betekenis vanuit de diepte-interviews.

Er is een afweging gemaakt in de aanpak van het maken van een model of codeboom voor het beantwoorden van de vraagstelling van dit onderzoek. De eerste insteek was het maken van een codeboom door alle gelabelde categorieën (zes verschillende respondenten) en hun axiaalcodes naast elkaar te leggen, codes te hergroeperen en hoofdgroepen van codes te destilleren. Na overleg met een collega onderzoeker leek het onderzoeksteam dit toch niet effectief. In dit gesprek kwam namelijk nog een optie op tafel waarbij de resultaten zouden worden beschreven per categorie vragen en de axiaalcodes en hoofdgroepen die daarin zijn aangebracht. Tot slot zou er dan gekeken worden naar het geheel om verbanden te leggen tussen de antwoorden uit verschillende categorieën. De laatste optie werd verkozen zodat er al verhalend op de diepere betekenis gekomen kon worden van de verschillende codes die er zijn toegekend. De interviews zijn semigestructureerd afgenomen en waren zelfs aan de gestructureerde kant met categorieën en vaste vragen. De categorieën geven als zodanig al bepaalde kaders waarbinnen door de respondent betekenis werd gegeven. Het werd als helpend ervaren om de jongeren deze kaders te geven zodat zij voldoende concrete associaties kregen en niet stil vielen.

Verder is het belangrijk om op te merken dat er bij de resultaatbeschrijving per categorie onderscheid wordt gemaakt in wat de jongere aangaf belangrijk te vinden en wat er al daadwerkelijk aanwezig was in de kerk.

Aanpak van het labelen en coderen

Bij het labelen en axiaal coderen is in de methodiek van de onderzoekers niet op tijd rekening gehouden met het tellen van aantallen alvorens een code als voldoende belangrijk te beschouwen. Indien men dat niet doet en geen minimum hanteert voor een label en bij welk aantal respondenten het voorkomt, is alles wat één respondent zegt altijd belangrijk en komt dat terug in de codes. Bij de

resultaatbeschrijving liep men hier tegenaan. Soms waren er labels die slechts aan één persoon gekoppeld konden worden. Daarom zijn sommige labels weer geschrapt of in de hiërarchie lager gebracht en ergens bij een groep onderverdeeld.

De laatste fase van het axiaal coderen is tijdens het schrijven van de conclusies gedaan. Hierbij werd gekeken naar de conclusies per categorie en vervolgens werden er een soort overkoepelende conclusiegroepen gedestilleerd uit de verbanden tussen conclusies. Aan elke conclusie in elke categorie werd namelijk een axiaalcode toegekend en zo werden conclusies uit verschillende categorieën met elkaar gecombineerd en later beschreven onder één bepaalde axiaalcode.

3.3. Resultaten

Hieronder volgen de resultaten uit het kwantitatieve en het kwalitatieve deel.

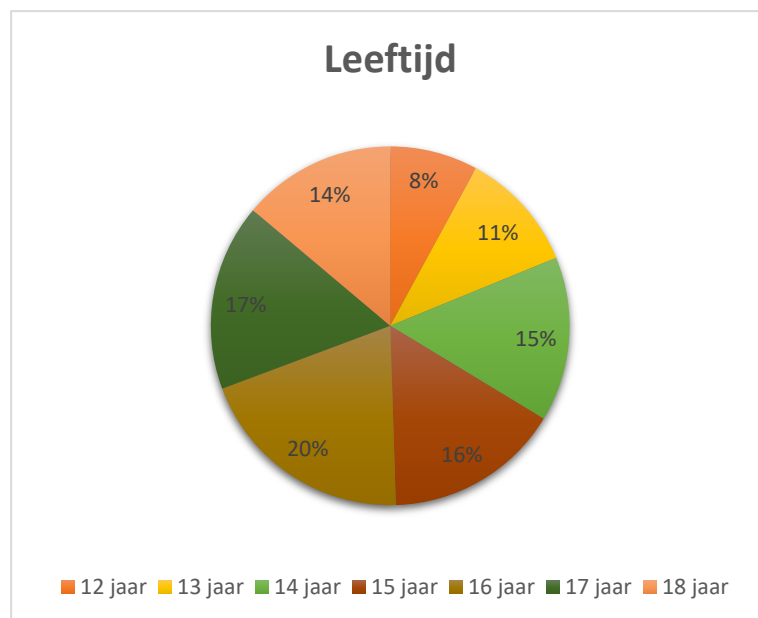
3.3.1. Kwantitatieve resultaten

3.3.1.1. Respondentpresentatie

Leeftijden

De cirkeldiagram laat een goede verdeling van de respondenten qua leeftijd zien. De gemiddelde leeftijd is 15,3 jaar.

De oudste respondenten zijn 18 jaar en de jongste zijn 12 jaar. De meest aanwezige leeftijdsgroep is 16 jaar en 12-jarigen hebben de enquête het minste ingevuld.

Geslacht

Tabel 1B laat zien dat er meer vrouwen de enquête hebben ingevuld dan mannen. Van zeven respondenten is het geslacht onbekend of anders.

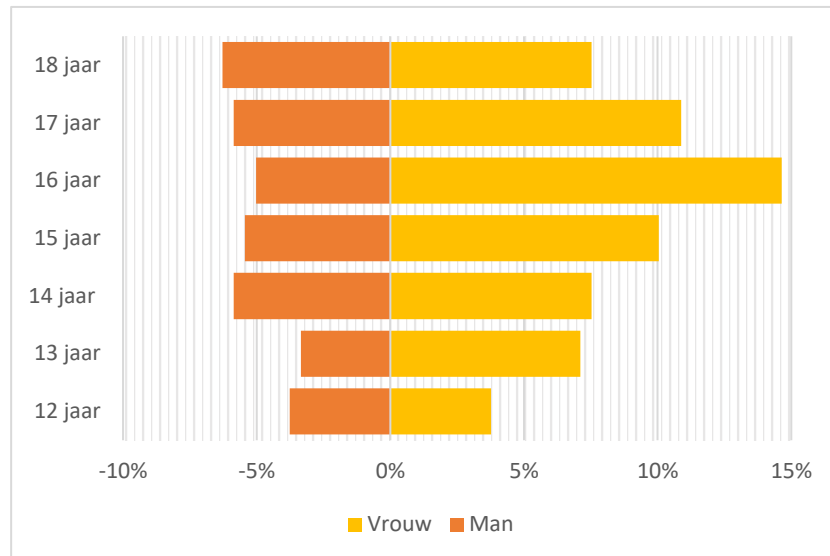
Onderstaande grafiek geeft de verdeling man/vrouw per leeftijd weer. In deze grafiek zijn de respondenten waarvan het geslacht onbekend was niet meegenomen.

Tabel 1B

Respondenten per geslacht (N=239)

	n	%
Man	85	36%
Vrouw	147	61%
Onbekend	7	3%

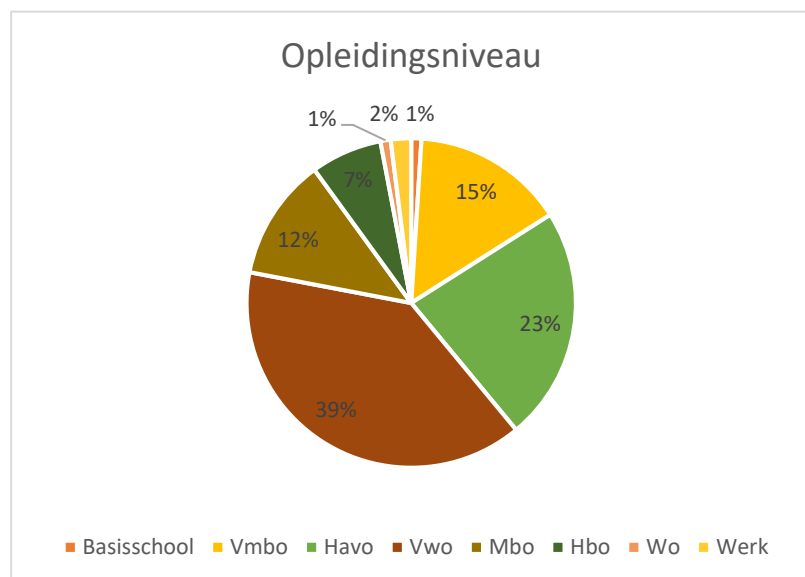
Met name 16-jarige vrouwen hebben de enquête hebben ingevuld. De 12- en 13-jarigen mannen en 12-jarige vrouwen zijn minder vertegenwoordigd.

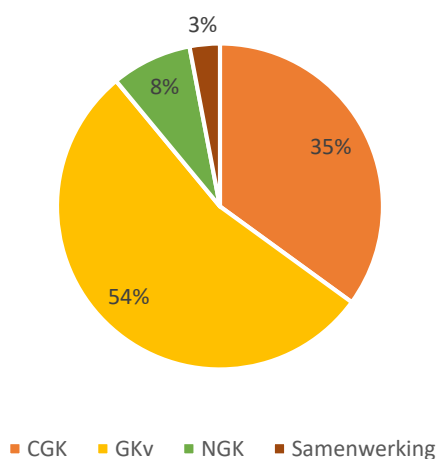
Opleidingsniveau

Deze grafiek geeft de respondenten per opleidingsniveau weer. De meeste respondenten volgen een VWO-opleiding. Hierna zijn de jongeren die een HAVO-opleiding volgen het meest vertegenwoordigd gevolgd door VMBO, MBO en HBO.

Jongeren die al werken of nog naar de basisschool gaan zijn binnen deze doelgroep beperkt.

Kerkelijke achtergrond

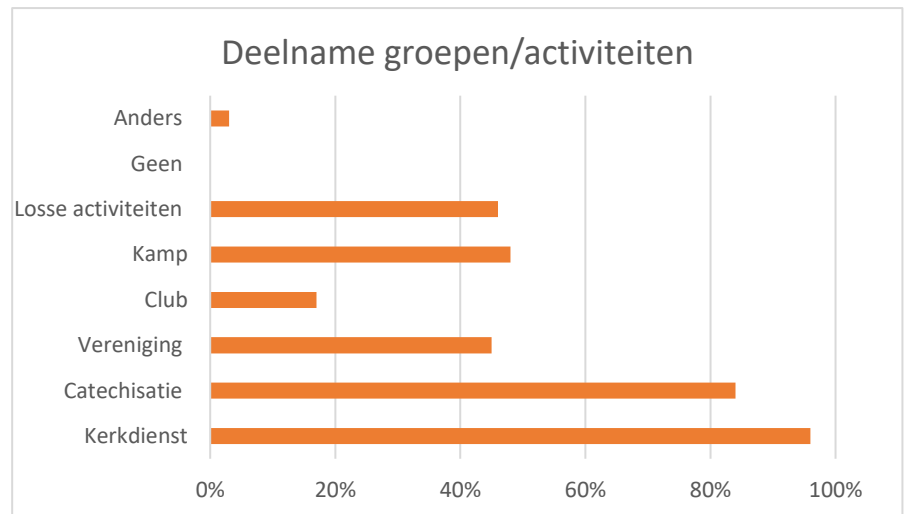
Kerkelijke achtergrond

Ten opzichte van de verwachte populatie zijn er iets minder respondent uit de NGK en iets meer uit de GKv en CGK. Toch liggen de percentages in de verdeling dicht bij de verwachte populatie: namelijk 33% CGK, 53% GKv en 15% NGK.

Deelname groepen/activiteiten

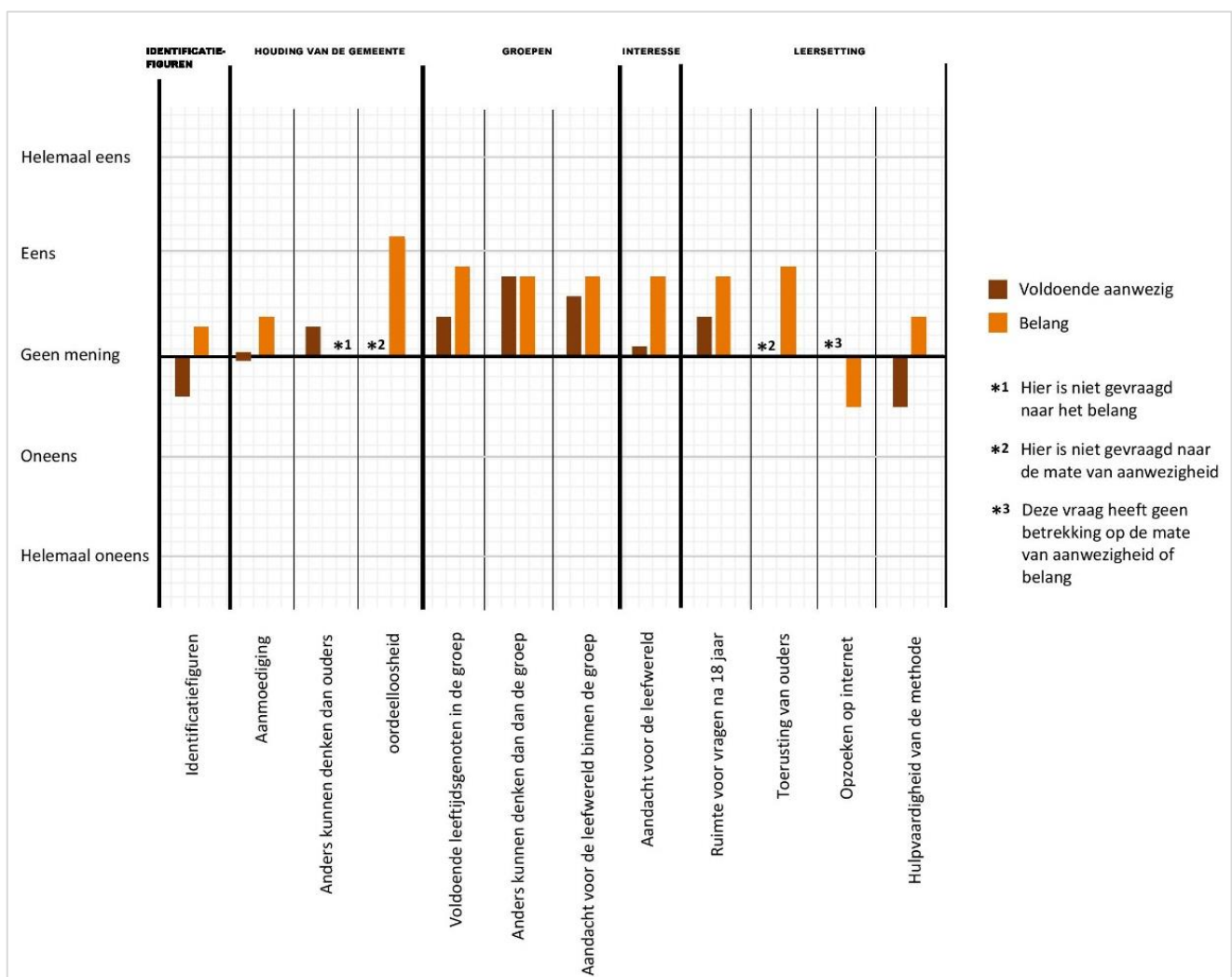
Onderstaande grafiek geeft weer welke activiteiten binnen de kerk de respondenten bezoeken.

96% bezoekt de kerkdienst en 84% bezoekt catechisatie. Geen van de respondenten heeft aangegeven geen enkele groep of activiteit te bezoeken. Deze percentages geven het beeld dat de respondenten die de enquête hebben ingevuld hoofdzakelijk institutioneel actieve jongeren zijn.

3.3.1.2. Indicatoren

Onderstaande grafiek geeft een overzicht van het gemiddelde van de antwoorden op de ondervraagde indicatoren. Hierbij is ervoor gekozen om de nullijn op geen mening te zetten. Op deze manier wordt zichtbaar voor welke indicatoren de jongeren het eens of oneens zijn met betrekking tot voldoende aanwezigheid en het belang van desbetreffende indicator.

Duidelijk wordt dat alle indicatoren worden bevestigd als belangrijk. Alleen de stelling dat de jongeren hun antwoorden liever vinden op internet dan in de kerk wordt ontkracht.

Wat ook opvalt is dat identificatiefiguren en de hulpvaardigheid van de methode als onvoldoende aanwezig worden aangegeven.

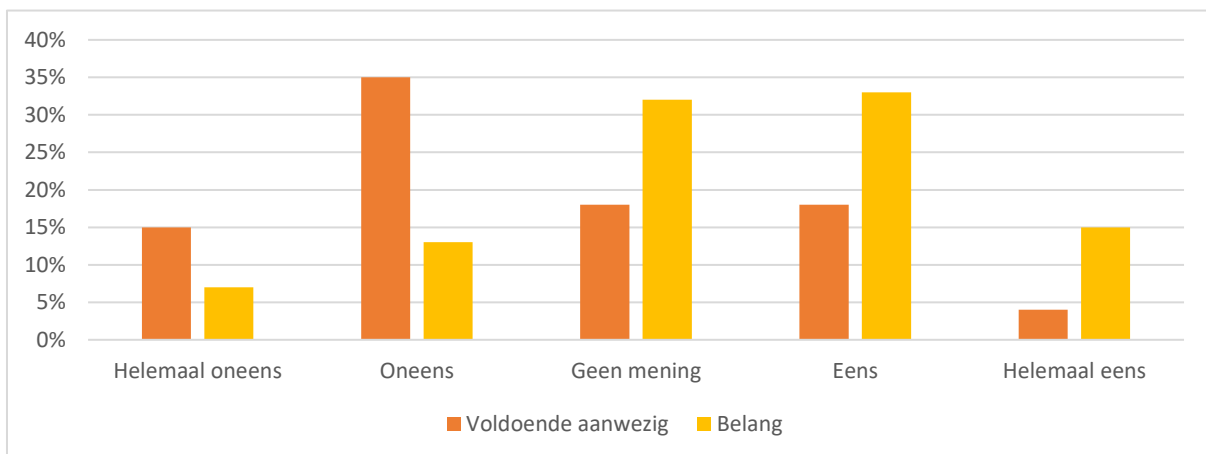
Een meer gedetailleerde uitleg van bovenstaande grafiek wordt op de volgende pagina's gegeven.

3.3.1.2.1. Identificatiefiguren

Mate van belang en aanwezigheid van identificatiefiguren in de kerk die hun eigen geloofsvragen en -twijfel uiten.

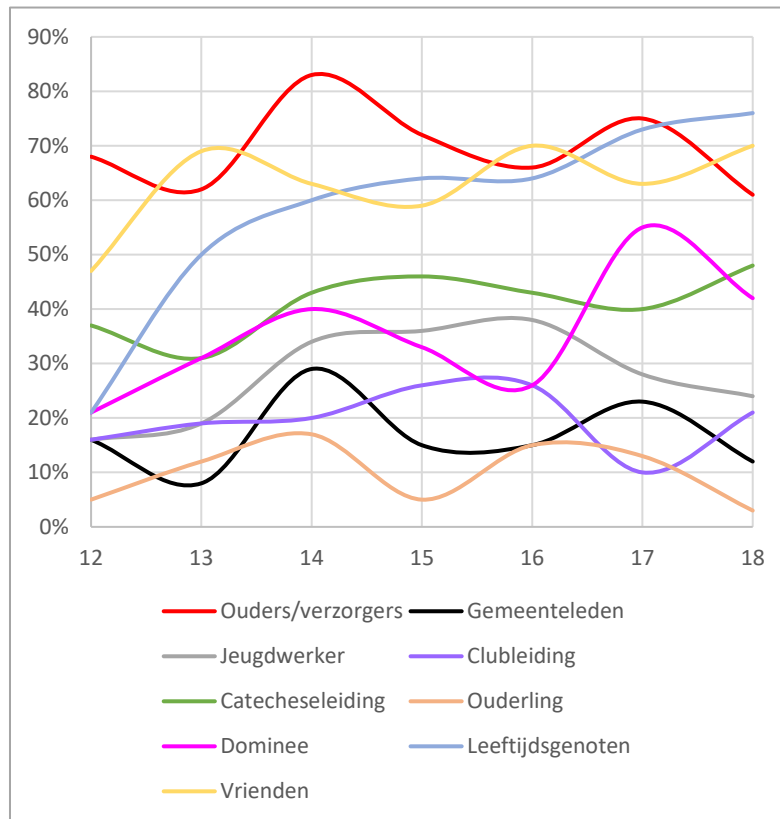
De respondenten gaven opvallend vaak aan dat zij het belangrijk vinden dat er identificatiefiguren in de kerk zijn die hun geloofsvragen en twijfels uiten. 33% van de ondervraagden vulde eens in en 15% helemaal eens.

Daartegenover staat dat slechts de helft daarvan, 22%, ook vindt dat er daadwerkelijk voldoende identificatiefiguren zijn. 35% gaf namelijk aan dat zij het oneens zijn met de stelling dat er voldoende identificatiefiguren aanwezig zijn en 15 % het zelfs helemaal oneens.

Personen die voor de jongeren belangrijk zijn in het uiten van hun eigen geloofsvragen en -twijfel.

De verdeling over de verschillende leeftijden geeft het volgende beeld:

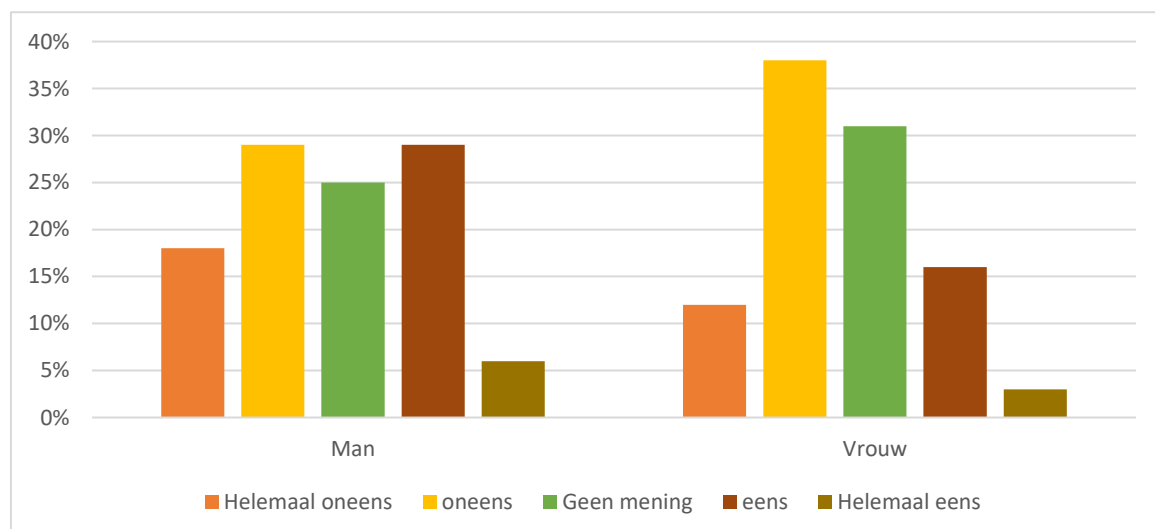

De ouders/verzorgers worden vaak aangevinkt als identificatiefiguur. De dominee wordt in de leeftijd van 17 en 18 jaar vaker aangevinkt als identificatiefiguur dan bij jongere respondenten. Leeftijdsgenoten worden naarmate de leeftijd groeit vaker aangevinkt als identificatiefiguur. De ouderling wordt minder vaak aangevinkt als identificatiefiguur. Dit kan te maken hebben met herstructurering in de gemeente. Merijn Wijma (2018, p. 22) omschrijft in haar onderzoek dat in veel kerken extra functies zijn gecreëerd bovenop de bestaande ambten, waardoor op het gebied van jeugd de zorg wordt overgenomen door specifieke personen. Denk hierbij aan de

catecheet of jongerenwerker. Dit kan verklaren dat de ouderling minder in beeld is bij de jeugd en daardoor minder vaak wordt ingevuld als belangrijke identificatiefiguur.

Verdeling tussen mannen en vrouwen over aanwezigheid van identificatiefiguren.

De volgende grafiek laat een verdeling tussen mannen en vrouwen zien als het gaat over de beantwoording van de stelling over de aanwezigheid van voldoende identificatiefiguren.

Gesteld kan worden dat meer vrouwen het oneens zijn ten opzichte van mannen op de vraag of er voldoende identificatiefiguren zijn (38% ten opzichte van 29%). Minder vrouwen zijn het eens met de stelling (16% vrouw is het eens met de stelling ten opzichte van 29% van de mannen).

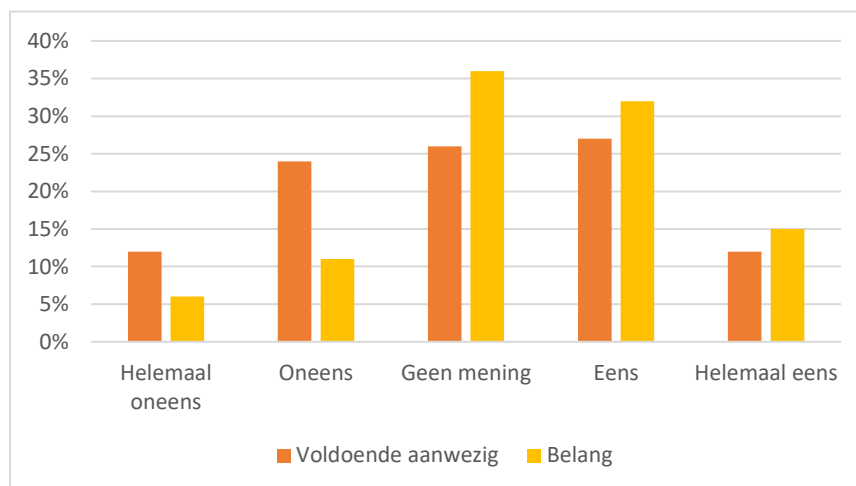
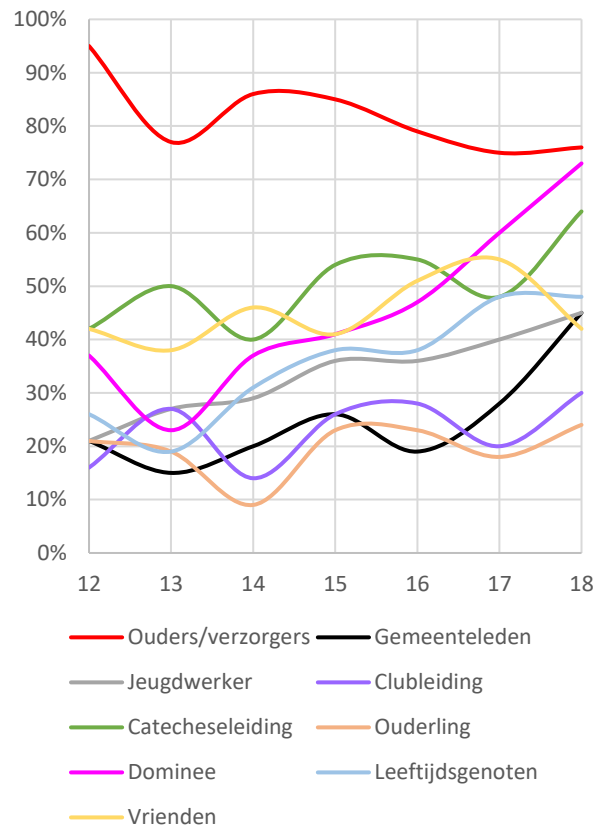
Een volgend onderzoek zou antwoord kunnen geven op de vraag waarom meer vrouwen dan mannen aangegeven dat er onvoldoende identificatiefiguren zijn.

3.3.1.2.2 Houding van de gemeente

3.3.1.2.2.1 Aanmoediging voor uiten van geloofsvragen en twijfels

Mate van belang en aanwezigheid van mensen in de kerk die jongeren aanmoedigen om hun geloofsvragen en twijfels te uiten.

De antwoorden op de stelling of er voldoende aanmoediging is om geloofsvragen en twijfel te uiten zijn verdeeld. Dit is ook zichtbaar aan het gemiddelde. Het gemiddelde ligt precies op geen mening (3). De meeste antwoorden zijn verspreid over oneens, geen mening en eens. 24% van de jongeren is het oneens met de stelling dat er voldoende aanmoediging voor het uiten van geloofsvragen en twijfels is. 26% van de jongeren heeft geen mening met betrekking tot deze stelling en 27% is het eens met de stelling.

Aanmoediging voor het uiten van geloofsvragen wordt wel belangrijk gevonden. 32% van de jongeren is het eens met het belang van de aanmoediging. 36% heeft geen mening en 11% is het oneens met het belang. Het gemiddelde gegeven antwoord bevindt zich tussen geen mening (3) en eens (4).

Gezegd kan worden dat het belang groter is dan de aanwezigheid van mensen die jongeren aanmoedigen en dat hier dus een gat zit.

Personen die belangrijk zijn als het gaat om het aanmoedigen van jongeren.

Ouders/verzorgers zijn bij alle leeftijden erg belangrijk in het aanmoedigen van het uiten van geloofsvragen en twijfel, zoals te zien is aan de rode lijn. Al zijn dit ook de mensen die als enige minder belangrijk worden naarmate de leeftijd stijgt.

De dominee wordt veel belangrijker naarmate de leeftijd stijgt (roze lijn).

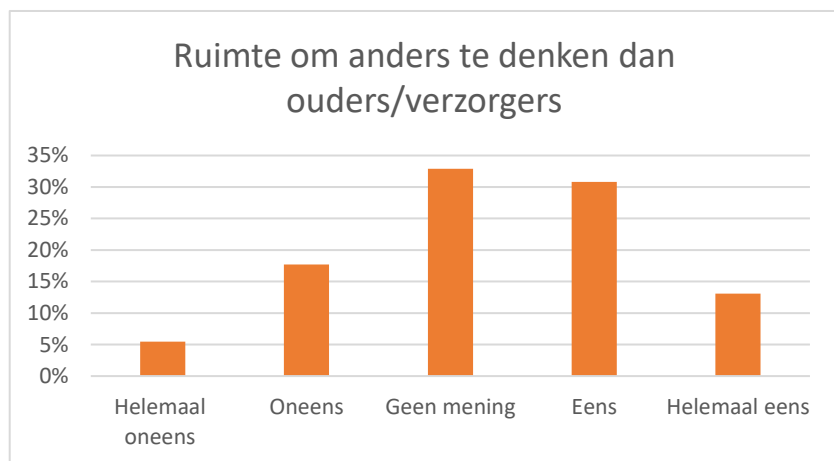
De ouderling wordt minder vaak dan andere personen aangevinkt als belangrijk in het aanmoedigen van het uiten van geloofsvragen en twijfel.

Catecheseleiding is over alle leeftijden belangrijk maar stijgt op de leeftijd van 18 jaar.

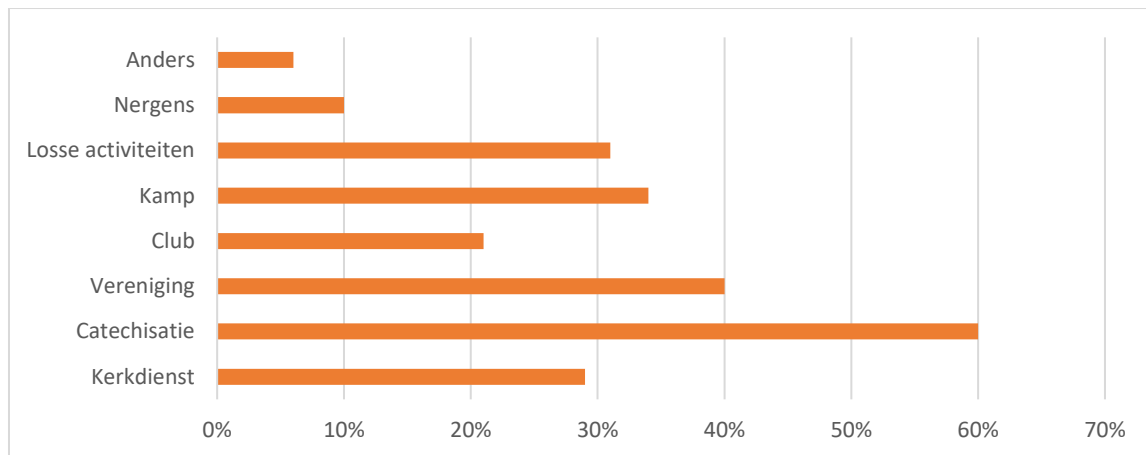
3.3.1.2.2 Ruimte om anders te denken over geloven dan ouders/verzorgers

Voldoende ruimte op dit moment om anders te denken dan ouders/verzorgers

31% van de jongeren is het eens met de stelling dat er voldoende ruimte is om anders te denken over geloven dan hun ouders/verzorgers. 33% heeft geen mening en 18% is het oneens met de stelling. De jongeren ervaren dus de ruimte om anders te denken over geloven dan ouders/verzorgers.

Naar het belang van het ervaren van ruimte om anders te denken over geloven dan ouders/verzorgers is in de enquête niet gevraagd. Dit zal meegenomen worden in het kwalitatieve deel van het onderzoek.

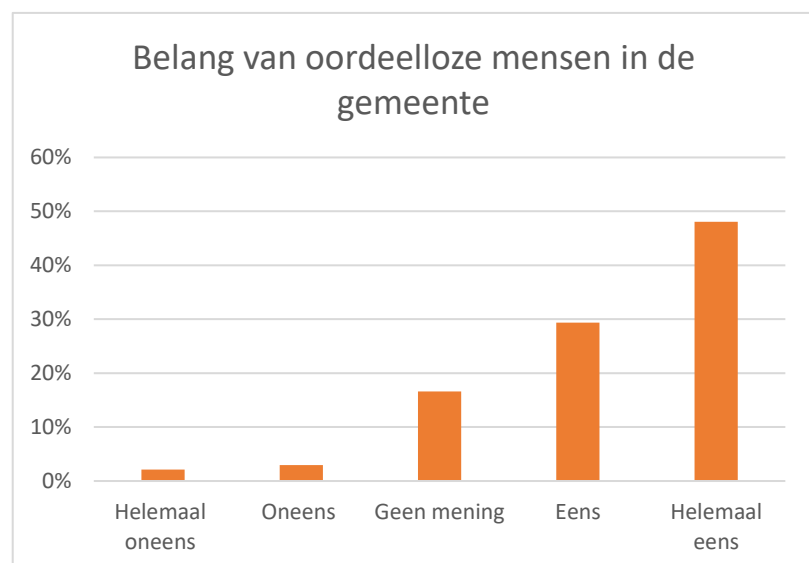
Plekken waar ruimte wordt ervaren om anders te denken over geloven dan ouders/verzorgers.

Duidelijk in deze grafiek is dat catechisatie vaak is aangevinkt als plek waar ruimte wordt ervaren om anders te denken over geloven dan ouders/verzorgers. 60% van de jongeren heeft catechisatie aangevinkt. De kerkdienst daarentegen is beduidend minder een plek waar anders gedacht kan worden. Minder dan de helft van de jongeren die wel op catechese de ruimte ervaart, ervaart dit niet in de kerkdienst. Slechts 10% geeft aan dat er nergens ruimte is om anders te denken.

Wat betreft leeftijd, geslacht of opleiding was hier geen significatie verschil zichtbaar.

3.3.1.2.2.3 Geen oordeel uiten

Het belang van het hebben van geen oordeel als de jongeren een andere mening hebben over geloven, wordt door de jongeren aangegeven als zeer groot. 48% van de jongeren is het helemaal eens met de stelling. 29% is het eens met de stelling en slechts 3% en 2% zijn het oneens en helemaal oneens met de stelling. Jongeren vinden het dus zeer belangrijk dat mensen geen oordeel over hen hebben als zij anders denken.

In de enquête is niet gevraagd of deze houding op dit moment zo wordt ervaren in de kerk. Hier wordt in de interviews dieper op ingegaan.

Ook bij deze stelling waren er geen significante verschillen wat betreft leeftijd, geslacht of opleidingsniveau waargenomen.

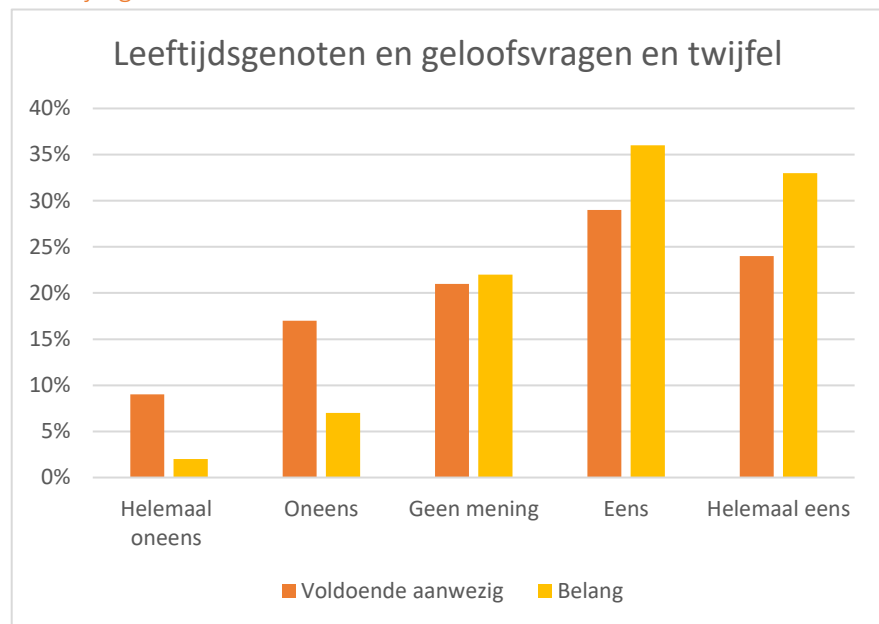
3.3.1.2.3 Groepen in de kerk

3.3.1.2.3.1 Aanwezigheid van leeftijdsgenoten

Jongeren geven aan dat er voldoende leeftijdsgenoten zijn.

Wel ligt het belang hoger dan de aanwezigheid. Slechts 7% en 2% geeft aan dat leeftijdsgenoten niet belangrijk zijn.

De verdeling per leeftijd, geslacht of opleidingsniveau laat geen ander beeld zien.

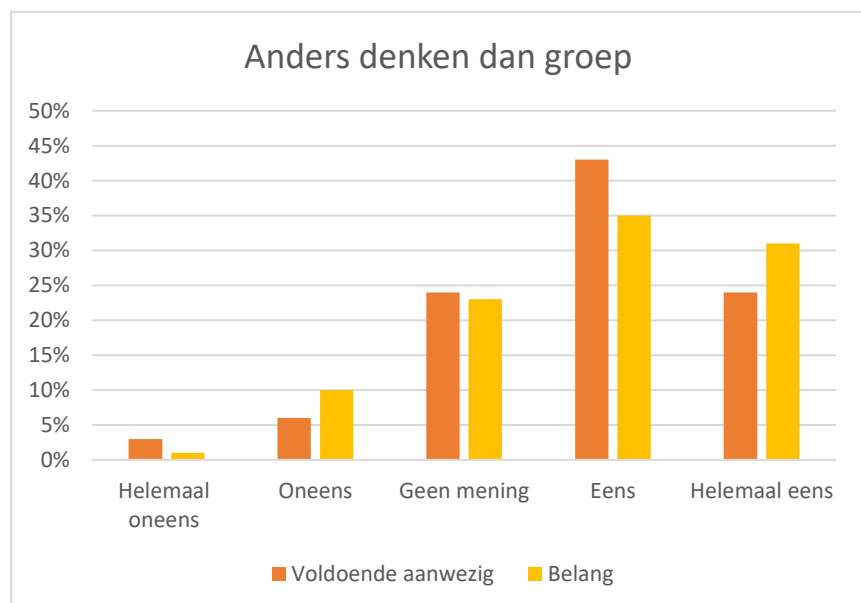

3.3.1.2.3.2 Ruimte om anders te denken dan de groep

Jongeren ervaren de ruimte om anders te denken dan de groep. 43% is het eens met de stelling en 24% is het helemaal eens.

Het belang van de ruimte om anders te denken dan de groep wordt ook door de jongeren onderschreven. Slechts 1% is het helemaal oneens en 10% is het oneens dat het belangrijk is om ruimte te hebben om anders te denken.

De verdeling per leeftijd, geslacht of opleidingsniveau laat geen ander beeld zien.

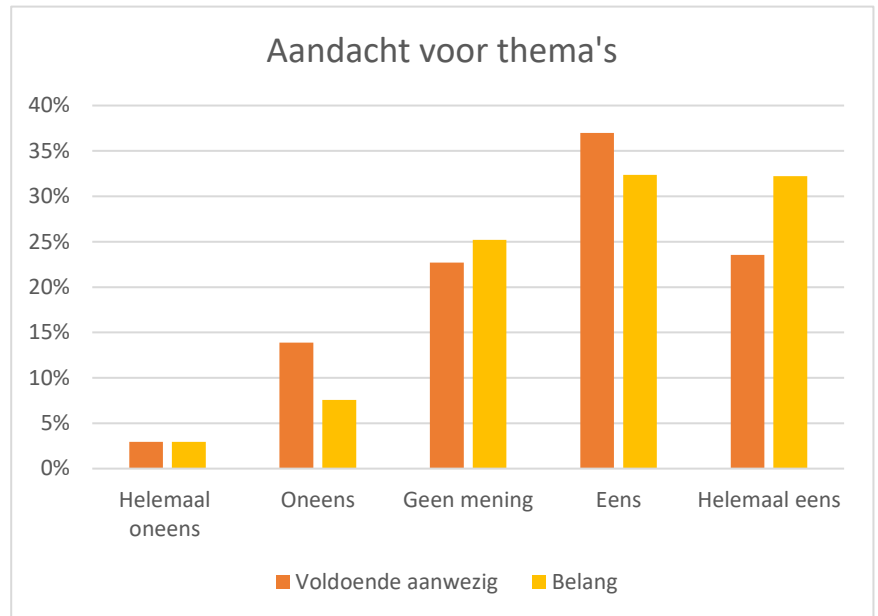

3.3.1.2.3.2 Aandacht voor de leefwereld van de jongere binnen de groep

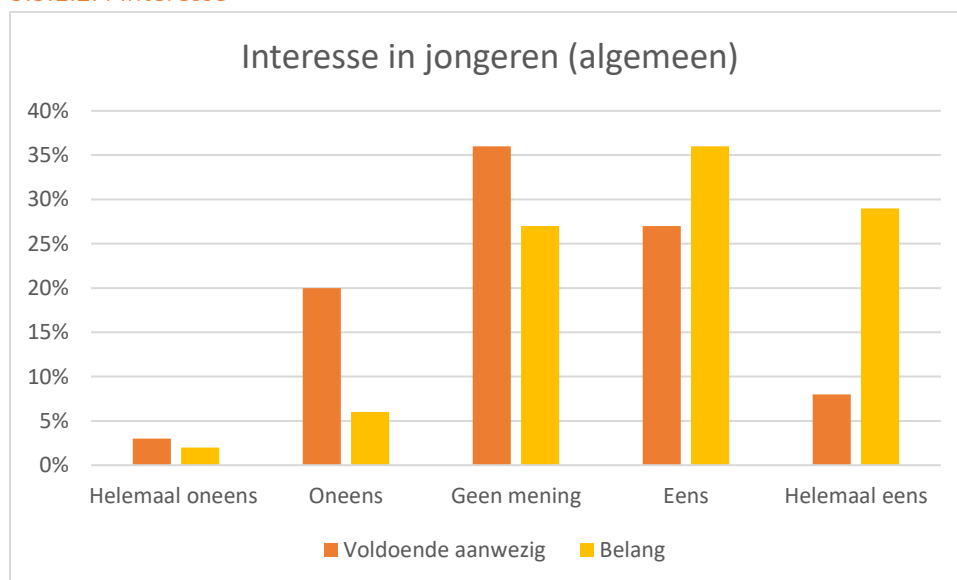
Het overgrote deel van de jongeren is het eens of helemaal eens met de stelling dat er voldoende aandacht is voor de leefwereld van de jongere binnen de groepen.

Jongeren geven ook aan dat het belangrijk is dat er aandacht voor hun thema's is binnen groepen.

Bij deze stelling waren er geen significante verschillen wat betreft leeftijd, geslacht of opleidingsniveau waargenomen.

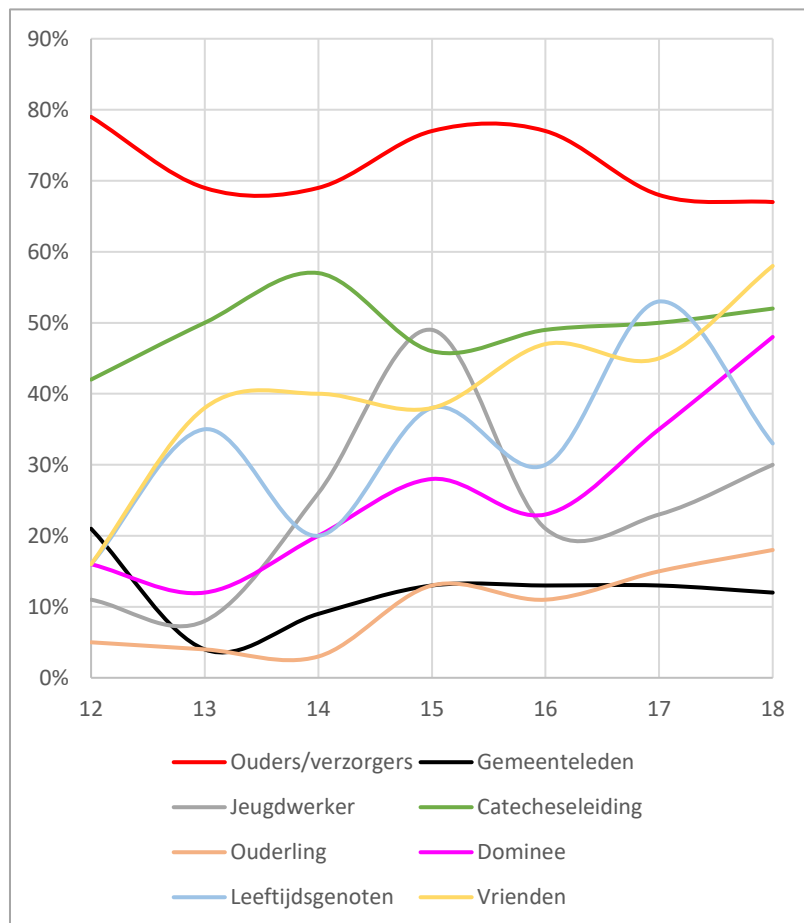
3.3.1.2.4 Interesse

De antwoorden op de stelling of er voldoende interesse is voor jongeren met geloofsvragen en twijfel in de kerk, zijn verdeeld. 20% is het oneens met de stelling en 27% is het eens, naast dat 36% geen mening heeft. Toch ervaren jongeren dat er onvoldoende interesse is.

Jongeren vinden het wel belangrijk dat er interesse is voor hun geloofsvragen en twijfel. Slechts 2% en 6% is het helemaal oneens en oneens met de stelling dat er voldoende interesse is.

Qua leeftijd, geslacht of opleidingsniveau waren er geen verschillen op te merken.

In de enquête was tevens gevraagd naar de personen bij wie zij ervaren dat er aandacht is voor hun geloofsvragen en twijfel. Hierbij waren meerdere antwoorden mogelijk.

Opnieuw worden de ouders (rood) vaak aangevinkt. Deze groep steekt er met kop en schouders boven uit. De catecheseleiding (groen) wordt als tweede groep het meeste aangevinkt in tonen van interesse in geloofsvragen en twijfel van de jongeren.

De dominee (roze) en vrienden (geel) worden vaker aangevinkt naarmate de leeftijd groeit.

De ouderling (oranje) en gemeenteleden (zwart) worden het minst vaak aangevinkt.

3.3.1.2.5 Leeromgeving

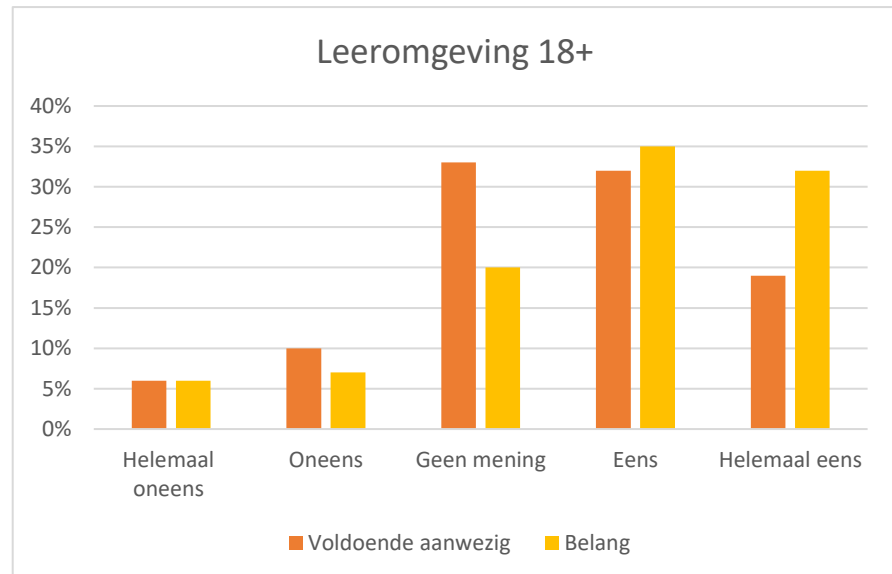
Deze paragraaf laat de resultaten zien die gaan over vier verschillende leeromgevingen in de kerk.

3.3.1.2.5.1 Leeromgeving voor 18 jaar en ouder

33% van de jongeren tussen de 12 en 18 jaar heeft geen mening ingevuld over of er voldoende mensen zijn bij wie de 18 plussers terecht kunnen. Het kan zijn dat zij niet weten dat dit er is, dat zij er nog niet over nagedacht hebben of simpelweg geen mening hebben. 32% is het eens met de verwachting dat de jongere na hun 18^e terecht kunnen bij mensen in de kerk met geloofsvragen en twijfel. 19% is het helemaal eens met de verwachting. Slechts 10% en 6% is het oneens en helemaal oneens met deze stelling. Het lijkt dat er voldoende ruimte is.

De jongeren geven daarentegen wel duidelijk aan dat het belangrijk is dat er mensen zijn bij wie jongeren na hun 18^e terecht kunnen met hun geloofsvragen en twijfels. 35% en 32% is het eens en helemaal eens.

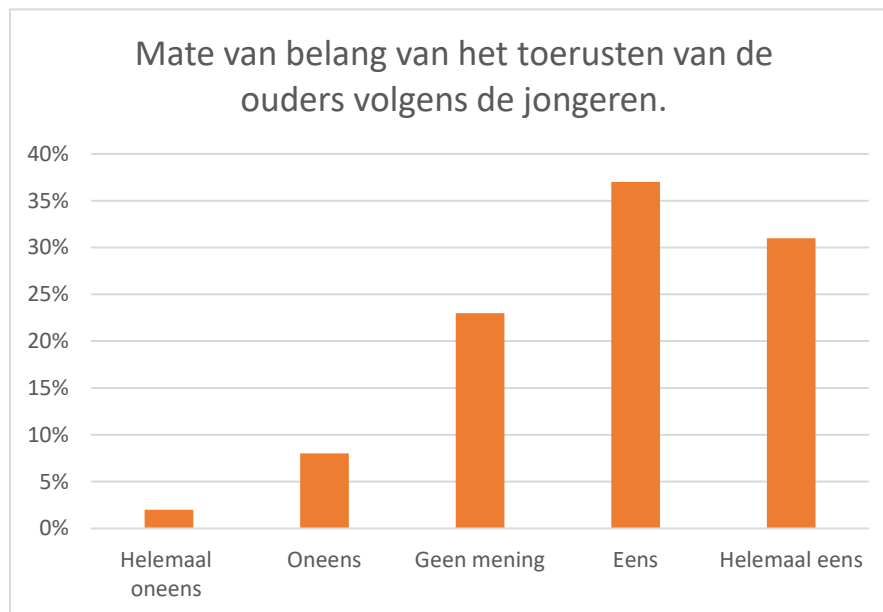
Qua leeftijd, geslacht of opleidingsniveau waren er geen verschillen.

3.3.1.2.5.2 Toerusting van de ouders

De jongeren vinden het toerusten van ouders belangrijk. 37% is het eens met het belang van het toerusten van ouders op het gebied van geloofsvragen en twijfel bij jongeren en 31% is het helemaal eens met dit belang.

Dit in combinatie met de veelvuldige aanvinken van ouders als identificatiefiguur, als belangrijke figuur in het aanmoedigen van het uiten van geloofsvragen en twijfel en als interesse hebbend voor

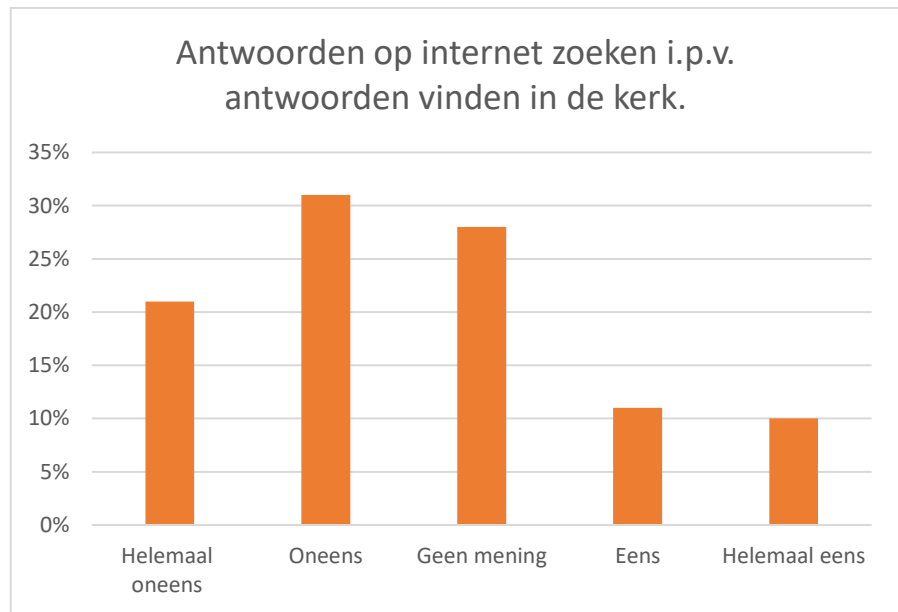
de leefwereld van jongeren, is dit een zeer belangrijk punt.

Of de jongere van mening is dat de ouders op dit moment toegerust wordt is niet gevraagd. Juist omdat de ouders belangrijk lijken, zal in het kwalitatieve deel van dit onderzoek hier naar gevraagd worden.

Qua leeftijd, geslacht of opleidingsniveau waren er geen verschillen.

3.3.1.2.5.3 Antwoorden zoeken op internet i.p.v. de kerk

Op de vraag of de jongere liever antwoorden op geloofsvragen zoekt op internet dan in de kerk wordt veelvuldig oneens geantwoord. 31% van de jongeren is het oneens met de stelling, naast 21% die helemaal oneens heeft ingevuld. 28% heeft geen mening op dit onderwerp. 21% zit op de (helemaal) eens kant.

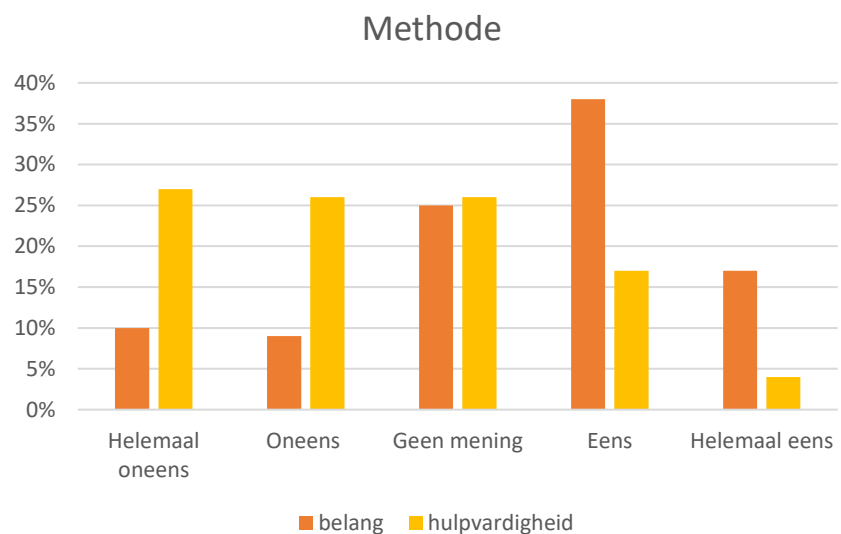

Wat gedacht werd, dat jongeren hun antwoorden liever op internet zoeken is dus niet waar. Deze jongeren vinden antwoorden eerder in de kerk.

De verdeling per leeftijd, geslacht of opleidingsniveau laat geen ander beeld zien.

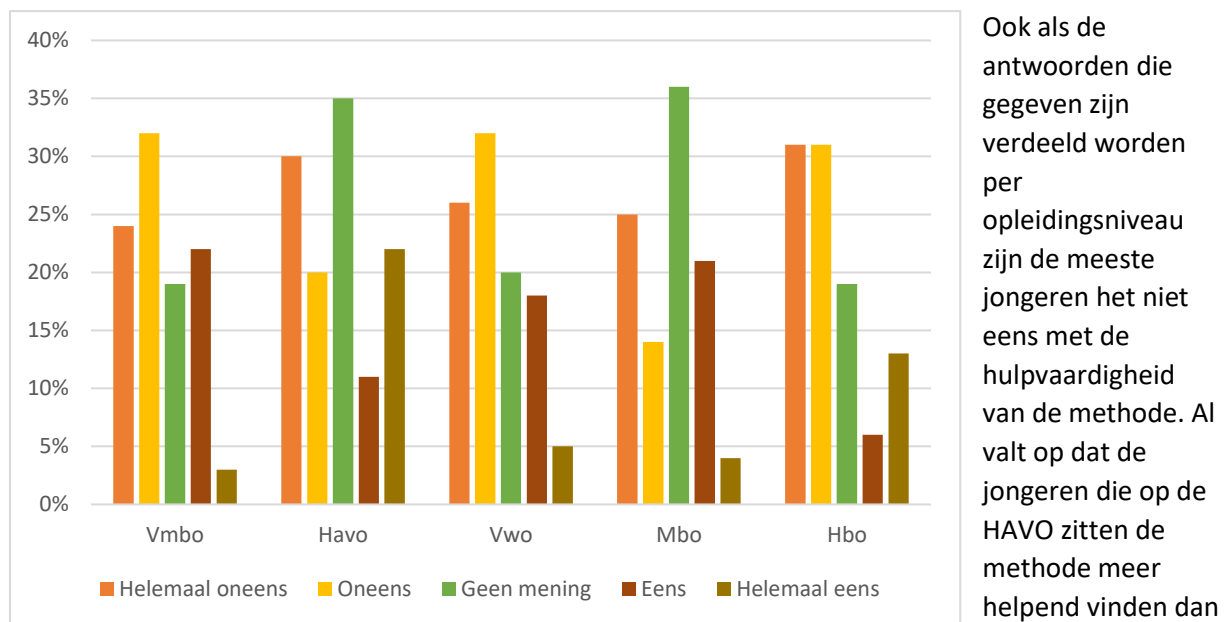
3.3.1.2.5.4 Hulpvaardigheid van de methode

Het grootste aantal jongeren is het helemaal oneens met de stelling dat de methode hulpvaardig is in het vinden van antwoorden op hun geloofsvragen tijdens club of catechese. 27% is het helemaal oneens en 26% is het oneens. Daarnaast heeft ook 26% geen mening over de stelling. Het kan zijn dat zij zich niet bewust zijn dat er een methode/boekje gebruikt wordt of dat er helemaal geen methode gebruikt wordt. 17% is het eens over de stelling en 4% is het helemaal eens.

Gezegd kan worden dat de methode over het algemeen niet als hulpvaardig wordt gezien door de jongeren. Een volgend onderzoek kan hier verder op ingaan. Wat werkt wel? Wat werkt niet?

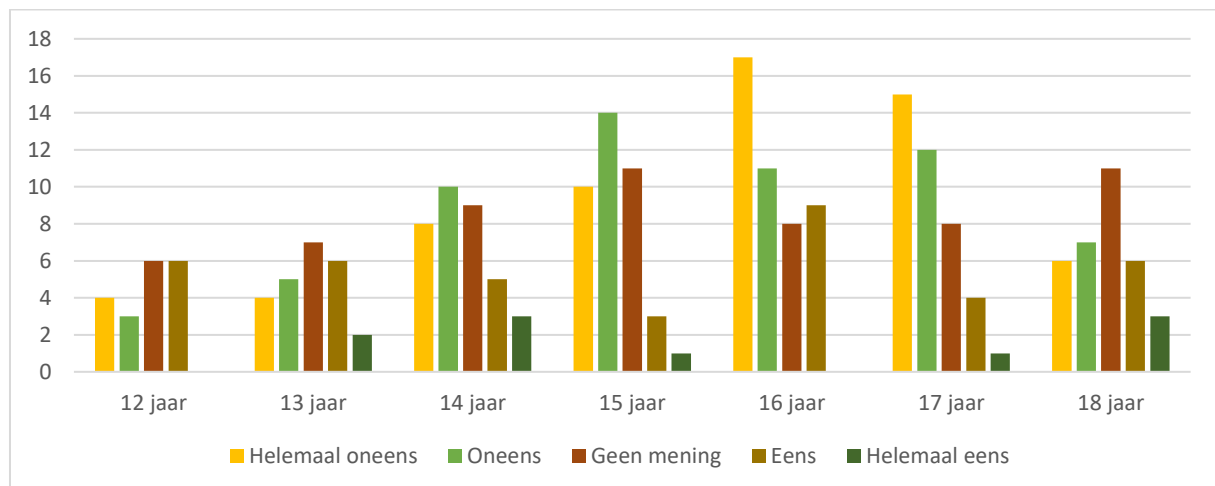
Wat betreft geslacht was er geen verschil. Qua opleidingsniveau en leeftijd is het nog wel zinnig om te kijken wat de antwoorden zijn.

andere opleidingsniveaus.

De HBO-studenten vinden de methode het minst helpend, al moet gezegd worden dat niet veel HBO-studenten deze enquête hebben ingevuld, dus dat de resultaten niet volledig representatief zijn.

Als gekeken wordt per leeftijd, valt wel op dat met name de oudere jongeren de methode niet helpend vinden als het gaat om ruimte voor geloofsvragen en twijfel. Toch vinden de 12- en 13-jarigen de methode prima. De 18-jarigen lijken weer meer ruimte te ervaren bij hun methode.

3.3.1.3. Conclusie

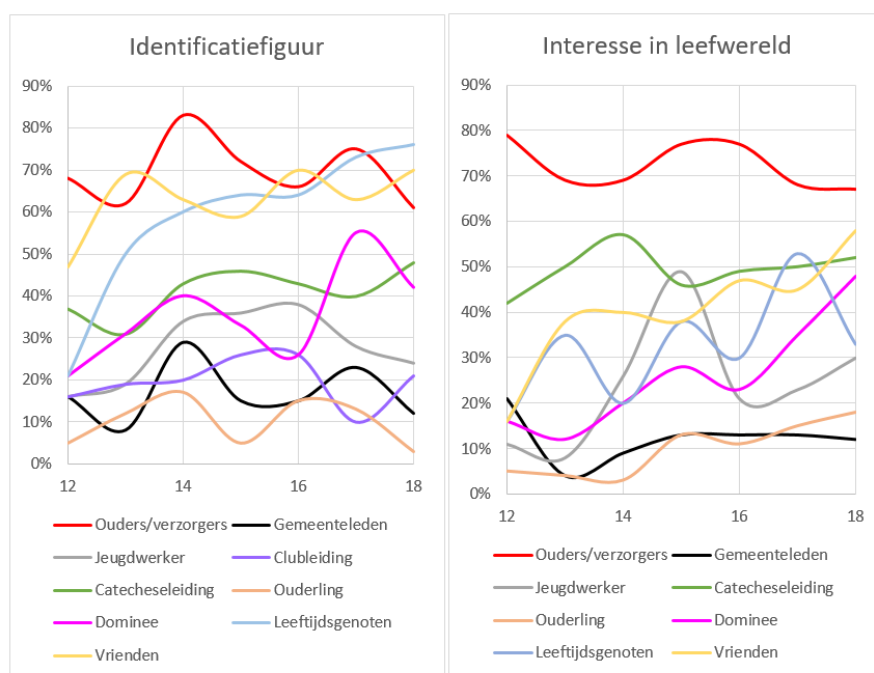
Over het algemeen kan gezegd worden dat jongeren tussen de 12 en 18 jaar best tevreden zijn over de ruimte die zij krijgen voor het stellen van geloofsvragen en uiten van twijfel binnen hun kerk. Bij elk van de vijf categorieën, te weten: identificatiefiguren, houding van de gemeente, in groepen, interesse in het algemeen en de leerstelling wordt vrijwel positief gereageerd.

Stellingen die positief opvielen

- Jongeren vinden het zeer belangrijk dat er niet over hen wordt geoordeeld.
- Jongeren ervaren ruimte om anders te kunnen denken in de groepen waartoe zij behoren.
- Jongeren vinden het belangrijk dat ouders worden toegerust in het omgaan met hun kinderen met geloofsvragen en twijfels. Met name ouders komen ook naar voren als belangrijke identificatiefiguren en zij zijn het die veelvuldige worden aangevinkt als belangrijke figuur in het aanmoedigen van het uiten van geloofsvragen en twijfel en als interesse hebbend voor de leefwereld van jongeren.

Stellingen waar er discrepantie zit tussen aanwezigheid en belangrijkheid

- Jongeren geven aan dat identificatiefiguren belangrijk zijn. Toch lijken deze er op dit moment onvoldoende te zijn. Met name de ouderling en gemeenteleden komen er bekaaid vanaf.
- De stelling over aandacht voor de leefwereld geeft hetzelfde beeld. Jongeren vinden het belangrijk, maar ook dit lijkt onvoldoende aanwezig. Ook hier zijn de ouderling en gemeenteleden mensen die de minste interesse tonen.

- De methode (het boekje) die gebruikt wordt voor club en/of catechese is vaak niet hulpvaardig bij het stellen van geloofsvragen en het uiten van geloofstwijfel.

Stelling waar er discrepantie zit tussen literatuur en de mening van de jongeren

- Volgens de literatuur zoeken jongeren antwoorden op hun geloofsvragen en twijfel eerder op internet dan in de kerk. De jongeren zelf gaven een heel ander beeld.

3.3.2. Kwalitatieve resultaten

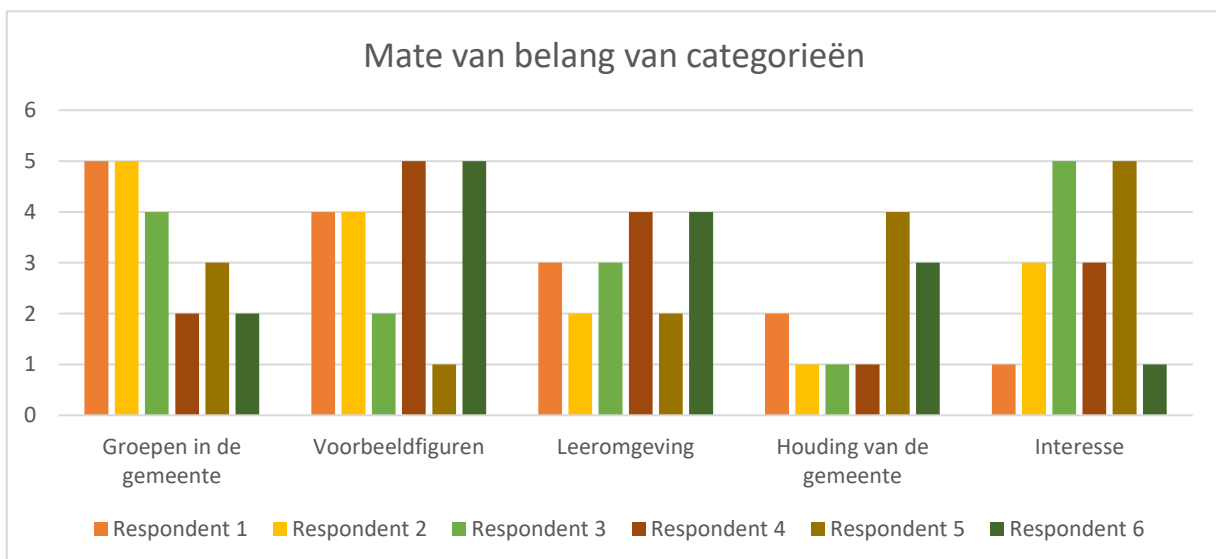
In deze paragraaf worden de resultaten van het kwalitatieve onderzoek uiteengezet. Deze zijn opgedeeld in vijf categorieën, de categorieën die in het kwantitatieve en kwalitatieve deel een leidraad vormen bij de vragenlijsten. In de diepte-interviews is binnen die vijf categorieën gevraagd naar wat jongeren belangrijk vinden en of dat op dit moment aanwezig is. Het doel van deze paragraaf is om de relevante informatie die uit de interviews is voortgekomen geordend te presenteren.

De interviews zijn afgenomen onder zes jongeren. Deze jongeren kwamen uit de provincie Overijssel of een aangrenzende provincie. De resultaten van het kwalitatieve deel, die hieronder gepresenteerd worden, bieden daarom onvoldoende basis om harde conclusies te trekken voor heel Nederland.

De zes respondenten worden een code toegekend in de volgende tabel. Hiermee wordt de anonimiteit gewaarborgd maar is er ook onderscheid te maken tussen de respondenten. De letter 'R' staat voor respondent en de cijfers erachter geven weer welke respondent bedoeld wordt.

Jongere	Afkorting	Leeftijd	Geslacht	Kerkverband
Respondent 1	R1	16	Man	GKv
Respondent 2	R2	16	Vrouw	NGK
Respondent 3	R3	15	Man	CGK
Respondent 4	R4	15	Vrouw	CGK
Respondent 5	R5	12	Man	NGK
Respondent 6	R6	18	Man	CGK

Onderstaande grafiek geeft weer wat voor de respondenten als belangrijk en minder belangrijk wordt geacht. Hoe hoger de balk, hoe belangrijker de categorie voor de jongere. Gezegd kan worden dat de categorieën Voorbeeldfiguren en Groepen in de gemeente naar voren komen als meest belangrijk.

3.3.2.1. Voorbeeldfiguren

Kijkend naar de categorie voorbeeldfiguren wordt in de interviews bevestigd dat deze van belang zijn voor een goed klimaat. Binnen de categorie zijn er drie topics die in de interviews naar voren kwamen: Welke personen voorbeeldfiguren zijn, wat een goede voorbeeldfiguur maakt en momenten en plekken die bijdragen aan de zichtbaarheid van voorbeeldfiguren.

Belangrijke topics

Personen

Ouders

Vijf van de zes respondenten geven aan dat ouders belangrijke voorbeeldfiguren zijn. R1 benoemt specifiek dat hij veel gesprekken heeft gehad met zijn vader. Zijn vader heeft veel kennis van het geloof en dat maakt dat er mooie gesprekken ontstaan. Eén respondent beschrijft dat zijn ouders niet superbelangrijk zijn als voorbeeldfiguur: “Mijn ouders zijn niet superbelangrijk. [...] Ik merk dat ik steeds vaker er net anders in sta dan mijn ouders, het is daarin wel belangrijk dat je niet perse hoeft te geloven zoals zij geloven.”

Jeugdleiders

De jeugdleider als belangrijke voorbeeldfiguur komt ook in vijf van de zes interviews naar voren. Zo noemt R3 de verenigingsleider in één adem met de dominee en ouders als belangrijke voorbeeldfiguren. R6 benoemt de jeugdleider niet specifiek als voorbeeldfiguur maar benoemt wel club en catechese als belangrijke plekken om vragen te kunnen stellen.

Dominee

De dominee komt in veel interviews als belangrijke en positieve voorbeeldfiguur naar voren. Vier van de zes respondenten benoemen dat de dominee een belangrijke voorbeeldfiguur is. R2 benadrukt dat de dominee toegankelijker is dan vroeger. R2 omschrijft ook een moment waarop de dominee mee was op kamp en kwetsbaarheid toonde. Dit beschrijft R2 als een mooi voorbeeldfiguurmoment. Ook R3 benoemt dat kwetsbaarheid tonen helpt om de dominee als voorbeeldfiguur te zien. R4 benoemt de dominee niet, maar spreekt zich ook niet negatief uit over de dominee. R1 benadrukt de dominee juist als géén voorbeeldfiguur. Dit heeft voor hem te maken met de houding van de dominee. De dominee geeft vaak ‘maatschappelijk correcte’ antwoorden en vertelt graag ‘hoe het zit’.

Leeftijdsgenoten en vrienden

Leeftijdsgenoten en vrienden komen in drie van de zes interviews in positieve zin voor. R1 en R5 herkennen het belang van leeftijdsgenoten en vrienden. R1 omschrijft dat leeftijdsgenoten toegankelijk zijn voor vragen omdat ze in dezelfde leefwereld zitten en je daarom makkelijker begrijpen. R6 benadrukt al aan de start van het interview dat belangstelling van vrienden en leeftijdsgenoten het belangrijkste is. R2, R3 en R4 praten niet expliciet over leeftijdsgenoten en vrienden als voorbeeldfiguren.

Gemeenteleden

Eén van de geïnterviewde jongeren vond het vreemd dat uit het kwantitatieve deel van het onderzoek gemeenteleden als minder belangrijk naar voren kwamen. Voor R2 zijn gemeenteleden als voorbeeldfiguren belangrijk en vanzelfsprekend: “Het is de kerk, die bestaat uit de gemeenteleden. [...] Soms komt iemand naar voren in de kerk om iets persoonlijks te vertellen, dat is mooi om te zien.” De overige jongeren betitelen gemeenteleden niet als voorbeeldfiguur.

Ouderling

In geen enkel interview wordt de ouderling benoemd als voorbeeldfiguur. R2 zegt dat de ouderling “lang iemand is geweest die naar voren kwam en vertelde wie de bloemen kreeg”. R3 geeft aan dat

hij met de ouderling niet zou gaan praten en ook R1 geeft aan dat hij geen vragen zou stellen aan de ouderling. Het feit is dat geen enkele respondent de ouderling als voorbeeldfiguur ziet.

Een goed voorbeeldfiguur

Wat de respondenten opvalt in de voorbeeldfiguren weet zich op te delen in twee categorieën; houding en kennis. In alle gesprekken is de houding van de voorbeeldfiguur een belangrijke factor wat een persoon tot een voorbeeldfiguur maakt. Deze houding weet zich onder te verdelen onder de volgende categorieën: openheid en kwetsbaarheid, gelijkwaardigheid, toegankelijkheid, het zien van de jongere, authentiek voorbeeld zijn en ruimte geven voor eigen mening.

Houding

Openheid en kwetsbaarheid

Een houding van openheid en kwetsbaarheid wordt als positief en helpend omschreven door bijna alle respondenten. Vijf van de zes respondenten geven aan dat een houding van openheid en kwetsbaarheid helpend is in het zien van iemand als voorbeeldfiguur. R1 benoemt dat hij het belangrijk vindt dat volwassen mensen in alle kwetsbaarheid hun twijfel tonen: “Ik vind het wel belangrijk dat mensen zelf laten zien van ‘hé, ik ben dan misschien wel de dominee, maar er zijn ook dingen die ik niet snap’.” R2 omschrijft een moment waarop de dominee zijn kwetsbaarheid toonde op kamp. Ook geeft R2 aan dat hij de openheid in de mentoren waardeert: “Wij weten antwoorden ook niet, is goede vraag, zitten wij ook wel eens mee.” R3 en R6 omschrijven beide ook een moment waarop de dominee zijn kwetsbaarheid toonde wat indruk maakte.

Gelijkwaardigheid

R1 omschrijft een situatie waarin hij een één op één gesprek had met de leiding op kamp. Dit gesprek werd ervaren als een gelijkwaardig gesprek en juist de gelijkwaardigheid had de jongere geraakt.

Toegankelijkheid

In drie van de zes interviews komt de houding van toegankelijkheid terug. De voorbeeldfiguren zijn beschikbaar voor vragen. Ze zijn benaderbaar en toegankelijk. R1 omschrijft dat groepsleiders en ouders als toegankelijk zijn voor vragen. Deze toegankelijkheid is aanwezig “omdat ze hem een beetje kennen”. Ook R4 geeft aan dat haar ouders zich beschikbaar opstellen en R2 benadrukt dat de dominee nu toegankelijker is dan vroeger.

Serius nemen

R3 geeft aan dat het voor hem van belang is dat zijn vragen serieus genomen worden, dat hij niet uitgelachen wordt.

Authentiek voorbeeld zijn

Twee van de jongeren geven aan dat het helpend is om oprecht geloof van een voorbeeldfiguur te zien. Hierin is het ook helpend als een voorbeeldfiguur een actieve rol in de kerk vervult. Zo benoemt R4 zijn vader die muziek maakt in de kerk. “het helpt dat mijn vader in de kerk muziek maakt, daar gaat goede invloed vanuit.”

Ruimte geven voor autonomie

Een houding die in twee van de zes interviews naar voren komt is de ruimte die aan de jongere gegeven wordt om zijn of haar eigen mening te vormen. R1 geeft aan dat hij graag geprikkeld wil worden om zelf op zoek te gaan. R1 geeft ook aan dat zijn vader hem ruimte geeft om een andere mening te hebben en dat dit helpend is in het zien van zijn vader als voorbeeldfiguur. Ook R2 geeft aan dat het prettig is als ouders ruimte geven voor een andere opvatting en benoemt als voorbeeld de ruimte die zij heeft in haar kerkkeuze.

Maatschappelijke correctheid

Een houding die niet als helpend wordt gezien twee van de zes jongeren is “direct het maatschappelijke correcte antwoord krijgen”. R1 noemt hierin als voorbeeld de dominee die vaak direct het mogelijk correcte antwoord geeft. Dit werkt voor hem niet “deze jongere wil graag zelf achter dingen komen in plaats van direct het mogelijk correcte antwoord te krijgen.” Ook R2 omschrijft dat het niet helpend is als een voorbeeldfiguur de houding toont van “wij weten het”.

Kennis

Naast de houding komt in twee van de gesprekken de kennis van de voorbeeldfiguren naar voren. Zo benoemt R1 dat zijn vader veel van het geloof weet en dat dit uitnodigt om vragen te stellen. Ook benoemt R1 dat jeugdleiders belangrijker worden naarmate de vragen urgenter worden. Zij zijn namelijk degenen die dan antwoord kunnen geven vanuit hun kennis.

Momenten en plekken

R1 geeft aan dat speciale momenten en plekken helpen om voorbeeldfiguren te zien. Zo benoemt R1 dat hij op kamp speciale momenten heeft meegemaakt waarop de jongeren vragen konden stellen aan de predikant en jeugdleider. Deze momenten helpen hebben bijgedragen in het zien van de jeugdleider en predikant als voorbeeldfiguren. R2 omschrijft een soortgelijk moment op kamp waarop de predikant zich kwetsbaar opstelde. Dat de predikant zich kwetsbaar opstelde tijdens een speciaal moment op kamp droeg bij aan het zien van de predikant als voorbeeldfiguur. R6 omschrijft club en catechese als belangrijke plekken waar vragen gesteld kunnen worden. Doordat er vragen gesteld kunnen worden op deze plekken draagt dit bij aan het zien van clubleiding en catecheten als voorbeeldfiguren. Andere respondenten benoemden terwijl het ging over voorbeeldfiguren niet specifiek de plekken waar voorbeeldfiguren zichtbaar waren maar in deze interviews kwam het belang van momenten en plekken onder het topic groepen in de kerk naar voren.

Aanwezigheid topics

Personen

In de gemeentes waar de respondenten bij betrokken zijn lijken over het algemeen voldoende voorbeeldfiguren aanwezig te zijn. Bijna alle respondenten weten voorbeelden te noemen van personen die een voorbeeldfiguur voor hen zijn. Slechts één van de respondenten geeft aan dat er weinig voorbeeldfiguren aanwezig zijn. R5 geeft aan dat de mensen in zijn gemeente weinig laten zien van hun vragen, maar dat het hem wel zou helpen. De leeftijd van de respondent (R5) zou hierbij ook nog een factor kunnen zijn. De respondent is 12 jaar.

Houding

Ook de houding zoals omschreven in bovenstaand stuk lijkt grotendeels aanwezig. Vooral binnen de kleinere groepen. Vooral de jeugdleiders, dominee en ouders worden benoemd als voorbeelden rondom de houding van de voorbeeldfiguur. R2 geeft aan dat de dominee toegankelijker is geworden dan vroeger. De predikant heeft bij de meeste respondenten de juiste houding. R1 geeft echter aan dat de houding van de predikant niet meerwerk aan het hem zien als voorbeeldfiguur. Dit zit hem vooral in wat hierboven omschreven staat onder maatschappelijke correctheid.

Kennis

Of de kennis aanwezig is blijkt lastig te pijlen uit de interviews. Vooral R1 benoemt hoe kennis die zijn vader heeft bijdraagt aan het voorbeeldfiguur zijn.

Momenten en plekken

Momenten en plekken zijn over het algemeen aanwezig in de gemeentes van de respondenten. Dit wordt verder uitgediept bij groepen in de kerk.

Conclusie - Voorbeeldfiguren

Belangrijk

- Ouders, jeugdleiders en dominee zijn het belangrijkst.
- Leeftijdsgenoten en vrienden zijn ook belangrijk maar komen in minder interviews naar voren.
- Ouderling is geen voorbeeldfiguur.
- Gemeenteleden wordt door weinig respondenten genoemd, maar door één respondent is uitgesproken dat gemeenteleden wel voorbeeldfiguren voor haar zijn.
- Houding van openheid en kwetsbaarheid, gelijkwaardigheid en serieus nemen is belangrijk
- Toegankelijk is belangrijk. Voorbeeldfiguren moeten beschikbaar zijn.
- Dat een voorbeeldfiguur ruimte geeft voor *eigen* mening van de jongere is belangrijk.
- Direct het correcte antwoord geven draagt niet bij aan het voorbeeldfiguur zijn. Deze houding wordt als negatief bestempeld.
- Voorbeeldfiguren moeten authentiek voorbeeld zijn. Actieve betrokkenheid in de gemeente helpt.
- Momenten en plekken zijn belangrijk in het worden van voorbeeldfiguren.
- Uiting van twijfel en vragen van een dominee lijkt extra gewicht met zich mee te brengen. (personen)

Aanwezig

- Over het algemeen zijn er voldoende voorbeeldfiguren aanwezig.
- Houding is over het algemeen ook aanwezig.

3.3.2.2. Groepen in de kerk

De respondenten bezoeken allemaal een vorm van catechese. Anderen zijn ook aangesloten bij een vereniging of club binnen de kerk of bij de miniwijk waarin de gemeente is opgedeeld. Voor R2 is een groep een afgebakende, vertrouwde plek waar ze gekend wordt binnen de grootsheid van de gehele kerk.

Vier topics vielen op als het gaat over ruimte voor vragen en twijfel binnen deze groepen. Deze topics worden allereerst uiteengezet in wat daarin belangrijk is. Het tweede deel beschrijft of dit aanwezig is.

Belangrijke topics

Levensthema's

De respondenten gaven met name aan dat zij het zeer belangrijk vinden dat er in de groepen waarin zij zich bewegen aandacht is voor de thema's in het leven waar zij op dat moment mee bezig zijn en wat daarin goed en niet goed is. Aandacht voor hun eigen 'ding', dat waar zij vragen over hebben, het persoonlijke geloof van de jongere mag centraal staan en niet onderwerpen als vrouwen in het ambt of het uiterlijk van een ouderling in de samenkomst.

Maar ook thema's als scheiden, ongelukken, ziekte en overlijden (in het gezin) en God ervaren in dat alles, komen naar voren als belangrijk. R2 noemt dat 'thema's niet weggedrukt moeten worden, want dan gaan mensen afhaken'.

Wat duidelijk doorklinkt in de interviews is dat zij gekend en gezien willen worden, doordat gesproken wordt over levensthema's, situaties en de levensfase waar zij in zitten. Het gaat over de persoonlijke aandacht. In grotere groepen of groepen met ouderen is daar minder ruimte voor. Daarover straks meer.

Jeugdleider

De jeugdleider is degene die de groep leidt waarin de jongere zich beweegt. Deze persoon komt in de interviews naar voren als belangrijk. Vijf punten geven een kader omtrent de rol van de jeugdleider: de functie, de houding, de motivatie, momenten en het contact.

De functie van de jeugdleider

Het is een figuur tegen wie opgekeken wordt, maar ook iemand door wie de jongere zich graag gekend weet. Het persoonlijk kennen lijkt belangrijk. Jeugdleiders mogen vanuit hun levenservaring een voorbeeld zijn.

Vragen stellen over persoonlijk geloven komt naar voren als belangrijk en ook antwoorden proberen te geven. Twee respondenten bespreken graag het experimenteren, belangrijk daarin is dat andere meningen er mogen zijn. Meedoen, meedenken en meegroeien.

De houding van de jeugdleider

Gelijkwaardigheid komt meerdere malen naar voren over de houding tussen jongere en jeugdleider. Samen ontspannen met elkaar optrekken en een sfeer creëren waar geen vraag te gek of raar is en waarin jongeren niet worden uitgelachen.

De motivatie van de jeugdleider

R2 verwoordt wat zij belangrijk vindt: 'Ze hebben er echt voor gekozen om er voor de groep te zijn. Je weet 'ze vinden het echt leuk en gaan er echt voor. Dat is wel belangrijk.'

Momenten

Eén op één, in een kleine groep, samen een andere kerk bezoeken en op kamp een moment inruimen voor vragen is voor de respondenten belangrijk. Met name samen een andere kerk bezoeken werd door twee respondenten genoemd als fijn. Niet alleen de eigen gemeente de 'hemel in prijzen' hielp één respondent om ruimte in te nemen voor vragen.

Contact tussen jeugdleider en jongere

Een betrokken jeugdleider is belangrijk in het uiten van vragen en twijfels. Betrokken door de jongeren te kennen en te weten waar zij over nadenken, maar ook betrokken door terug te komen op vragen. Via WhatsApp later nog contact opnemen door een filmpje te sturen geeft openheid.

Groepsgrootte

De grootte van de groep heeft eveneens invloed op de ruimte die jongeren ervaren. In grote groepen is het een zoeken naar het persoonlijke en treden en grotere verschillen op tussen jongeren (niveau, interesse). In kleine groepen is er meer ruimte voor persoonlijk contact, jongeren durven zichzelf beter te uiten, er kan meer aandacht besteed worden aan details en specifiekere interesse gebieden. Het één op één contact werd door R1 als belangrijk genoemd, omdat dit opnieuw voor het vertrouwen goed werkt en de jongere zich gekend weet.

Jongeren lijken het daarnaast ook prettig te vinden dat de groep vragen stelt. In kleinere groepen komen deze vragen er beter uit want het voelt veilig en ze kennen elkaar beter.

Leeftijdsgenoten

Voor de respondenten spelen vrienden en leeftijdsgenoten een redelijk belangrijke rol. Met name door hun vrienden weten zij zich gekend. Het voelt vertrouwd, het contact loopt gemakkelijk en zij zitten in dezelfde levensfase met veelal dezelfde interesses en vragen. Toch zijn vrienden binnen een groep voor twee respondenten niet perse nodig.

Een leeftijdsgenoot in de groep die het voortouw neemt lijkt voor de jongeren niet heel belangrijk. Het kan zijn dat dit de eerste keer is dat zij bewust over de groepsdynamiek nadenken en het daarom niet belangrijk lijkt. Twee oudere respondenten geven namelijk aan dat het hen juist wel goed geeft.

Aanwezigheid topics

Levensthema's

In de jeugdgroepen waaraan de respondenten deelnemen lijkt er over het algemeen voldoende ruimte voor levensthema's die jongeren willen bespreken. Bij de huiskring of in de gehele gemeente is hier minder ruimte voor. Een reden hiervoor, laat R2 weten, is dat het onpersoonlijker is.

Jeugdleider

Bij R5 wordt weinig aandacht gegeven aan het persoonlijke geloof en vragen en hij voelt ook terughoudendheid om vragen te uiten, uit angst voor wat anderen zullen denken en hoe zij zullen reageren. De andere respondenten voelen zich gezien en gekend door hun jeugdleider en bij hen is het stellen van vragen mogelijk en is er ruimte voor een andere mening. De groeps sfeer is goed.

Groepsgrootte

De respondenten geven aan dat zij op dit moment content zijn met hun groepen. Er wordt al veel gewerkt met kleine groepen en daar heerst een cultuur van elkaar (leren) kennen, relaties opbouwen en ruimte voor vragen stellen en twijfels uiten. Bij R1 werd er bewust ingestoken op één op één gesprekken, bij de andere gemeente was dat (nog) niet het geval. Alleen bij R5 worden er weinig vragen gesteld door de jongeren zelf. Deze respondent is 12 jaar, ze zijn nog niet zo lang een groep.

Leeftijdsgenoten

De respondenten gaven allemaal aan dat er leeftijdsgenoten en vrienden zijn in hun kerken. Voor twee respondenten geldt zelfs dat zij alleen maar vrienden in de kerk hebben. Het geeft hen een vertrouwd gevoel.

De leeftijdsleider wordt door vier respondenten niet opgemerkt of als onbelangrijk geacht.

Conclusie – Groepen in de kerk

Belangrijk

- Ingaan op hún levensthema's is zeer belangrijk.
- De respondenten willen graag gezien en gekend worden in hun groep.
- Een jeugdleider die vragen stelt over persoonlijk geloof is belangrijk.
- Een jeugdleider die deelt van het eigen geloof.
- Een houding van gelijkwaardigheid vanuit de jeugdleider is belangrijk.
- Een sfeer waarin geen vraag te gek of raar is, is belangrijk.
- Samen een andere kerk bezoeken en daar later over doorspreken is belangrijk.
- Een jeugdleider die niet alleen voor eigen parochie spreekt is belangrijk.
- Een jeugdleider die bereikbaar is doormiddel van Whats app is helpend.
- Een kleine groep draagt bij aan ruimte voor vragen.
- Leeftijdsgenoten en vrienden zijn redelijk belangrijk

- Belangrijk aan vrienden is dat zij in dezelfde levensfase verkeren en dezelfde interesses hebben.
- Een leeftijdgenoot die het voortouw neemt lijkt minder belangrijk voor jongere respondenten.
- Voor oudere respondenten is een leeftijdsleider belangrijker.

Aanwezig

- Er is voldoende aandacht voor het persoonlijk geloof van jongeren in groepen.
- In de huiskring en de hele gemeente is weinig aandacht voor het persoonlijk geloof van de jongere.
- Vijf van de zes respondenten voelen zich gekend en gezien door hun jeugdleider.
- Er wordt gewerkt met kleine groepen.
- Een leeftijdsleider is bij vier respondenten niet aanwezig.

3.3.2.3. Houding gemeente

Het onderzoek richtte zich ook op de houding van de gemeente. Wat geven jongeren aan belangrijk te vinden voor een goed klimaat? Ze gaven aan het nodig te hebben om aangemoedigd te worden. Hiervoor hebben ze een open, uitnodigende houding van de leiding nodig. Het kennen van de gesprekspartner is belangrijk voor hen. Ook de predikant begint een grotere rol te spelen naarmate de respondenten ouder zijn. Dit vanwege zijn kennis van geloof en bijbel en het kunnen beantwoorden van vragen. Wel belangrijk dat hij zich ook kwetsbaar opstelt. Echt luisteren, tijd nemen, de jongere serieus nemen draagt bij aan een goed klimaat waarin de jongere zich veilig kan gaan voelen.

Belangrijke topics

Aanmoedigen

Twee respondenten geven aan dat ze zich aangemoedigd voelden tijdens het jaarlijkse kamp van Follow. Na afloop krijgen deelnemers gelegenheid tot gesprek met een leider. Ze zitten er dan echt voor je en verwachten je min of meer. R1 geeft aan het fijn te vinden als hij geprikkeld wordt om te praten, vragen te stellen. Hij heeft het nodig om uitgenodigd, aangemoedigd te worden. Helpend is ook het boekje met vragen van de methode die beantwoord moeten worden dat vooral tijdens kamp op die manier ingezet wordt. Dit nodigt uit tot gesprek en wordt als stimulans ervaren. R3 heeft positieve ervaring met de verenigingsleider die echt uitnodigt tot het stellen van vragen.

Relatie

De ondervraagde jongeren geven aan geen of bijna geen behoefte te hebben aan gesprek met mensen uit de gemeente die ze niet of niet goed kennen. Ze voelen zich niet aangemoedigd om vragen te stellen over het geloof of eventueel hun twijfels. Ook met de ouderling, die ze niet kennen, voelen de ondervraagde jongeren geen aanmoediging om in gesprek te gaan. Relatie is voor hen belangrijk. Relatie geeft veiligheid en vertrouwen.

Samen dienst organiseren

Een aanmoediging vinden respondenten in het meehelpen organiseren van de jeugddienst. Ze voelen zich aangemoedigd door de dominee die vragen stelt en de jongeren uitnodigt tot het stellen van vragen. Ook in de twitterdienst voelt R2 zich vrij, aangemoedigd om vragen te stellen.

Vragen stellen

R5 geeft aan het belangrijk te vinden om vragen te kunnen stellen tijdens catechese. Vragen uit de methode worden wel behandeld, maar niet of je vragen hebt over het geloof. Ook ouders spelen hier

een belangrijke rol. R2 vindt het alleen al belangrijk dat ouders aangeven dat ze snappen dat hun jongere met vragen zit en ze adviseren om bij hen of ergens anders voor antwoorden te gaan zoeken en voelen dit als een aanmoediging.

Relatie met ouderen

Alleen R1 geeft aan geen oordeel te voelen van oudere gemeenteleden. De andere respondenten geven aan dat ze het belangrijk vinden om te praten over je geloofsvragen of twijfel, maar dan moet het wel veilig en vertrouwd voelen. Bij gemeenteleden die ze niet kennen, voelen ze zich niet aangemoedigd om te praten. Daarnaast worden ondervraagde jongeren niet aangemoedigd tot stellen van vragen door de stelligheid van sommige oudere gemeenteleden: je moet het gewoon geloven.

Ruimte voor autonomie

Samen met de dominee een dienst organiseren wordt als positief aanmoedigend ervaren. In de voorbereiding wordt ruimte ervaren om vragen te stellen.

Catechese elkaar aanmoedigen

Tijdens catechese en vereniging wordt ruimte gevoeld om vragen te stellen over moeilijke en kwetsbare onderwerpen. Wordt als een positieve plek gewaardeerd, mede door de opstelling van de catecheet en jeugdleider. Onzekerheid wordt weggenomen over eigen vragen. Ook werd aangegeven dat jongeren onderling elkaar aanmoedigen. Je wordt niet uitgelachen als je een vraag stelt.

Momenten

Twitterdienst

R2 geeft aan aangemoedigd te worden voor het stellen van vragen in een zogeheten twitterdienst. Er kan dan anoniem op het scherm een vraag gesteld worden waar de dominee in de preek op in gaat. Bij overige respondenten kwam dit niet naar voren.

Catechese

Alle respondenten ervaren ruimte in de setting van de catechese om met vragen te komen. Vragen betreffende hun leven en levensthema's. De methode is daarbij volgens de ondervraagde jongeren niet helpend. De methode gaat volgens hen voorbij aan hun vragen. Respondent 5 gaf echter aan wel content te zijn met de methode, Follow Me, die ze gebruiken en vindt het ook belangrijk.

Dienst nabespreken

Respondent 5 gaf als enigste aan dat ze het belangrijk vond om de dienst na te bespreken met haar ouders. Dat moedigt haar aan om er gewoon over door te praten.

Houding

Geen oordeel

Twee van de ondervraagden vinden het belangrijk dat ze geen oordeel voelen. Respondent 6 geeft aan liever niet in de kerk of op het kerkplein vragen te stellen. Hij voelt daarbij oordeel van de andere gemeenteleden.

Positief over andere kerk of evenement

Een respondent, R2, gaf aan dat het belangrijk is om over andere kerken of evenementen positief te denken en te spreken. Er werd, nadat ze naar Opwekking geweest, haar gevraagd omdat maar niet in de gemeente kenbaar te maken. Er werd wel bij opgemerkt dat dat op dit moment al wel verbeterd is.

Luisteren

Alle respondenten benadrukken dat het belangrijk is dat er echt geluisterd wordt. Er hoeft niet direct een antwoord te komen op iedere vraag. Alleen al het gebaar dat het logisch is dat er vragen leven geeft de jongere het gevoel dat er vragen gesteld kunnen en mogen worden. Ook vragen die voor hen zelf soms raar lijken. Een jongere gaf aan het belangrijk te vinden dat er goed geluisterd wordt en zeker ook de tijd ervoor willen nemen, tijd voor antwoord geven.

Zien

Ondervraagde jongeren vinden het fijn om gezien te worden. Ouders die hun kinderen stimuleren om met hun vragen te komen en die ze stimuleren om met hun vragen naar bijvoorbeeld de clubleiding te stappen. Gewoon het feit dat er begrepen wordt dat er vragen leven.

Kennen

Alle respondenten gaven aan dat je eerst iemand moet kennen, voordat je het vertrouwd en veilig vindt om met vragen en/of twijfels over het geloof te komen.

Personen

Ouders

Voor alle respondenten geldt dat ouders op de eerste plaats komen. Ze staan open voor vragen en staan ook het dichtstbij de respondenten.

Dominee

Naarmate de respondenten ouder worden, hechten ze meer waarde aan de omgang met de dominee. Op jonge leeftijd zien ze hoog tegen de dominee op en denken ze dat de predikant niet benaderbaar is. Als ze ouder worden krijgen ze meer behoefte om met de dominee te praten, omdat hij veel kennis bezit over de bijbel. En veel vragen van jongeren kan beantwoorden. Jongeren vinden het ook prima als er geen antwoord gegeven wordt. Vragen kunnen stellen vinden belangrijk, los van de antwoorden.

Jeugdleiders

In de categorie personen scoren jeugdleiders hoog. De houding van jeugdleiders vinden jongeren belangrijk. Hun open houding en het stimuleren tot het stellen van vragen en/of uiten van geloofstwijfels. Met de jeugdleiders voelen de jongeren een relatie. Zij geven vertrouwen en bieden veiligheid.

Gemeenteleden

De ondervraagde jongeren gaan niet gauw in gesprek met gemeenteleden. Ze kennen hen niet goed en voelen al snel een oordeel. R4 heeft geen behoefte aan relatie met gemeenteleden: "Ik red me wel!" R6 daarentegen ervaart dat gemeenteleden snel oordelen en is daarom terughoudend met het stellen van vragen. R3 heeft geen behoefte aan contact met gemeenteleden: ik ken ze niet.

Vrienden

Vrienden zijn wel belangrijk volgens de ondervraagde jongeren. In de vriendengroep is wel de mogelijkheid tot stellen van vragen, maar wordt niet veel gebruik van gemaakt. In de setting van catechese en club wordt vooral, en dan ook met vrienden in de groep, gesproken over geloof.

Aanwezigheid topics

Ouders worden het vaakste genoemd als degene die openstaan voor vragen.

De jeugdleider wordt daarna genoemd. Hij of zij is toegankelijk en stimulerend naar de ondervraagde jongeren toe.

Ook de dominee heeft wel het vertrouwen van de jongeren, maar dan vooral naarmate ze ouder worden. De dominee wordt gezien als iemand met veel kennis over geloof en bijbel. Belangrijk vinden jongeren dat ook de dominee zich kwetsbaar opstelt.

Conclusie – Houding gemeente

Belangrijk

- Voor de ondervraagde jongeren is het belangrijk dat er echt geluisterd wordt. Dat ze aangemoedigd worden tot het stellen van vragen en geloofstwijfel aan de orde durven stellen.
- Ouders spelen een belangrijke rol en komen op de eerste plaats. Ze staan dichtbij de jongere. De ondervraagden zijn van mening dat het goed zou zijn als ouders ook toegerust zouden worden in het omgaan met vragen van de jongeren.
- Respondenten vinden het belangrijk dat er positief over andere kerken en evenementen buiten de eigen kerk wordt gesproken en gedacht.
- Om een gesprek aan te gaan vinden jongeren dat er een relatie moet zijn: dat geeft vertrouwen en veiligheid.

Aanwezig

- De respondenten voelen nog wel eens een oordeel over hun manier van omgaan met geloof vanuit oudere gemeenteleden als deze stellig zijn. Dit nodigt niet uit tot een open houding van die jongeren.
- De jongeren geeft het een goed gevoel als ze zich gezien weten. Dit kan o.a. door het mee helpen voorbereiden van een kerkdienst. Er gaat daarbij extra aanmoediging vanuit als ze hun vragen mogen inbrengen.
- De ouderling is voor jongeren niet in beeld is. Sommigen weten niet wie hun ouderling is. Niet kennen betekent dat jongeren ook geen behoefte voelen om met de ouderling in gesprek te gaan.
- De jeugdleider is een belangrijk figuur: nodigt uit tot vragen, stimuleert tot uiten van geloofstwijfel en heeft een goede band met de ondervraagden.
- De dominee doet het goed als hij zich kwetsbaar opstelt en zijn eigen leven laat zien. Hij stelt zich wat betreft houding op als bescheiden en niet alwetend: hij geeft toe niet op alle vragen een antwoord te hebben.

3.3.2.4. Leeromgeving

Voor wat betreft de leeromgeving is er in dit onderzoek gevraagd naar o.a. personen, de methode, momenten en plekken. Catechese en club zijn plekken waar veiligheid en vertrouwen wordt ervaren. Voor de sfeer is het belangrijk dat de catecheet en de jeugdleider toegankelijk zijn. De methode woest als leidraad gebruikt, maar sluit niet aan op de leefwereld van jongeren. Aangegeven werd dat jongeren graag zelf onderwerpen aandragen om te bespreken. De preken vinden de respondenten te theoretisch. Een dienst helpen voorbereiden moedigt de jongere aan om vragen te stellen.

Belangrijke topics

Personen

Jeugdleiders

Voor een jeugdleider werd het door jongere R6 als belangrijk gezien om interesse te tonen in de jeugd en ieder individu.

Leeftijd

Leeftijd wordt door jongere R1 als minder belangrijk gezien. Jong en oud wordt daar betrokken bij discussies in de kerk.

Ruimte voor autonomie

Zelf onderwerpen kiezen

R2 geeft aan het belangrijk te vinden dat onderwerpen zelf gekozen kunnen worden in de groep of leeromgeving. R3 en R4 ervaren dit ook als prettig in hun gemeente.

Levensthema's

R2 vindt het belangrijk dat er aandacht is voor waar de jongere in zijn of haar leven mee bezig is tijdens club.

Plekken

Catechisatie

Catechisatie is voor de jongeren een belangrijke plek om te leren en vragen te stellen over het geloof. Bij sommigen valt dit samen met club. In feite beschouwen zij dit als de uitgelezen plek om dit te doen en voelen zij voldoende ruimte.

Jeugddienst

Respondenten 1 en 2 geven aan het te waarderen dat de jongeren gelegenheid krijgen via de club of catechisatiegroep om samen met de dominee jeugddiensten te organiseren. De ene jongere ervaart dat hier belangstelling of interesse voor de jongeren vanuit gaat en R2 geeft aan dat de dominee de jongeren vragen laat stellen die ze uitgewerkt of beantwoord willen hebben in een preek. Een Twitterdienst is daar een goed voorbeeld van. Als bijeffect treedt dan op dat er verbondenheid met oudere gemeenteleden ervaren kan worden die deze vragen ook bleken te hebben of interessant te vinden. Hier kan dus veel worden geleerd.

Vereniging

R6 benoemt wisselende periodes te kunnen ervaren in geloof en dat de vereniging dan een goede plek is om daarmee terecht te kunnen. Een positieve waardering dus van deze mogelijke plek om twijfel te delen. Hier voelt diegene geen oordeel.

Preken in de kerkdienst

Eerder werd al iets beschreven over hoe het bij jeugddiensten gewaardeerd wordt als de jongeren inbrengen hebben en vragen kunnen doorgeven om te laten bespreken. R1 benoemde verschillende valkuilen van een preek voor een jongere: de preek is vaak niet vraag gestuurd zodat de preek niet aansluit op wat er bij de jongeren en andere mensen leeft. De preek is bij R1 in de kerk volgens hem regelmatig te theoretisch in het uitwerken van een aantal bijbelverzen.

Aanmoedigen

Interesse

R2 vindt het belangrijk binnen de leeromgeving dat er interesse is vanuit de clubleiders voor de jongere.

Geen oordeel

R6 vindt het belangrijk dat er geen oordeel voelbaar is als er gesprek is over geloof(svragen).

Meningsverschil moet kunnen

R1 waardeert het als er zowel thuis als binnen de kerk ruimte is voor discussie en meningsverschil. Binnen de kerk vond deze dat voldoende aanwezig.

Methode

Gesprek over levensthema's

Gesprek wordt gewaardeerd boven de methode. R1 benoemt dit expliciet, maar ook R3 benoemde dit aangezien de methode daar meer als onderzetter werd gebruikt en R2 geeft aan graag meer persoonlijk te praten over levensthema's dan vooral inhoudelijk over de methode zelf.

Methode helpend

Wat opviel is dat alleen de jongste van de respondenten benoemde de methode als helpend te ervaren. Bij verschillende respondenten werd de methode van Follow of Follow Next gebruikt. Met die methode wordt lang niet altijd wat gedaan.

Methode niet helpend

De methode wordt als niet helpend beschouwd door de respondenten als er niet voldoende ruimte is voor gesprek en eigen inbreng en wanneer het binnen club niet over het eigen persoonlijk leven gaat en er teveel inhoudelijke nadruk ligt op het bespreken van de methode. R3 heeft liever dat er meer stellingen besproken worden en dat de methode visueel gemaakt wordt in plaats van op papier. Bij R3 worden nu slechts kopieën van de methode aangeleverd door de leiding op basis van de inbreng van de jeugd.

Zelf onderwerpen kiezen

R2, R3 en R4 geven aan dat er voor hen ruimte is om zelf onderwerpen aan te dragen. Dit vinden zij prettig. De methode blijft dan een middel, ondersteunend of wordt in een enkel geval niet gebruikt.

*Aanwezigheid topics**Personen**Dominee*

Er wordt door een van de jongeren opgemerkt dat de dominee het stellen van vragen stimuleert binnen de leeromgeving. De dominee werd door een andere jongere ervaren als positief betrokken als het gaat om belangstelling voor waar de jongere in het geloof staat en of die al wel of niet belijdenis wil doen.

*Aanmoedigen**Geen oordeel*

R6 vindt het belangrijk dat er geen oordeel voelbaar is als er gesprek is over geloof(svragen), hoewel die zich aangekeken voelt door een grote familie binnen de kerk die overal wel iets van vindt.

Vragen stellen

R1 en R5 geloven dat er voldoende ruimte is voor het stellen van vragen of geloofstwijfels, ook na het doen van belijdenis. Vragen worden in de kerk van R1 ook gesteld door ouderen als die daar tijdens de dienst gelegenheid toe krijgen. Dit stimuleert om zelf vragen te stellen. Ouders zijn begripvol voor de vragen van R1 en ook dit helpt om ruimte te voelen. Tot slot vindt hij het belangrijk dat er wordt toegegeven dat er soms gewoon geen antwoorden zijn.

Bij R4 stimuleert net als bij R1 de dominee ook het stellen van vragen in de clubsetting of bij het voorbereiden van een jeugddienst. Het wordt door hen als prettig ervaren dat hier direct naar gevraagd wordt. Bij R5 wordt het stellen van persoonlijke vragen in de clubsetting niet zo actief gestimuleerd.

*Methode**Zelf onderwerpen kiezen*

R2, R3 en R4 geven aan dat er voor hen ruimte is om zelf onderwerpen aan te dragen. Dit vinden zij prettig. De methode blijft dan een middel, ondersteunend of wordt in een enkel geval niet gebruikt.

Follow Up en Follow Next

Deze methode kwam bij veel respondenten uit het kwalitatieve interview voor. Bij R2 werd deze aan de kant geschoven en bij R3 wordt hij af en toe slechts als bron gebruikt.

*Ouders**Toerusting ontbreekt*

Alle respondenten gaven aan dat speciale toerusting van ouders in het praten over geloof en vragen ontbreekt. Mogelijk gebeurt het in de eigen bijbel- of wijkkringen bijvoorbeeld, maar daar wisten de respondenten niks van. De respondenten hebben vaak wel een idee over wat ze belangrijk vinden hoe hun ouders zich opstellen als jongeren vragen hebben.

Omgang ouders is prettig

Deze respondenten hebben over het algemeen een goede band met de ouders en voelen genoeg ruimte om te praten over het geloof of een gevoel te uiten.

Conclusie – Leeromgeving

Belangrijk

- Eén respondent geeft aan dat visualisatie door middel van PPT helpend zou zijn en het bespreken van stellingen zou hen helpen.
- Ook moet er ruimte zijn voor meningsverschil.

Aanwezig

- Uit de interviews blijkt dat de methode niet helpend is. Jongeren geven aan dat de vragen uit de methode niet hun vragen zijn. Zodra zij worden uitgedaagd zelf onderwerpen aan te dragen, vinden ze het interessant en gaan ze positief meedoen.
- Er wordt wel ruimte ervaren tijdens catechese of vereniging om vragen te stellen of hun twijfels te uiten. Onzekerheid wordt weggenomen door de leiders door vragen van de jongeren serieus te nemen. De groep gaat mee in deze houding. En de jongere voelt aan dat er niet gelachen zal worden.
- Eén respondent benoemt expliciet dat de preken te theoretisch zijn en niet vraag gestuurd.
- Speciale toerusting voor ouders over in het praten over het geloof lijkt te ontbreken, volgens de respondenten.

3.3.2.5. Interesse

Uit het onderzoek komt naar voren dat jongeren graag willen dat er interesse getoond wordt in hen voor wat betreft gesteldheid, studie, hobby's, e.d. Ze voelen zich dan gekend. Hun hulp bij voorbereiden van kerkdienst wordt opgevat als in hen getoonde interesse. Jongere gemeenteleden tonen meer interesse dan oudere gemeenteleden.

Belangrijke topics

Personen

Ouders zijn het die worden genoemd in het tonen van interesse. Verder valt op dat er met name van jongere gemeenteleden wel wordt verwacht dat zij interesse hebben in de jongere, maar dat oudere gemeenteleden bijna logischerwijs minder belangstelling hoeven te tonen. Interesse maakt overigens dat zij zich gekend weten.

Momenten

Samen een jeugddienst voorbereiden met de dominee maakt dat dat voor R1 en R2 een plek is waar er interesse is in hen, maar ook een plek waar in zijn vragen en twijfels mogen uiten. De uitwerking tijdens de dienst geeft antwoord op vragen.

De respondenten vinden het fijn als gemeenteleden hen aanspreken en vragen stellen rond de kerkdienst, ze voelen zich daardoor gezien en hebben het idee dat mensen hen willen leren kennen. In de jeugdgroep is dit het meest belangrijk.

Benadering

Respondenten maken onderscheid in mate van diepgang van de onderwerpen waarnaar gevraagd wordt rondom de kerkdienst. Zo zijn er “oppervlakkige” vragen waarbij iemand vraagt hoe het met hun sport of op school gaat en diepere vragen over zoals ‘ben je wel eens boos op God?’.

Voor R2 zijn die meer oppervlakkige vragen na de kerkdienst bij de kapstok fijn, maar de diepere gesprekken voert ze liever bij de jeugdgroep. R3 vond het juist wel prettig dat er interesse is voor zijn geloof en twijfel.

Over het algemeen kan gezegd worden dat het voor de jongeren goed voelt als er zowel “oppervlakkige” als diepere interesse in hen wordt getoond. Met name in de jeugdgroep mag de diepgang gezocht worden.

Voor R6 is het belangrijk dat er een ‘doorlopende interesse’ is. Zo maakte hij een reis naar Israël en vertelde daarover in de gemeente, nu vindt hij het fijn als daar weer naar gevraagd wordt.

Onderwerpen

Een aantal respondenten gaf onderwerpen aan waarover zij graag spreken en waarin interesse getoond mag worden, dit zijn de “oppervlakkige” gespreksonderwerpen:

- Studie
- Examens
- Reizen
- Gesteldheid
- Sport
- Hobby's

Aanwezigheid topics

Door de interviews heen valt op dat deze jongeren iets langer moeten nadenken over de aanwezigheid van interesse voor hen. Met name bij de jeugdgroepen ervaren zij wel degelijk interesse en als er dieper doorgevraagd wordt, wordt er rondom de kerkdienst ook nog wel eens een “oppervlakkig” praatje gemaakt met hen of worden zij begroet.

Toch wordt er door gemeenteleden, los van de jeugdgroep, weinig gevraagd naar diepere geloofsvragen of twijfel. Oudere gemeenteleden doen dit het minst. De jongeren kennen hen ook vaak niet, wordt gezegd. Verder geeft R6 aan dat hij merkt dat er geen doorlopende interesse is, er wordt niet gevraagd naar iets waar hij eerder over gedeeld heeft.

Conclusie - Interesse

Belangrijk

- Ouders die interesse tonen zijn belangrijk.
- Een jonge gemeente behoort interesse te tonen.
- Er ligt een lage verwachting bij jongeren, in de mate van interesse tonen door ouderen.
- Interesse maakt dat jongeren zich gekend weten.
- Betrekken bij voorbereidingen jeugddienst verhoogt gevoel van interesse.
- Interesse na kerkdienst belangrijk.
- Met name “oppervlakkige” gesprekken zijn belangrijk voor jongere rondom de kerkdienst.
- Diepere interesse is in jeugdgroep belangrijk.
- Eén respondent verlangt naar doorlopende interesse.

Aanwezig

- Bij jeugdgroepen is er interesse in de jongeren.

- Rondom de kerkdienst is er “oppervlakkige” interesse.
- Diepere interesse wordt weinig getoond.
- Oudere gemeenteleden tonen het minst interesse.

3.3.2.6. Conclusie kwalitatieve deel

Belangrijk

Personen

Als meest belangrijk voorbeeldfiguur komen ouders, jeugdleiders en dominee naar boven. Deze personen zijn met name aanwezig rondom de jongeren in de kerk. Bij minder respondenten zijn leeftijdgenoten, vrienden en jonge gemeenteleden belangrijk. De ouderling en oudere gemeenteleden lijkt onbelangrijk en onbekend.

Ouders staan het meest dicht bij jongeren. De ondervraagden zijn van mening dat het goed zou zijn als ouders ook toegerust zouden worden in het omgaan met vragen van de jongeren. Zij denken niet dat dit nu gebeurt. De jeugdleider is zeer belangrijk voor de ruimte van vragen en twijfels. De dominee is een duidelijk voorbeeldfiguur. Als deze persoon deelt van eigen vragen en twijfels, lijkt dit extra gewicht met zich mee te brengen.

Leeftijdsgenoten en met name vrienden zijn belangrijk omdat zij in dezelfde levensfase verkeren en interesses delen. Een leeftijdsleider lijkt jongeren weinig te beïnvloeden. De respondenten vinden het logisch dat oudere gemeenteleden niet heel actief betrokken op hen zijn. Jongere gemeenteleden daarentegen wel.

De ouderling is voor jongeren niet in beeld. Sommigen weten niet wie hun ouderling is. Niet kennen betekent dat jongeren ook geen behoefte voelen om met de ouderling in gesprek te gaan.

Relatie

Relatie is heel belangrijk. Relatie heeft te maken met kennen en gekend weten. Dat jongeren vragen kunnen stellen aan anderen en dat zij interesse tonen in de jongeren. Het is de persoonlijke benadering die het doet. “Oppervlakkige” gesprekken rondom de kerkdienst zijn al een goede vorm van het opbouwen van een relatie. Daarnaast is doorlopende interesse een pré. Binnen een relatie is veiligheid en vertrouwen belangrijk. Met name in de groepen waarin zij zich bewegen, is ruimte voor verdieping gewenst.

Houding

De houding van mensen die op jongeren betrokken zijn heeft invloed op de relatie en op hoeveel ruimte de jongere ervaart om geloofsvragen en twijfels te delen.

Delen van eigen persoonlijke geloof en betrokkenheid in gemeente is helpend. Laten zien niet alle antwoorden te hebben, geeft ruimte. Met name van ouders, dominee en jeugdleiders. Het gaat hierin om kwetsbaar en open zijn.

Serius nemen van de jongere is het tweede punt. Dit punt gaat over een sfeer van vertrouwen creëren. Jongeren worden niet uitgelachen, alle vragen mogen gesteld worden, er wordt echt naar elkaar geluisterd en de hele jongere met zijn of haar levensthema's wordt gezien.

Ruimte om te sparren in een relatie van gelijkwaardigheid. Er wordt niet neergekeken op de jongere.

Een positieve houding aangaande andere kerken en evenementen helpt de jongere om eigen geloof vorm te geven. Een jeugdleider, dominee en ouder die alleen voor eigen parochie preekt wordt als minder prettig ervaren.

Respondenten vinden het prettig dat hun vragen en levensthema's centraal. In gesprekken en diensten moet er ruimte zijn voor eigen mening en mogen er meningsverschillen bestaan. Ruimte geven om te zoeken naar eigen antwoorden en niet te snel te stellig antwoorden opleggen, lijkt belangrijk, anders voelen zij zich veroordeeld.

Groepen

Groepen, zoals catechese en vereniging zijn belangrijk voor jongeren. Juist binnen groepen voelen zij zich veilig en is er ruimte voor diepere gesprekken en interesse. Het maakt dat zij zich onderdeel weten van het grote geheel, in een afgebakende groep. Bij deze groep horen zij. De respondenten geven aan dat de grote van de groep bepalend is voor de ruimte die zij ervaren. Juist binnen een kleine groep voelen zij zich meer gekend en gezien.

De sfeer die de groepsleider creëert doormiddel van de houding die wordt vertoond, is van groot belang.

Methode

Met de boekjes die aangeboden worden door de kerk, wordt weinig gedaan. Jongeren ervaren deze niet als bijzonder helpend voor hun geloofsvragen. Vooral als het bespreken van de stof het enige doel op zich wordt. Als ondersteuning voor de avond is het wel fijn. Het gesprek over eigen thema's, levensgebeurtenissen en het persoonlijk geloof vinden zij veel belangrijker.

Momenten

Onder momenten wordt verstaan het creëren of spontaan ontstaan van gelegenheden waarop met jongeren gecommuniceerd wordt. Een gecreëerd moment is bijvoorbeeld een kamp waarbij een één op één gesprek mogelijk gemaakt wordt, zodat vragen gesteld kunnen worden en waardoor die ander een kwetsbare kant kan laten zien aan de jongere. Rondom de zondagse eredienst een gesprek aanknopen is een spontane gelegenheid. Het gaat om een moment waarop de houding van het voorbeeldfiguren tot uiting kan komen. Ook gaat het over de toegankelijkheid van die voorbeeldfiguren.

Niet alleen in eigen kerkelijke setting blijven, maar christelijk Nederland ontdekken, zijn momenten die jongeren belangrijk vinden en dan met name het open spreken daarover en niet een oordeel ervaren.

Aanwezig

Personen

Over het algemeen zijn er voldoende voorbeeldfiguren zijn aanwezig.

Relatie

De respondenten gaven aan dat er voldoende relaties zijn binnen de groepen. "Oppervlakkige" gesprekken buiten groepen is goed aanwezig. Binnen de groepen wordt er voldoende ruimte ervaren voor verdieping voor hun vragen en twijfels.

Houding

Er zijn momenten waar vragen en twijfel worden geuit, maar minimaal. Jongeren voelen zich wel serieus genomen. Mate van het gevoel van gelijkwaardigheid verschilt per respondent, bij jeugdleiders en in groepen voelde dit goed. Een open-minded houding groeit. In de groepen is er voldoende ruimte voor eigen inbreng en mening van de jongeren, daarbuiten is dit minder het geval.

Groepen

Er zijn voldoende groepen en ook de sfeer en grootte zijn goed.

Methode

De methode (boekje) sluit niet aan bij de vragen en thema's van de respondenten, maar er wordt naar werkende vormen gezocht. De methode als leidraad voor de onderwerpen is gewenst en wordt nu ook zo gebruikt, samen met de vragen en levensthema's van de jongeren.

Momenten

Er zijn mooie momenten, maar deze zijn schaars.

De vraag is of bovenstaande punten genoeg zichtbaar zijn. In veel gevallen gaven de jongeren aan te denken dat het aanwezig was, maar ze wisten het niet zeker.

Punten waar er discrepantie zit tussen de literatuur en de mening van de jongeren

Aanmoediging wordt niet zo nodig gevonden als de literatuur suggereert.

Punten waar er discrepantie zit tussen het kwantitatieve en het kwalitatieve onderzoek

Verbetering:

- Voorbeeldfiguren in de kerk zijn belangrijk en zijn aanwezig.
- De relatie met de jongere is belangrijk en dit is nodig om tot diepgang in de (geloofs)communicatie te komen.
- Jongeren willen niet altijd het correcte antwoord, maar willen soms zelf geprikkeld worden tot onderzoek.
- Van toerusting van ouders is niet bekend of dit aanwezig is. Het wordt wel belangrijk gevonden door de jongeren.
- Er wordt her en der wel oordeel ervaren door oudere gemeenteleden of gemeenteleden met stelligheid in geloofsuitspraken.
- De methodes (materiaal in de vorm van (werk)boeken) sluit niet aan, maar er wordt naar werkende vormen gezocht.

Aanbeveling:

- Onderzoek doen naar de toerusting van ouders.
- Meer momenten creëren

4. Conclusies en discussie

4.1. Inleiding

Op basis van de gedane bevindingen in de voorgaande hoofdstukken, worden in dit hoofdstuk conclusies getrokken die antwoord geven op de hoofd- en deelvragen. Door de resultaten van het kwantitatieve en het kwalitatieve deel uit hoofdstuk 3.3. te verbinden met het theoretisch kader uit hoofdstuk 1.3. kan antwoord gegeven op de eerder geformuleerde hoofdvraag: Hoe kan een gemeente uit de GKv, CGK of NGK binnen het jongerenwerk inzetten op een goed klimaat voor geloofstwijfel bij jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar? Eerst zal antwoord worden gegeven op de verschillende deelvragen en vervolgens wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag, die ook gelijk de aanbevelingen bevat.

4.2. Conclusies en aanbevelingen

4.2.1. Beantwoording deelvragen

Om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag van dit onderzoek worden eerst de individuele deelvragen beantwoord. Het verbinden van de antwoorden op deze deelvragen geeft de informatie om de hoofdvraag te beantwoorden.

Goed en minder goed klimaat volgens literatuur en experts

Wat zijn belemmerende en bevorderende factoren volgens experts en de literatuur om tot een voor jongeren goed klimaat voor geloofstwijfel en -vragen te komen, binnen het jongerenwerk?

Experts

Volgens de experts die geïnterviewd zijn is het volgende besproken over wat er zou bijdragen aan een goed klimaat. Allereerst zouden jongeren in de leeftijdsgroep van 12 tot 16 een meer coachende, structurerende en meezoekende catecheet nodig hebben en vanaf het 16^e levensjaar willen ze ruimte, input en stimulans krijgen om zelfstandig keuzes te gaan maken. Vanaf hun 13^e levensjaar (vaak na de brugklas) beginnen de tieners dingen ter discussie te stellen. Met 15- tot 16-jarigen valt er goed te praten over hun vragen en twijfels indien de relatie goed is. Als tweede punt is een goede relatie dus een belangrijke factor voor een goed klimaat. Tot slot dient er in elk geval volgens deze jongerenwerkers aangesloten te worden bij de vragen van de jongeren, daar te beginnen en van daaruit naar de inhoud te gaan. Bovendien moet bij de keuze voor een methode en het leiden van club of catechisatie in het oog gehouden worden dat niet iedere jongere per se gelooft. De methode blijft slechts een hulpmiddel bij het aanbieden van inhoud. De vragen vanuit henzelf zijn belangrijker.

Literatuur

De literatuur geeft de volgende inzichten die belangrijk zijn om te komen tot een goed klimaat. Jongeren in de adolescentie levensfase experimenteren veel en maken nog weinig vaste keuzes voor hun geloofsleven hoewel dit concreter wordt vanaf hun 16^e. Er worden vooral antwoorden op hun vragen gezocht in de kring van hun vrienden en op internet. Ze komen meer los van hun ouders en willen dingen zelf bepalen. Er worden regelmatig andere keuzes dan die gangbaar zijn in de kerk. Hierbij speelt bricolage ook een rol waarbij de jongere andere opvattingen of praktijken onderzoekt en in zijn of haar spirituele beleving inbouwt dan de eigen kerkelijke traditie gewoon is. Ze zijn een beetje allergisch voor één waarheid en dogma's en denken niet in kerkmuren. Als dat denken wel aanwezig is dan wordt dit ervaren als eenzijdig en soms veroordelend. Veel jongeren, over het geheel van alle kerkstromingen in Nederland beschouwd, zitten wel met geloofsvragen en twijfels en willen die graag uiten in hun gemeente. Als voorwaarde geldt hiervoor dat zij dit willen doen zonder dat

daarop een oordeel komt en het liefst in een veilige omgeving met voldoende leeftijdsgenoten. Ze waarderen het ook als ouderen lastige kanten van het leven delen waarbij twijfel en ongeloof een onderdeel kunnen vormen. Daarvoor zijn wel goede relaties nodig en een goede relatie heeft pas waarde als er relevante informatie gecommuniceerd wordt die aansluit bij de vragen van de jongeren.

Twijfel in de leeftijd van 13-18 is niet vreemd en kan ook samengaan met geloof. De kerk ziet te vaak vragen en twijfels van jongeren als problematisch. Het mag meer benaderd worden als kans. Daarvoor is het nodig dat hun vragen als uitgangspunt van het jeugdwerk gelden samen met het voorleven van geloof inclusief worstelingen, aldus experts en literatuur. Hun leefwereld serieus nemen en identificatiefiguren zijn belangrijk. Tot slot verdienen de ouders en het gezin belangrijke aandacht in het opvoedproces rond geloof. Ouders mogen toegerust worden om met de geloofsvragen van hun jongeren om te gaan, aangezien de ouders en het gezin een net zo belangrijke plek hebben als de catechese zelf. Jongeren hebben ook in het gezin ruimte en aandacht nodig voor hun geloofsontwikkeling en hebben er baat bij handvatten te krijgen om zich te oriënteren op verschillende opvattingen en zodat zij met geloofsvragen leren om te gaan. Twijfel heeft volgens de literatuur en experts te maken met volwassen worden in geloof.

Goed klimaat volgens jongeren

Wat draagt volgens jongeren bij aan een goed klimaat binnen het jongerenwerk voor geloofstwijfel en -vragen?

Zowel in het kwantitatieve als in kwalitatieve deel wordt het belang van identificatiefiguren zichtbaar. Identificatiefiguren zijn personen die hun geloofsvragen en twijfel uiten. Met name de ouders, jeugdleiders en dominee naar voren als belangrijk. Jongeren vinden het belangrijk dat hun ouders worden toegerust aangaande hun vragen en twijfels, dit kwam in beide onderzoeksmethodes naar voren.

De geïnterviewde jongeren benoemen zeer regelmatig dat zij het belangrijk vinden om gezien en gekend te zijn. Relatie betekent voor hen dat zij vragen kunnen stellen en dat er interesse in hen en hun leefwereld is. Ook in het kwantitatieve deel scoort interesse zeer hoog. “Oppervlakkige” gesprekken rondom de kerkdienst zijn al een goede vorm van het opbouwen van een relatie. Met name in de groepen waarin zij zich bewegen, is ruimte voor verdieping gewenst.

De houding van de mensen die op jongeren betrokken zijn komt zowel in het kwantitatieve als in het kwalitatieve deel als zeer belangrijk naar voren. Jongeren vinden het belangrijk dat de ander kwetsbaar, open, niet oordelend en open-minded is. De jongere serieus nemen en gelijkwaardig behandelen is een pré. Er moet ruimte zijn om hun eigen mening te ontwikkelen en levensthema's te bespreken.

Groepen zijn belangrijk voor de jongeren. In beide delen komen dit op positieve wijze naar voren. Het biedt veiligheid omdat dit een kleine, bekende en afgebakende groep is. Belangrijk is dat er aandacht is voor diepere gesprekken over hun levensthema's en vragen. Dat de jeugdleider als zeer belangrijk identificatiefiguur wordt aangegeven, onderstreept de waarde van zijn of haar rol in de groep.

De respondenten vinden het belangrijk dat de methode die gebruikt wordt tijdens club of catechese rekening houdt met hun geloofsvragen en twijfel. Met name als ondersteuning van de avond, niet zozeer als doel op zich om alle stof precies zo te behandelen.

Vanuit het kwalitatieve deel wordt duidelijk dat de respondenten de momenten op prijs stellen die worden gecreëerd of die spontaan ontstaan waarbinnen met hen gecommuniceerd wordt over hun (levens)vragen. De houding van de voorbeeldfiguren wordt hierin zichtbaar en zij voelen zich gezien. Respondenten geven ook aan dat zij het belangrijk vinden om samen over kerkmuren heen te kijken.

Mate van aanwezigheid goed klimaat volgens jongeren *Is dit klimaat er nu?*

De helft van de respondenten die de enquête heeft ingevuld geeft aan dat er te weinig identificatiefiguren aanwezig zijn in hun kerk. Toch worden er in de interviews duidelijke voorbeelden gegeven van identificatiefiguren. Samenvattend kan gezegd worden dat er wel identificatiefiguren aanwezig zijn, maar zij zijn schaars. Jongeren weten op dit moment niet of hun ouders toegerust worden.

Kijkend naar de kwantitatieve resultaten is er groei mogelijk in de relatie, met name op het gebied van interesse in de leefwereld van jongeren.

Jongeren lijken meer kwetsbaarheid te verlangen van voorbeeldfiguren. Zij voelen zich wel serieus genomen en ook in de groepen is er voldoende ruimte voor hun eigen inbreng en mening. De openheid van de kerk ten overstaan van andere christelijke stromingen of evenementen groeit. Wat betreft gelijkwaardigheid zijn de meningen verdeeld of dit aanwezig is.

De groepen waarin de respondenten zich bewegen voldoen opvallend goed aan de verwachtingen die zij hebben. Er is interesse voor hun leefwereld, er is genoeg ruimte om anders te denken dan de groep, leeftijdsgenoten worden voldoende ontmoet en sfeer voelt over het algemeen veilig en de jeugdleider creëert een goede sfeer.

Volgens de respondenten in het kwantitatieve deel is de catechisatiemethode niet helpend. Uit het kwalitatieve deel blijkt echter dat de methode wel als leidraad wordt gebruikt voor de avond, maar dat daarnaast ruimte moet zijn voor eigen vragen en levensgebeurtenissen.

Speciaal gecreëerde of spontaan ontstane gesprekken zijn schaars. Momenten die nu plaatsvinden zijn bijvoorbeeld een gesprek bij de kapstok over de studie en sport of op kamp een één op één gesprek specifiek dat specifiek voor vragen is ingeruimd. Verder worden er activiteiten ondernomen om over kerkmuren heen te kijken, maar dit zou meer mogen.

Komen tot een goed klimaat

Wat is er nodig om tot een goed klimaat te komen?

In de probleemomschrijving van dit onderzoek kwam naar voren dat er kerken zijn waar geen goed klimaat heerst binnen het jongerenwerk voor geloofsvragen en geloofstwijfel. Het onderzoek gaf echter een genuanceerder en positiever beeld. Zoals de beantwoording van de derde deelvraag al liet zien, voldoen vooral de groepen binnen de kerk opvallend goed aan de factoren die een goed klimaat maken. Toch zijn er punten waarop groei mogelijk is. Om tot een goed klimaat binnen het jongerenwerk voor geloofsvragen en geloofstwijfel te komen is het van belang om deze groeipunten aan te pakken.

1. Toerusting van ouders

Opvallend is dat ouders uit het volledige onderzoek (literatuur, kwantitatief en kwalitatief) als belangrijke voorbeeldfiguren naar voren komen. Dit komt overeen met de literatuur die omschrijft dat ouders en gezin een net zo belangrijke plaats in het geloofsleven van een jongere hebben als de

kerk. Uit de enquête bleek dat jongeren het belangrijk vinden dat ouders toegerust worden om met jongeren om te gaan. Vanuit de kwalitatieve diepte-interviews kon niet opgemaakt worden of ouders op dit moment ook daadwerkelijk toegerust worden. De geïnterviewde jongeren gaven wel aan dat ze dachten dat dit niet gebeurde.

Om tot een goed klimaat binnen het jongerenwerk voor geloofsvragen en geloofstwijfel te komen is het aan te raden allereerst te inventariseren óf en op welke manier ouders toegerust worden.

Als ouders op dit moment niet toegerust worden is het van belang om hierop in te zetten. Een kerkelijk jongerenwerker kan hier vanuit zijn of haar expertise een rol in spelen. Daarnaast kunnen jongeren zelf betrokken worden in de toerusting van ouders. Deze betrokkenheid geeft het een gevoel van gezien en serieus genomen worden.

2. Bewustwording creëren

Identificatiefiguren, zo blijkt uit de zowel de literatuur als het onderzoek, zijn zeer belangrijk. Hoewel de jongeren in de kwalitatieve diepte-interviews mooie voorbeelden konden geven van personen die voorbeeldfiguren voor hen zijn blijkt het aantal voorbeeldfiguren schaars. Wat iemand tot een voorbeeldfiguur maakt is vooral de houding die de voorbeeldfiguur heeft en de relatie die er tussen de jongere en de voorbeeldfiguur is.

Bewustwording dat iedereen een identificatiefiguur voor de jongere is, is nodig om tot een goed klimaat te komen. Deze bewustwording moet niet alleen gericht zijn op personen die direct in contact staan met de jongeren, zoals jeugdleiders en catecheten, maar op de volledige gemeente.

Bewustwording rondom houding is ook van groot belang. De houding van een persoon maakt dat iemand een inspirerend voorbeeldfiguur is voor de jongere. Zo geeft een houding van direct het correcte antwoord geven de jongeren een gevoel van eenzijdigheid en soms oordeel. Een houding van het delen van kwetsbaarheid, open-minded zijn, gelijkwaardigheid en het serieus nemen van de jongere draagt wél bij aan het zijn van inspirerend voorbeeldfiguur.

3. De functie van ouderling onderzoeken

De ouderling heeft voor jongeren weinig betekenis in hun geloofsvragen en twijfel. Dit komt zowel in de diepte-interviews als in de enquête naar voren. De ouderling wordt bijna niet benoemd als voorbeeldfiguur en de relatie met de ouderling lijkt te ontbreken.

Dat de ouderling geen betekenisvolle rol heeft in het leven van de jongere hoeft niet verkeerd te zijn. Het is moeilijk te zeggen of de betrokkenheid van de ouderling vergroten nodig is om het klimaat binnen het jongerenwerk voor geloofsvragen en geloofstwijfel te verbeteren. Verder onderzoek zou dit kunnen uitwijzen. Wel is bezinning op de functie van de ouderling ten opzichte van de jongere met geloofsvragen en twijfel nodig en dan met name op die van de jeugdouderling. Voor de jongere heeft de ouderling namelijk geen of weinig betekenis, terwijl er door de kerken wel enig gewicht lijkt te worden gehangen aan de functie van de ouderling.

4. Meer momenten creëren

Speciaal gecreëerde of spontaan ontstane momenten en gesprekken zijn erg waardevol voor de jongeren. Dit kunnen momenten zijn waarop een voorbeeldfiguur kwetsbaarheid toont of momenten waarop de jongere een dieper gesprek heeft over zijn/haar geloofsvragen en er oprechte interesse

wordt getoond. Hoewel deze momenten door de respondenten als zeer waardevol gezien worden zijn ze schaars.

Om tot een goed klimaat binnen het jongerenwerk voor geloofsvragen en geloofstwijfel te komen is het helpend om meer momenten te creëren waarop relatie aangegaan kan worden, kwetsbaarheid kan worden getoond of vragen gesteld kunnen worden. Ook is het helpend om activiteiten te ondernemen om over kerkmuren heen te kijken en hier niet negatief over te spreken.

4.2.2. Beantwoording hoofdvraag

Door middel van de antwoorden van de deelvragen zal nu de hoofdvraag beantwoord worden. In dit antwoord zijn ook de aanbevelingen voor de drie kerken opgenomen.

De hoofdvraag van dit onderzoek is: *Hoe kan een gemeente uit de GKv, CGK of NGK binnen het jongerenwerk inzetten op een goed klimaat voor geloofstwijfel bij jongeren in de leeftijd van 12-18 jaar?*

Het onderzoek heeft uitgezocht wat de huidige situatie is rondom jongeren en de ruimte die zij ervaren voor het uiten van geloofsvragen en twijfel in hun kerken. Over het algemeen kan gezegd worden dat jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar voldoende ruimte ervaren in hun kerken. De factoren die belangrijk zijn voor een goed klimaat zijn in meer of mindere mate aanwezig. Uiteraard zijn er verbeteringspunten en kunnen kerken groeien in het aanbieden van een goed klimaat. Het is als kerk allereerst belangrijk inzicht te krijgen of het klimaat ook in hun kerk aanwezig is.

Dit onderzoek heeft factoren gevonden die volgens de literatuur en volgens jongeren belangrijk zijn in het uiten van hun geloofsvragen en twijfel. Deze factoren kunnen door kerken bewust onderzocht worden in hun eigen context.

Er volgt nu een lijst met belangrijke factoren voor een goed klimaat.

Volgens de literatuur en experts houdt een goed klimaat in:

- Een jeugdleider die:
 - In de leeftijd van 12 tot 16 jaar een coachende, structurerende en meezoekende rol heeft.
 - Vanaf het 16^e jaar input geeft en stimuleert om zelf keuzes te maken.
 - Goede relaties opbouwt en onderhoudt met de jongeren zodat jongeren vragen en twijfels wel met de jeugdleider(s) in kwestie willen delen.
 - Aansluit bij de vragen van de jongeren en deze als vertrekpunt neemt bij de behandeling van de stof (en de methode dus slechts als middel gebruikt).
- Een gemeente waarin:
 - Gemeenteleden openheid tonen en verder kijken dan hun eigen opvattingen en kerkmuren en jongeren meenemen in wat ze daarvan vinden te kunnen leren.
 - Oudere voorbeeldfiguren zich zo nu en dan laten zien met hun vragen, moeiten en twijfels.
 - Oudere voorbeeldfiguren het geloof voorleven inclusief hoe zij omgaan met hun worstelingen.
 - Oudere gemeenteleden belangstellend zijn naar de jongeren en indien ze iets van henzelf delen erop letten hierbij aan te sluiten op de levensthema's of vragen van de jongeren waar mogelijk (en dus niet een eigen verhaal of overtuiging opleggen).

- Geloofstwijfel en -vragen niet als vreemd of bedreigend worden beschouwd, maar als kans voor de jongere om, uiteindelijk of met vallen en opstaan, te groeien in geloof.
- Ouders toegerust worden in het opvoedproces rondom en vanuit geloof zodat zij om weten te gaan met de vragen en geloofsontwikkeling van hun kinderen.

Volgens jongeren zelf is (al dan niet in aanvulling hierop) een goed klimaat:

- Een gemeente met identificatiefiguren binnen en buiten het jeugdwerk die laten zien hoe zij met moeilijkheden en vragen omgaan (met als belangrijkste: ouders, jeugdleiders en de dominee).
- Een gemeente waarin de jongeren gezien en gekend worden in hun leefwereld en met hun vragen.
- Een gemeente met jeugdgroepen waarin relaties worden opgebouwd, verdieping plaatsvindt en hun vragen worden behandeld.
- Een methode die als materiaal binnen het jeugdwerk slechts als middel gebruikt wordt voor zekere houvast maar dat daarmee of daarnaast vooral aangesloten wordt op hun vragen.
- Jeugdwerk dat momenten creëert met voorbeeldfiguren om persoonlijker (bijvoorbeeld één op één) te spreken over wat er in het leven speelt van de jongere en te praten over vragen die er zijn.
- Jeugdwerkers die momenten creëren om over kerkmuren heen te kijken en te gaan verkennen wat er in de wijk of stad zoal nog meer bestaat aan andere kerken en andere opvattingen.

Binnen enkele factoren viel op dat deze minder voldoende aanwezig waren. Voor deze factoren zijn aanbevelingen gedaan. Deze aanbevelingen beschrijven hoe van de huidige situatie naar een voor jongeren gewenste en betere situatie gewerkt kan worden.

- Onderzoek binnen de lokale kerk of ouders voldoende praten over, uit de voeten komen met of zelfs toerusting krijgen in het omgaan met de geloofsontwikkeling en vragen van hun kinderen. Kijk of aan de behoeften van de ouders wordt voldaan in combinatie met die van hun kinderen of de jongeren.
- Maak alle gemeenteleden bewust welke voorbeeldfunctie zij hebben voor de jeugd, of zij nu in het jeugdwerk zitten of niet. Dit kan op de volgende manier:

Rondom het sacrament van de doop. De laatste jaren is het hier en daar gewoonte aan het worden dat ook de gemeente de vraag moet beantwoorden of ze bereid is om samen met deze ouders rond het kind te staan in de geloofsopvoeding.

De oproep aan de gemeente in het 3^e doopformulier van de Gkv luidt:

Geliefde broeders en zusters, ontvang als gemeente dit kind met liefde in uw midden. Weet u geroepen deze ouders te steunen door uw voorbede en voorbeeld. Wees ook daadwerkelijk bereid eraan mee te helpen dat dit kind groeit in het geloof en in het kennen van onze Heer Jezus Christus. Immers, wij zijn allen gedoopt in één Geest en zijn daardoor één lichaam geworden. Moge de Heer ons hiertoe helpen door zijn Geest.

Deze oproep is niet alleen voor dat moment bestemd, maar (zeker) ook als deze kinderen hun vragen stellen of twijfels uiten. Dan heeft de vragende en twijfelende jongeren het voorbeeld nodig. Benoem dit bewust en bespreek dit bijvoorbeeld in een preek of door een gemeenteavond te organiseren rondom dit thema. Besproken kan worden, bijvoorbeeld doormiddel van rollenspellen, hoe zij hun voorbeeldfunctie goed kunnen vormgeven in hun

houding ten aanzien van de jongeren. De criteria voor een goede houding zijn eerder in deze conclusie besproken. Openheid, luisteren, kwetsbaarheid, gelijkwaardigheid en serieus nemen zijn hierbij sleutelwoorden.

- Indien de lokale gemeente denkt dat de ouderling een belangrijke rol voor de jongeren dient te vervullen, bezin er dan goed op hoe dat zou moeten gebeuren en onderzoek of de jongeren dit helpend of nodig vinden. Denk na over hoe de ouderling in beeld van de jongere zou moeten komen en waarom dat zo zou moeten zijn voor hun geloofsontwikkeling of (latere) plek in de kerk. Zet eventueel meer op andere punten in dan de (jeugd)ouderling wanneer hiermee meer winst te behalen valt voor de jongeren.
- Creëer meer momenten met voorbeeldfiguren waarin deze wat meer van zijn of haar eigen leven laat zien en/of de jongere gelegenheid geeft om te delen waar die mee bezig is in zijn of haar leven. Hiervoor moet er wel voldoende relatie zijn opgebouwd.
- Zorg dat andere opvattingen dan de eigen kerk besproken en verkend worden zonder meteen een waardeoordeel uit te spreken. Ontdek samen met de jongeren wat je ervan zou kunnen vinden en leren.
- Aangezien de jongeren die op dit onderzoek hebben gereageerd voornamelijk betrokken en kerkelijke jongeren waren is het aan te bevelen om vervolgonderzoek te doen onder jongeren die minder of niet kerkelijk zijn. Dit kan wellicht een aanvullend beeld geven over wat volgens deze jongeren een goed klimaat is geloofsvragen.

4.3. Discussie

De conclusie uit het vorige hoofdstuk heeft antwoord gegeven op de hoofdvraag van dit onderzoek. Dit antwoord is het resultaat van het theoretisch kader uit hoofdstuk 1, de vooraf opgezette onderzoeksmethode in hoofdstuk 2 en de onderzoeksresultaten uit hoofdstuk 3. In hoofdstuk 4 zijn zojuist de conclusies weergegeven en nu wordt in deze paragraaf kritisch gekeken naar de uitvoering van het onderzoek in zijn geheel. Allereerst worden het theoretisch kader en de onderzoeksmethodiek geëvalueerd. Vervolgens wordt de bruikbaarheid van dit onderzoek besproken en volgen er adviezen voor mogelijke vervolgonderzoeken.

4.3.1. Evaluatie theoretisch kader

Het theoretisch kader gaf het onderzoeksteam handvatten om de voorlopige vraagstelling concreter te maken. Daarnaast heeft het theoretisch kader een goede basis gelegd waar tegenover de resultaten gespiegeld konden worden. Het theoretisch kader zat over het algemeen dus goed in elkaar en leidde tot een degelijke beantwoording van de eerste en de laatste deelvraag. Daarenboven gaf het goede categorieën en topics voor de vragenlijsten van het kwantitatieve en kwalitatieve deel van het onderzoek. Er zullen nu enkele onderdelen van het theoretisch kader besproken worden waar minder van gebruik is gemaakt omdat in het onderzoek daar minder de focus op lag.

Allereerst is bij de keuze van de onderwerpen voor dit theoretisch kader onder andere gekozen om geloofstwijfel te onderzoeken. Dit leverde zes factoren of oorzaken op die kunnen meespelen bij geloofstwijfel. Er werd gedacht dat de jongere dan beter benaderd kon worden in het praten over geloofstwijfel om zo te kijken met welke factoren de jongere mogelijk te maken kon hebben indien deze geloofsvragen of -twijfel had. Deze zes factoren die een rol kunnen spelen bij twijfel zijn in het kwantitatieve en kwalitatieve deel echter wel beperkt meegenomen in de vraagstelling richting de jongeren. In het kwantitatieve deel werd er expliciet richting de jongere gevraagd of die wel eens twijfelde, maar naar verdere motivatie van de twijfel werd niet gevraagd. Met die informatie kan dus nog niet geduurd worden welke factoren ten grondslag liggen aan de twijfel. Dat was ook niet het doel

van het onderzoek, aangezien vooral de factoren voor een goed klimaat onderzocht en getest moesten worden en niet zozeer de factoren die twijfel veroorzaken. In het kwalitatieve deel gold wat dit betreft dat in de vragenlijst (net als in het kwantitatieve deel) vooral de factor van de groep is meegenomen en welk klimaat je daarin kan voelen als het over geloof en vragen gaat. Er werd tijdens de gesprekken tussen de vragen door wel gepeild in hoeverre de jongere met twijfel zat, maar er werd niet gekeken naar waar deze twijfel eventueel vandaan kwam en welke factoren eraan ten grondslag zouden kunnen liggen. Dit voer namelijk te diep voor dit onderzoek. Er werd vooral gekeken naar wat de jongere ervoer als prettig of onprettig in de omgeving als het aankwam op geloofsvragen. In het gesprek met jongeren die twijfelen kunnen deze factoren, mogelijke oorzaken van twijfel, eventueel wel meegenomen worden door allen die werken met jongeren of te maken krijgen met twijfelende jongeren zoals ouders, familie of andere gemeenteleden.

Deze afweging geldt in de tweede plaats in feite ook voor het stuk over jongeren in hun levensfase en deze tijd. Niet alles is gebruikt als materiaal voor de vragenlijsten of de duiding in de conclusie. Het is wel zo dat door dit stuk van het theoretisch kader punten zoals het gezin, groepen, experimenteren en voorbeeldfiguren goed in beeld kwamen zodat daarop goed bevraagd kon worden. Inzicht in de levensfase en de leefwereld van de jongere gaf ons concrete handvatten om door te vragen op de behoeften van de jongeren wat deze aspecten betreft.

4.3.2. Evaluatie onderzoeksmethodiek

Betrouwbaarheid

In dit onderzoek staat de beleving van de jongeren centraal. Bij de onderzoeksopzet is nagedacht over de validiteit en betrouwbaarheid. In paragraaf 2.1.2. is al het een en ander gezegd over hoe gepoogd is de betrouwbaarheid en validiteit zo goed mogelijk te maken. Er is goed nagedacht over wat het knelpunt zou zijn in de thematiek van jongeren en geloofstwijfel dat de onderzoekers zo interesseerde. Dit is onder andere gedaan door vooronderzoek in lokale kerken en interviews met de jongeren in die gemeentes. Daarnaast is er literatuur gezocht over zowel de jongere en zijn levensfase als over de jongere en geloofstwijfel en de kerk. Er zijn onderzoeken geraadpleegd om nader te kijken wat al onderzocht was en wat nog onduidelijk was.

Elke onderzoeker van het team dat bestaat uit vier personen heeft logboeken bijgehouden van de activiteiten die hij of zij heeft verricht. Dit verhoogt de betrouwbaarheid omdat er zo inzage ontstaat in de bezigheden van elke onderzoeker en de methodiek zo nauwkeurig gedupliceerd zou kunnen worden.

Bij de interviews is er gebruik gemaakt van opnameapparatuur in de vorm van Apple smartphone en tablet. Deze opnames zijn opgeslagen op deze apparaten maar ook in een privé Cloud zodat de informatie niet verloren zou gaan bij een ongeluk. De volledige opnames van de interviews stonden alle onderzoekers tot hun beschikking. Voor de interviews was er een vaste opzet van vragen met een duidelijke structuur. Bij het samenvatten is het hele interview teruggeluisterd en zijn de belangrijkste punten opgeschreven. Natuurlijk is het zo dat bij een samenvatting er slechts genoteerd wordt wat de onderzoeker volgens zijn of haar waardeoordeel belangrijk acht. Bij het samenvatten heeft niet per se de interviewer de samenvattingen gemaakt, aangezien een onderzoeker met een andere rol ook twee interviews voor haar rekening heeft genomen. Wel was er voldoende gesprek over het interview en zijn haar samenvattingen door de interviewer gelezen en aangevuld met zijn herinneringen waar nodig en eventueel werden bepaalde stukken teruggeluisterd waar er onduidelijkheid in de samenvatting was.

Tot slot is de betrouwbaarheid van het onderzoek erg verhoogd door triangulatie in de onderzoeksopzet bij de onderzoeksinstrumenten. Er was sprake van literatuuronderzoek, kwantitatief onderzoek door middel van een online enquête die door ruim 270 mensen is ingevuld en tot slot werden antwoorden meer gemotiveerd in het kwalitatieve deel van het onderzoek.

Constructvaliditeit

De hoofd- en deelvragen zijn toegespitst op het jeugdwerk. Desalniettemin is er in de vragenlijsten van zowel kwantitatief als kwalitatief rekening gehouden met de kerk als geheel en hoe de jongere zich hierin voelt. Er werden hier dus vragen over geformuleerd. Zeker als het gaat om interesse van gemeenteleden en voorbeeldfiguren is er aan de jongere gevraagd om de hele kerk in gedachten te nemen. Dit gaf een goed beeld aangezien de hele kerk de cultuur beïnvloedt rondom het nadenken over geloofstwijfel en -vragen en jongeren pikken waardeoordelen goed op. Het gaf dus extra inzicht in wat goede en niet helpende praktijken zijn in de kerk voor de jongere rondom dit thema.

Interne validiteit

In dit onderzoek hielp het dat er vier onderzoekers waren die met elkaar meekeken en elkaar scherp hielden. Daarnaast is er natuurlijk de praktijkbegeleider die in elke fase de groep van feedback voorzorg samen met de tweede beoordelaar.

Het kan zijn dat de respondenten sociaal wenselijke antwoorden gaven zoals bij elk onderzoek die mogelijkheid bestaat. Het kwantitatieve deel was echter anoniem en deze maakte de kwalitatieve opzet betrouwbaarder doordat we antwoorden van 270 jongeren konden spiegelen in grafieken aan de jongeren die werden geïnterviewd in het kwalitatieve deel. Daarnaast was het niet de ervaring van de onderzoekers dat de respondenten sociaal wenselijke antwoorden gaven. Het feit dat de respondenten ook kritische punten konden benoemen over een predikant of de methode onderstreept dit.

Verder is het de vraag of jongeren de interesse van gemeenteleden buiten de groepen om inderdaad niet zo urgent vinden of hebben jongeren zich er al bij neergelegd dat diepgaande interesse vanuit gemeenteleden buiten de groepen om er niet is? Dat het bij oppervlakkige gesprekken blijft tijdens koffie na de dienst bijvoorbeeld? Over geloof wordt daar niet echt veel gesproken, dus het is wel prima? In elk geval is het eerste antwoord van jongeren dat ze dit prima vinden. Het is aan de kerk om na te denken of zij dit ook prima vinden. Er is niet gevraagd aan de jongeren of ze het zouden waarderen als er meer contact tijdens of rondom de dienst komt om hierover te spreken zodat er diepere gesprekken ontstaan.

Externe validiteit

De generaliseerbaarheid blijft beperkt wat aangezien er niet meer dan 270 respondenten waren en een minimum van 380 was vereist om significante uitspraken te kunnen doen vanuit het kwantitatieve deel. Het is wel zo dat de verdeling van de respondenten uit de NGK, GKv en CGK representatief bleek ten opzichte van hun eigen aantallen jongeren tussen de twaalf en de achttien jaar.

4.3.3. Bruikbaarheid

Populatie

Generaliseerbaarheid beperkt

Zoals eerder gezegd blijft het resultaat gelimiteerd tot de kleine gereformeerde kerken (CGK, GKv en NGK) en maakt het aantal respondenten de resultaten niet wetenschappelijk generaliseerbaar. Er is echter wel twee derde deel van het benodigde aantal bereikt zodat het een aardig beeld geeft van wat er in de kerken kan spelen op dit moment rondom tieners en geloofsvragen in de kerk.

Jongeren twaalf en dertien jaar moeilijker te ondervragen

Bij de jonge respondenten van twaalf en dertien is het lastig te bepalen of bepaalde antwoorden uit gebrek aan reflectievermogen komen aangezien dit pas zal groeien in de latere adolescentie. Zo is het lastig om te bepalen of het antwoord overeenkomt met de realiteit. Bijvoorbeeld wanneer er

gevraagd wordt of er voorbeeldfiguren aanwezig zijn in de kerk rondom geloofstwijfel, en de respondent denkt van niet, dan kan het zijn dat de respondent ze gewoon niet ziet omdat hij er niet bewust mee bezig is en ze niet bewust actief heeft gezien tot nu toe.

Randkerkelijke jongeren buiten beschouwing

Verder is het zo dat het waarschijnlijk is dat de actief kerkelijke jongeren zijn benaderd die ingedeeld zijn in groepen binnen de kerk en door ouders gestimuleerd worden te gaan. Dat geldt met name voor de promotie die gebeurd is binnen de kerken zelf via de scriba's en jongerenwerkers. De randkerkelijke jongeren vallen hierdoor eerder buiten beschouwing. Het kan wel zijn dat via middelbare scholen randkerkelijke jongeren zijn aangesproken. Echter: geen van de respondenten heeft aangegeven geen enkele groep of activiteit te bezoeken. 96% bezoekt de kerkdienst en 84% bezoekt catechisatie. Deze percentages geven het beeld dat de respondenten die de enquête hebben ingevuld hoofdzakelijk institutioneel actieve jongeren zijn. Het is natuurlijk de moeite waard om geloofstwijfel onder randkerkelijke jongeren te onderzoeken, maar deze groep is moeilijker benaderbaar en daarvoor was binnen dit onderzoek geen tijd aangezien dit een goed netwerk vereist en relaties met deze jongeren om er openhartig over te kunnen spreken.

Theologische en maatschappelijke waarde

In het vooronderzoek en theoretisch kader zijn er verschillende jeugdwerkers gesproken en auteurs van onderzoeken en boeken aangehaald die allemaal blijk geven van de waarde van dit onderzoek. Een auteur als Reinier Sonneveld en een ervaren veldwerker als Corjan Matsinger hebben beschreven tegen welke vragen een jongere kan aanlopen en dit werd bevestigd door jeugdwerkers die het onderzoeksteam sprak. Ook Sabine van der Heijden (2012) schrijft uitgebreid over de geloofsontwikkeling van de jongere en de behoeften die ze hebben, zeker ook richting ouders. Een onderzoekster als Ingrid Plantinga schroomt niet te zeggen dat er veel beter ingestoken mag worden op waar de jongeren daadwerkelijk mee bezig zijn en pleit ervoor dat het leven over een grotere tijdsspan gezien moet worden om geloof te leren aan jonge mensen. Jongeren kunnen in hun tienertijd een focus hebben op veel andere dingen dan geloven omdat van alles in ontwikkeling is. Tegelijkertijd bestaan er mogelijkheden om bij hen aan te sluiten en samen met hen (gelijkwaardig!) te zoeken naar hoe het leven waardevol vorm te geven. Dan moet men wel echt willen aansluiten op hun leefwereld. De tienertijd is een ingewikkelde tijd. Als wij ons niet inleven zal het de relatie met hen verstoren en zal geloof voor hen ongeloofwaardig worden en vervelend.

Tieners zitten met vragen. Niet alleen over geloof, maar vooral ook over hun leven: wie ze zijn, of ze leuk genoeg zijn, bij wie ze horen, wie hen ziet staan. Zoals gezegd is het belangrijk relaties met tieners op te bouwen en meer te horen van wat er in hen leeft. Als wij slechts geloof inhoudelijk willen overdragen en wachten totdat de jongeren met hun vragen en onvrede 'vanzelf boven komen drijven', zoals Growing Young (2016) als slecht voorbeeld beschrijft, dan gaan ze hun relaties en antwoorden elders zoeken.

Wij als onderzoeksteam geloven in de kerk als plek waar jongeren zich kunnen uiten als zij daar behoefte aan hebben en waar er in de eerste plaats naar hen geluisterd wordt voordat er een groot kloppend verhaal wordt overgedragen. Gelukkig is er onder de jongeren de trend gekomen dat rauwheid steeds meer aandacht krijgt tegenover perfectie en mooie plaatjes op social media. In de kerk willen zij ook geen mooie plaatjes. Zij willen eerlijke verhalen en willen zich kunnen herkennen als zij zoeken in, of zelfs worstelen met het leven en het geloof. Zij vragen om voorbeeldfiguren die durven breekbaar te zijn. Dat bleek eveneens uit ons onderzoek in de kleine gereformeerde kerken.

Waarom is het relevant hier goed mee om te gaan in de kerk en in het gezin? Wat gebeurt er anders? Geloven is lang niet altijd makkelijk. Renier Sonneveld (2014) heeft niet voor niets zijn boek “De stilte van God” de ondertitel gegeven: “Waarom geloven moeilijk is”. Het is belangrijk dat jongeren hun onzekerheid in het algemeen leren plaatsen, hun weg mee vinden en leren relativeren maar dat geldt des te meer ook voor geloof. Geloof kan ongrijpbaar zijn, saai, moeilijk, lastig te begrijpen, vervelend om in te gehoorzamen, noem het maar. Twijfel hoort erbij en dit mag benoemd worden. Het is niet dat er twijfel móet zijn, maar het is wel fijn als jongeren begrijpen waarom geloven lastig kan zijn, voor henzelf en voor anderen (Sonneveld & Matsinger, 2014, p. 24). Dat geeft hen vertrouwen en gunt hen de tijd om te groeien. Geloof is niet het behalen van een belijdenisdiploma zoals Plantinga (2019) dat zo mooi schetste. Geloof is immers ook breekbaar zoals Jezus zelf breekbaar was. Het is leren omgaan met lijden, met stilte, met mist, donker, regen en onweer. Geloof is zoeken en je weg vinden. Geloof is gevonden worden door God en anderen die de tijd nemen om naar je te luisteren en begrijpen waarmee je kan zitten. Jongeren hebben vertrouwde voorbeeldfiguren nodig als uitlaatklep voor hun zorgen en onzekerheid en zij leren graag van de ervaringen van oudere mensen die op hen betrokken zijn en luisteren naar hun bezigheden en vragen. Die oudere figuren weten vaak meer dan hun leeftijdsgenoten en vrienden en als het veilig is, dan is niets te gek om te bespreken. Hiervoor moet er aandacht zijn en momenten worden gecreëerd. Jongeren hebben het nodig te kunnen zoeken, te oefenen, voorgedaan te krijgen en zelfstandig te gaan doen en te kiezen op termijn. Gun ze vrijheid, luister en wees beschikbaar zoals God dat ook doet. Gun ze vooral ook hun eigen mening, want ze zijn net als wij (jong)volwassen personen. Unieke individuen. Leer ze dat geloof tegen een stootje kan door niet te schrikken als er kritische vragen opborrelen en ze gaan experimenteren.

In de eerste plaats hebben de ouders de rol hun geloof voor te leven en over te dragen. Het is belangrijk dat ze laten zien wat het voor hen betekent en erover vertellen. De jongere krijgt zo inzicht in hun keuzes en waarom ze de dingen doen en geloven die ze doen. De rol van de ouders is te vaak nog onderbelicht en kerken mogen inzetten op uren voor jongerenwerkers om met ouders te kijken hoe geloof gedeeld en voorgeleefd kan worden. Ouders mogen wel wat ondersteuning verwachten en daartegenover betrokkenheid bij de kerk geven om Deuteronomium 6 na te leven:

*Luister, Israël: de HEER, onze God, de HEER is de enige!
 Heb daarom de HEER lief met hart en ziel en met inzet van al uw krachten.
 Houd de geboden die ik u vandaag opleg steeds in gedachten.
 Prent ze uw kinderen in en spreek er steeds over, thuis en onderweg, als u naar
 bed gaat en als u opstaat.
 - Deuteronomium 6: 4-7 (NBV) -*

Dat is nogal een oproep. Zeker als geloven voor jezelf als ouder of zelfs als dominee, jeugdwerker of elk ander gemeentelid al moeilijk genoeg kan zijn. Geloven is een zoektocht, dus laat ons zoeken samen met onze jongeren in de woestijn die leven heet. Dat is een eerlijk antwoord. Daar hebben ze recht op. God is daar middenin, al lijkt Hij Zich soms te verstoppen in die wolk, in de mist. Nog even en we kijken niet meer in een wazige spiegel. Maar tot die tijd hebben ze net als wij spiegels nodig. Laat ons hun spiegels zijn, maar laten we dan ook erkennen dat we breekbaar zijn en toch geloof kunnen vinden, of juist vastgehouden worden als we dat niet kunnen vinden. Wat een hoop.

In de tweede plaats heeft de gemeente volgens het onderzoeksteam een zeer belangrijke rol met al haar leden. In het theoretisch kader werd er al geschreven over de doop en wat de gemeente daarbij belooft terwijl zij om de kinderen heen staat. “Wees ook daadwerkelijk bereid eraan mee te helpen dat dit kind groeit in het geloof en in het kennen van onze Heer Jezus Christus. Immers, wij zijn allen gedoopt in één Geest en zijn daardoor één lichaam geworden”, staat er in het formulier van de GKv

om de christelijke doop te bedienen aan de kinderen van de gelovigen. Dit suggereert dat alle gemeentelieden betrokken blijven op de jongeren in hun midden en dit is zeker relevant wanneer de jongeren zoekende zijn in geloof of aanlopen tegen moeiten en vragen.

Geloofstwijfel is een kans voor de hele gemeente. Fowler benoemde hoe een geloofsgemeenschap zich kan bevinden in een bepaalde fase van de geloofsontwikkeling. Het kan zijn dat een gemeente als geheel is blijven hangen in een bepaald stadium net zoals bij een individu die mogelijkheid bestaat. Er is vaak nog verlegenheid in de gemeente te spreken over God, als volwassenen onderling en/of met de jongeren. In dat geval is er ook onmacht om met geloofsvragen om te gaan en samen met de zoekende jongere en met elkaar als volwassenen op weg te gaan in deze zoektocht in plaats van conformistische antwoorden te geven. De gemeente wil natuurlijk net als iedere jongere groeien in geloof en heiligheid en de oneindige reikwijdte van Gods liefde en wereld leren (ver)kennen. Moge God ons moed en kracht geven in deze zoektocht omdat Hij ons niet een Geest van lafhartigheid heeft gegeven, maar van liefde, kracht en bezonnenheid (2 Timotheüs 1:7-8). De waarheid kan tegen een stootje, zelfs in tijden van vervolging. Zoek daarom de grenzen op met de jongere in de wijsheid van Paulus aan de Thessalonicenzen en Prediker. "Onderzoekt alles en behoudt het goede" (1 Thessalonicenzen 5:21, NBV). "Gedenk daarom je schepper in de dagen van je jeugd voordat de slechte dagen komen en de jaren naderen waarvan je zegt: In deze jaren vind ik weinig vreugde meer" (Prediker 12:1, NBV).

Tot slot wil het onderzoeksteam de gemeente bemoedigen met deze tekst om samen met de jongeren en als volwassenen op zoek te gaan naar de oneindige reikwijdte van God die altijd weer groter is dan wij kunnen denken. Houd moed. Twijfel brengt groei en werpt licht op Gods lengte, breedte, hoogte en diepte. Daar hebben we elkaar voor nodig.

*14 Daarom buig ik mijn knieën voor de Vader, 15 die de vader is van elke
gemeenschap in de hemelsferen en op aarde. 16 Moge hij vanuit zijn rijke luister
uw innerlijke wezen kracht en sterkte schenken door zijn Geest, 17 zodat door uw
geloof Christus kan gaan wonen in uw hart, en u geworteld en gegrondvest blijft in
de liefde. 18 Dan zult u met alle heiligen de lengte en de breedte, de hoogte en de
diepte kunnen begrijpen, 19 ja de liefde van Christus kennen die alle kennis te
boven gaat, opdat u zult volstromen met Gods volkomenheid.
20 Aan hem die door de kracht die in ons werkt bij machte is oneindig veel meer te
doen dan wij vragen of denken, 21 aan hem komt de eer toe, in de kerk en in
Christus Jezus, tot in alle generaties, tot in alle eeuwigheid. Amen.
(Efeziërs 3: 14-21, NBV)*

5. Bibliografie

- Ahlers, J., & Boender, R. (2011). *Generatie Z: Alles over politiek, angst, seks, moraal en dood!* Haarlem: Bertram en de Leeuw.
- Argue, P. S. (2019, Februari 6). *Talking church with your teenager and young adult*. Opgeroepen op April 10, 2019, van Fuller Youth Institute: <https://fulleryouthinstitute.org/blog/talking-church-with-your-teenager-and-young-adult>
- Asrami, N., Berben-Schuring, A., Broekhoff-Bosman, C., Van Dijk-Groeneboer, M., Elshof, T., Kregting, J., . . . Stoffels, H. (2010). *Handboek Jongeren en religie: Katholieke, protestantse en islamitische jongeren in Nederland*. (M. Van Dijk-Groeneboer, Red.) Almere: Parthenon.
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Van Vianen, R., & Van der Hulst, M. (2017). *Basisboek Methoden en Technieken: Kwantitatief praktijkgericht onderzoek op wetenschappelijke basis*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers bv.
- Batenburg, M., Groenleer, J., Jacobs, T., Markus, W., & Verboom, W. (2015). *Goed gelovig: Een thematische uitleg van de Heidelbergse Catechismus voor verkondiging en onderwijs*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- De Fijter, F. (2018, Februari 3). Predikant Louren Blijdorp brengt Growing Young in de praktijk. *OnderWeg*, 4, pp. 10-13.
- Dedding, C., Jurrius, K., Moonen, X., & Rutjes, L. (2014). *Kinderen en jongeren actief in wetenschappelijk onderzoek - ethiek, methoden en resultaten van onderzoek met en door jeugd*. Tiel: Lannoo.
- Fowler, J. (1995). *Stages of faith: The Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*. New York: HarperCollins.
- Fuller Youth Institute. (2019, Maart 6). *How to talk to young people about doubt*. Opgehaald van Fuller Youth Institute: <https://fulleryouthinstitute.org/blog/talk-about-doubt>
- Fuller Youth Institute. (2019, April 9). *Our Work*. Opgehaald van Fuller Youth Institute: <https://fulleryouthinstitute.org/story/work>
- Hermes, J., Naber, P., & Dieleman, A. (2007). *Leefwereld van jongeren: Thuis, school, media en populaire cultuur*. Bussum: Coutinho.
- Matsinger, C. (2013). *Heilig vuur: jongeren leren geloven, hopen en liefhebben*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief.
- Meerveld, H. (2019). *Opbrengsten van jongerencatechese*. Amsterdam: Buijten en Schipperheijn Motief.
- Nederlands Dagblad. (2019, maart 22). *'Geloofsleren' doe je je leven lang*. Opgeroepen op april 5, 2019, van Nederlands Dagblad: <https://www.nd.nl/nieuws/geloof/geloofsleren-doe-je-je-leven-lang.3320939.lynkx>
- Powell, K., Mulder, J., & Griffin, B. (2016). *Growing young: 6 essential strategies to help young people discover and love your church*. Grand Rapids: Baker Books.

- Praktijkcentrum. (2019, Maart 28). *Gesprekshandreiking voor jongeren*. Opgeroepen op April 10, 2019, van Praktijkcentrum voor onderzoek en dienstverlening in de kerken: <https://www.praktijkcentrum.org/gesprekshandleiding-voor-jongeren/>
- Sonneveld, R. (2014). *De stilte van God: Waarom geloven moeilijk is*. Amsterdam: Buijten En Schipperheijn Motief.
- Stuij, W., & Van Dijk, M. (2018). *Het grote twijfelonderzoek*. Hilversum; Dreibergen: EO BEAM; Alpha Youth.
- Thomas, N., & Percy-Smith, B. (2010). *A handboek of children en young people's participation. Perspectives from theory and practice*. . London: Routledge.
- Tieleman, M. (2015). *Levensfasen: De psychologische ontwikkeling van de mens*. Amsterdam: Boom Lemma.
- Van der Heijden, S. (2012). *Kerk voor een nieuwe generatie: Zoeken naar een kerk waarin jongeren geloven*. Heerenveen: Medema.
- Van der Heijden, S. (2018, Februari 3). Jongeren houden de kerk vitaal - Thema: Growing Young. *OnderWeg - Inspiratie voor reisgenoten*, 4(03), pp. 6-9.
- Van der Ploeg, J. (2015). *Kijk op de Nederlandse jeugd*. Apeldoorn: Garant.
- Van Seters, L. (2018). *Geloofsvragen jongeren: Een handvat voor jongerenwerkers om met (straat)jongeren mee te gaan in hun zoektocht naar God en geloven*. Zwolle: VIAA.
- Verschuren, P., & Doorewaard, H. (2007). *Het ontwerpen van een onderzoek*. (4e druk). Den Haag: Boom Lemma.
- Wijma, H., & Slendebroek, J. (2011). *Jong, (goed)gelovig & kerk*. Zwolle: Centrum voor samenlevingsvraagstukken en Academie Theologie van de GH Zwolle.
- Wijma, M. (2018). *Ambtsdragers... anno 2018*. Zwolle: Praktijkcentrum voor onderzoek en dienstverlening in de kerken.

6. Bijlagen

Hier volgt een inhoudsopgave van de bijlagen:

6.1. Tijdsplanning en taken

6.2. Enquête

6.3. Indicatoren waarop enquête is gebaseerd

6.4. PR

6.4.1 1e mail scriba's

6.4.2 2e mail scriba's

6.4.3 brief jongerenwerker

6.4.4 artikel kerkblad

6.4.5 PPT beamteam

6.4.6 Dank mail scriba's

6.5 Introductiemail te interviewen jongeren

6.6 Topiclijst interview toegestuurd aan te interviewen jongeren

6.7 Topiclijst vooraf aan interviewformat

6.8 Interview format diepte interviews

6.9 Tabellen en berekeningen kwantitatief

6.1. Tijdplanning en taken

[illegible]

Hans:
Irene:
Laurens:
Arjen:

6.2. Enquête

Onderzoek Arjen, Hans, Irene & Laurens

Welkom

Hoi!

Wat super dat je de tijd neemt om ons te helpen met ons onderzoek! Wij zijn Arjen, Hans, Irene en Laurens en wij zijn bezig met de HBO studie theologie aan hogeschool Viaa in Zwolle.

We willen met deze vragenlijst onderzoeken hoe jouw kerk en andere kerken in Nederland omgaan met de geloofsvragen en geloofstwijfel van jou en je leeftijdsgenoten. Daarbij willen we graag weten hoe jij dit ervaart en waar jij behoefte aan hebt in de kerk. Geloofsvragen kunnen bijvoorbeeld de volgende vragen zijn:

- Doe ik genoeg aan mijn geloof?
- Ben ik een goede christen?
- Is God aanwezig in mijn leven?
- Geloof ik echt, ik voel er niets bij?
- Wat is het doel van dit leven?
- Hoe moet ik bidden? En heeft bidden wel zin?
- Bestaat God echt?

Over deze onderwerpen hebben we een aantal vragen. Veel vragen zijn in te vullen door een keuze te maken uit vijf opties. Bolletje 1 staat voor helemaal oneens, bolletje 2 staat voor oneens, bolletje 3 staat voor geen mening, bolletje 4 staat voor eens en bolletje 5 staat voor helemaal eens. Bij andere vragen kun je één of meerdere vakjes aanvinken.

Je bent minder dan 10 minuten kwijt voor het invullen van deze vragenlijst en voor de betrouwbaarheid van ons onderzoek is het belangrijk dat je hem helemaal invult en aan het eind op 'verzenden' klikt. ;)

Deze vragenlijst is verspreid onder alle jongeren tussen de 12 en 18 jaar die aangesloten zijn bij een Christelijk Gereformeerde Kerk, Gereformeerde Kerk vrijgemaakt en een Nederlands Gereformeerde Kerk. Misschien kun je voor dat je begint met de vragenlijst alvast even aan je ouders/verzorgers vragen van welke kerk jij lid bent.

Met je antwoorden gaan we uiteraard zorgvuldig om, je vult je antwoorden anoniem in wat betekent dat we niet weten wat jij hebt ingevuld en wie je bent. Je helpt ons enorm om inzicht te krijgen in dit thema. Met de uitkomsten schrijven we een rapport met adviezen voor de kerk.

Alvast bedankt! (:

Arjen, Hans, Irene & Laurens

Vragenlijst:

1. Introductievragen

De eerste vragen helpen je om in het onderwerp te komen.

Welke groepen in jouw kerk bezoek je nu? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Kerkdienst
- ☐ Catechisatie
- ☐ Vereniging
- ☐ Club
- ☐ Kamp
- ☐ Losse activiteiten (bijvoorbeeld met je kerk: soos, sporten, projecten, reizen)
- ☐ Geen
- ☐ Anders

Komen er wel eens geloofsvragen bij je op? Bijvoorbeeld: bestaat God echt? Is het allemaal zoals ik het geleerd heb? Leef ik wel goed als christen? Enz.

Nooit Zelden Soms Vaak

Twijfel je wel eens aan geloof?

Nooit Zelden Soms Vaak

2. Identificatiefiguren

Deze vragen gaan over mensen die een voorbeeld voor je zijn in jouw kerk. Een voorbeeld in het laten zien van hun eigen twijfels en vragen over het geloof.

In mijn kerk zijn er voldoende mensen die hun geloofsvragen en twijfels aan mij laten zien.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

Mensen in de kerk die hun geloofsvragen en twijfels aan mij laten zien zijn belangrijk voor mij.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

Welke mensen in jouw kerk zijn belangrijk als het gaat om het laten zien van hun geloofsvragen en twijfel? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Ouders/verzorgers
- ☐ Gemeenteleden
- ☐ Jeugdwerker
- ☐ Clubleiding
- ☐ Catecheseleiding
- ☐ Ouderling
- ☐ Dominee
- ☐ Leeftijdsgenoten
- ☐ Vrienden

- Niet van toepassing
- Anders, namelijk

3. Houding

De volgende vragen gaan over de houding van mensen in de kerk.

In mijn kerk word ik voldoende aangemoedigd om mijn geloofsvragen en twijfels te uiten als ik daar mee zit.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

Mensen in mijn kerk die mij aanmoedigen om mijn geloofsvragen te stellen of twijfels te uiten, als ik daarmee zit, zijn belangrijk voor mij.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

Ik vind het belangrijk dat de volgende mensen mij aanmoedigen in het stellen van geloofsvragen of het uiten van twijfels als ik daarmee zit. (meerdere antwoorden mogelijk)

- Ouders/verzorgers
- Gemeenteleden
- Jeugdwerker
- Clubleiding
- Catecheseleiding
- Ouderling
- Dominee
- Leefijdsgenoten
- Vrienden
- Niet van toepassing
- Anders, namelijk

In mijn kerk heb ik voldoende ruimte om anders te denken over geloven dan dat ik van mijn ouders/verzorgers heb meegekregen.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

Op de volgende plaatsen kan ik een andere mening over geloof hebben dan zoals ik het van mijn ouders/verzorgers heb meegekregen. (meerdere antwoorden mogelijk)

- Kerkdienst
- Catechisatie
- Vereniging
- Club
- Kamp
- Losse activiteiten (bijvoorbeeld met je kerk: soos, sporten, projecten, reizen)
- Nergens

- Anders

Mensen in mijn kerk die niet over mij oordelen als ik een andere mening heb over geloof vind ik belangrijk.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

4. Groepen in de kerk

De volgende vragen gaan over het horen bij een groep. Bij een groep kun je denken aan catechisatie, (jeugd)vereniging of een groep waarmee je een activiteit onderneemt of waarmee je een project doet.

In mijn kerk zijn voldoende leeftijdsgenoten om over mijn geloofsvragen en geloofstwijfels te praten.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

In de groepen in mijn kerk waar ik nu naar toe ga, mag ik anders denken over geloof dan de groep.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

In de groepen in mijn kerk is er aandacht voor de dingen in mijn leven waar ik mee bezig ben.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

Een groep leeftijdsgenoten in mijn kerk waarmee ik over geloofsvragen en twijfels kan praten, is belangrijk voor mij.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

Een groep in mijn kerk waar ik anders mag denken, is belangrijk voor mij.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

Een groep in mijn kerk waar aandacht is voor de thema's waar ik mee bezig ben, is belangrijk voor mij.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

5. Interesse

De volgende vragen gaan over de aandacht die gegeven wordt aan jou als jongere in jouw kerk.

Mensen in mijn kerk hebben aandacht voor mij en mijn (geloofs-)vragen en twijfel.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

De volgende mensen in mijn kerk hebben aandacht voor mij en mijn (geloofs-)vragen en twijfel. (meerdere antwoorden mogelijk):

- ☐ Ouders/verzorgers
- ☐ Gemeenteleden
- ☐ Jeugdwerker
- ☐ Catecheseleiding
- ☐ Ouderling
- ☐ Dominee
- ☐ Leeftijdsgenoten
- ☐ Vrienden
- ☐ Niet van toepassing
- ☐ Anders, namelijk

Mensen die interesse hebben in mijn (geloofs-)vragen en twijfel zijn belangrijk voor mij.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

6. Leersetting

De volgende vragen gaan over de manier waarop jouw kerk dingen regelt rondom leren over geloven.

In mijn kerk kan ik na mijn 18^e bij mensen terecht met mijn geloofsvragen en twijfel.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

Na mijn 18^e wil ik bij mensen in mijn kerk terecht kunnen met geloofsvragen en twijfel.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

Ik vind het belangrijk dat mijn ouders/verzorgers leren hoe zij met mij en mijn geloofsvragen en twijfels om kunnen gaan.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

Ik zoek liever op internet naar antwoorden op mijn geloofsvragen dan dat ik antwoorden vind in mijn kerk.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

Tijdens club of catechese vind ik de methode (het boekje) die gebruikt wordt helpend in het vinden van antwoorden op mijn geloofsvragen.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

Ik vind het belangrijk dat de methode (het boekje) die gebruikt wordt tijdens club of catechisatie rekening houdt met mijn geloofsvragen en twijfel.

12345

Helemaal oneens Oneens Geen mening Eens Helemaal mee eens

7. Achtergrond

Je bent er bijna! De laatste vragen zijn niet zo moeilijk, deze kun je waarschijnlijk zo invullen. Ze gaan namelijk over je achtergrond.

Hoe oud ben je?

..

Wat is je geslacht?

Vrouw Man Zeg ik liever niet Anders...

Wat is je postcode?

Van welke kerk ben je nu lid?

Nederlands Gereformeerde Kerk

Christelijk Gereformeerde kerk

Gereformeerde Kerk vrijgemaakt.

Anders.....

Wat is je huidige opleiding (al dan niet afgerond)

- ☐ Basisschool
- ☐ Vmbo
- ☐ Havo
- ☐ Vwo
- ☐ Mbo
- ☐ Hbo
- ☐ Wo
- ☐ Ik werk
- ☐ Geen

Zou je mee willen werken aan een interview over deze onderwerpen?

Ja *Hiermee geef je aan dat we contact met je op mogen nemenNee

Als 'Ja' is ingevuld bij de vorige vraag, dan volgt de volgende vraag

Wat is je e-mail adres? *Hierdoor zijn je antwoorden niet meer anoniem.

.....

Welke smaak Tony's Chocology vind je lekker? ;)

Melk Melk karamel zeezout Melk hazelnoot Puur Wit Wit framboos knettersuiker Geen

Afsluiting

Ontzettend bedankt voor het invullen van deze vragenlijst! Vergeet niet om op 'verzenden' te klikken.

Mocht je interesse hebben in de resultaten dan kun je bij de scriba of jongerenwerker van je kerk de samenvatting opvragen. Deze zal in september klaar zijn.

Groet Arjen, Hans, Irene en Laurens

6.3. Indicatoren waarop enquête is gebaseerd

Welke dingen willen we meten?

1. Goed klimaat volgens de jongeren binnen het jeugdwerk voor geloofstwijfel en -vragen (Herkennen zij zich in onze indicatoren? Vinden jullie dat daadwerkelijk belangrijk?)
2. Is er nu volgens hen nu een goed klimaat? (Is er aanwezig wat zij belangrijk vinden? Waar is het aanwezig?)

1. Goed klimaat volgens de jongeren binnen het jeugdwerk

Een goed klimaat voor geloofsvragen en –twijfel volgens de jongere wordt gemeten op de volgende kenmerken / categorieën:

- Categorie 1 = Identificatiefiguren van verschillende leeftijden die hun twijfel uiten [Symbool] bestaat uit
 - o Ouders
 - o Kerkleden
 - o Mensen met functie in de kerk: jeugdwerker, catecheet, ouderling, dominee, aanbiddingsleider etc.
 - o Voorbeeldfiguren in de groepen waarin de jongere verkeert
- Categorie 2 = Oordeelloosheid
 - o Positieve reactie willen krijgen op hun gedrag – Geen oordeel
 - o Kerkleden zonder oordeel die meebewegen met de jongeren, hen steunen en naar hen luisteren

- De mate waarin men durft te vragen bij jongeren naar geloofs / -levensvragen en de mate waarin er interesse getoond wordt.
- Veiligheid voor de jongere om jezelf te uiten
 - Ruimte voor andere visies
 - Ruimte voor kwetsbaarheid en niet zeker weten
- Categorie 3 = Veilige groepen – Thuishoren (Belonging, Believing, Behaving)
 - Leeftijdsgenoten met zelfde interesses
 - Vrienden in de kerk om het over geloofsvragen te hebben
 - Groepen met zelfde interesses
 - Experimenteren met sociale rollen: ontdekken wie ze zijn
 - Opbouwende reacties vanuit de groep over hun gedrag en opvattingen
 - Gevoel van thuishoren in de groepen in de kerk
 - Gesprekken met leeftijdsgenoten over twijfel
 - Ruimte voor leren omgaan met lijden en verdriet en geloofsleven binnen de groep
- Categorie 4 = Interesse vanuit de kerk voor haar jongeren
 - Interesse in leefwereld van de jongeren en bewust inzetten op deze doelgroep
 - Interesse in levens-/geloofsvragen
 - Interesse voor de levensvragen en leefwereld van de jongeren
 - Kerkelijke cultuur die aansluit bij de levensvragen en leefwereld van de jongeren
 - Twijfel wordt benaderd als kans.
- Categorie 5 = Goede leersetting
 - Geloofsleren in de kerk: eerder beginnen dan het 12^e levensjaar en langer dan je 18^e levensjaar de tijd om geloof te leren (zowel voor als na belijdenis / doop dat niet per se op je 18^e voltrokken hoeft te worden).
 - De ruimte om alles te bevragen en overal tegenaan te schoppen
 - Onderwijs en ondersteuning voor ouders zodat zij worden toegerust om het geloofsgesprek met hun kinderen te voeren en hen mee te nemen in hun geloofsleven.
 - Er wordt in leersetting aangesloten bij vragen die bij jongeren zelf leven.
 - Bewustzijn dat jongeren antwoorden zoeken via internet en vrienden.

2. Is het klimaat er nu volgens de jongeren?

Metten of het bovenstaande gevonden wordt op de volgende plekken in het jeugdwerk:

- In de catechese?
 -
- In de kerkdienst?
 -
- Club?
 -
- Soos?

-
- Kamp of weekenden weg met jeugd?
-
- Losse activiteiten met jeugd en kerk?
-

6.4. PR

6.4.1. Mail scriba

Zwolle, 10 mei 2019

Geachte scriba, geachte ontvanger van dit schrijven,

Vier studenten Godsdienst Pastoraal Werk aan Hogeschool VIAA in Zwolle werken aan een onderzoek. Het onderzoek richt zich op jongeren in de leeftijd van 12 – 18 jaar in de CGK, GKv en NGK. Onderzocht zal worden of jongeren in deze leeftijdscategorie geloofstwijfel, dan wel geloofsvragen hebben. Met name willen we onderzoeken of en in hoeverre deze jongeren de ruimte voelen om deze twijfels en vragen, als blijkt dat die er zijn, te uiten binnen hun gemeente.

Om dit onderzoek mogelijk te maken hebben wij uw hulp nodig. Vriendelijk willen we u verzoeken of u daar uw medewerking aan zou willen verlenen. Doormiddel van deze mail willen wij u alvast informeren over onze plannen.

Het is de bedoeling dat wij over ongeveer twee weken een introductiebrief sturen met daarin uitleg over ons onderzoek. Ook zal er in die brief een link staan naar een online enquête. Het verzoek is dan of u deze brief wilt opnemen in uw kerkblad. Er worden tegenwoordig veel kerkbladen digitaal verzonden. Ook denken wij dat andere sociale media ingezet zouden kunnen worden om de vragenlijst te verzenden. Als er een jeugdouderling of jongerenwerker actief is in uw gemeente, zou die ook via de bekende mailadressen en mediakanalen de introductiebrief kunnen verzenden naar de jongeren.

Op voorhand zijn we u erkentelijk voor uw geboden hulp.

Hartelijke groet,

Arjen Uil
Irene Vos
Laurens Wiersma
Hans Lamberink

6.4.2. 2e mail scriba

Zwolle, 24 mei 2019

Geachte scriba, geachte ontvanger van dit schrijven,

Daar zijn wij weer: de vier studenten van de Hogeschool Viaa in Zwolle! Ongeveer twee weken geleden heeft u de aankondiging van ons onderzoek ontvangen. Heel veel ontvangers hebben positief gereageerd. Daar zijn we ontzettend blij mee.

Bij deze sturen we u in de bijlage het artikel voor het kerkblad met de link die naar onze enquête leidt. Wij willen u vriendelijk verzoeken om het artikel die in de bijlage van deze mail zit in uw kerkblad te plaatsen. Ook hebben wij een PowerPoint slide gemaakt, die eventueel naar het beamerteam gestuurd kan worden. Deze is ook te vinden in de bijlage.

Daarnaast willen we u vragen om de andere bijlage van deze mail te sturen aan de jongerenwerkers, catecheten en/of clubleiders of wie er maar met een hart voor jongeren met ze werkt om hen bij Jezus te brengen. Deze bewogen werkers beschikken veelal over mailadressen, WhatsApp groepen en/of een Facebookpagina, zodat gericht de beoogde groep jongeren van 12 – 18 benaderd kan worden.

Wij zijn u op voorhand zeer erkentelijk voor uw hulp.

Hartelijke groet,
Arjen, Hans, Irene en Laurens

6.4.3. Brief jongerenwerker

Zwolle, 24 mei 2019

Hallo werker met hart voor jongeren!

Misschien heb je het al vernomen: wij zijn vier studenten Godsdienst Pastoraal Werk aan de Hogeschool Viaa in Zwolle en hebben twee weken geleden een aankondiging gedaan aan jullie scriba over ons onderzoek.

We doen een onderzoek binnen de CGK, GKv en NGK onder jongeren in de leeftijd van 12 – 18 jaar. We gaan onderzoeken of en in hoeverre deze categorie jongeren rondloopt met geloofsvragen of zelfs geloofstwijfel. Daarnaast willen we proberen te achterhalen of ze al dan niet ruimte in hun gemeente ervaren om deze geloofsvragen en twijfels te uiten.

Wij denken dat je over mailadressen, WhatsApp groepen of een Facebookpagina o.i.d. beschikt zodat onze vraag om de vragenlijst in te vullen rechtstreeks bij de jongeren terecht komt. Wij zouden het erg gaaf vinden als je ons hiermee wilt helpen en deze link <https://forms.gle/mKCeUuiToi5Skm8cA> en/of de QR code naar de jongeren wilt sturen. Als het goed is stuurt jullie scriba de link en code door naar het kerkblad en het beamerteam. Helemaal mooi zou het zijn als jij dit onderzoek ook actief onder de aandacht brengt.

Spreekt dit onderzoek je aan wil je de uitkomsten in een samenvatting ontvangen? Dan kun je een mail sturen naar: h.lamberink@viaa.nl

Alvast bedankt en een hartelijke groet,
Arjen, Hans, Irene en Laurens

6.4.4. Artikel kerkblad

Hoi!

Ben jij tussen de 12 en 18 jaar? Dan is dit stukje voor jou bedoelt! Wij, studenten GPW in Zwolle hebben je hulp nodig.

Heb jij wel eens vragen over jouw geloof? Of zelfs: twijfel je wel eens of het allemaal zo is zoals je het thuis of in de kerk altijd hoort of geleerd hebt? Waar kun je terecht met jou vragen? Maar ook als je geen twijfels of grootse geloofsvragen hebt, zijn we benieuwd naar jouw antwoorden.

Wil jij ons helpen? Tof! Klik dan op de link <https://forms.gle/mKCeUuiToi5Skm8cA> of scan de QR code hieronder. Het invullen duurt minder dan 10 minuten en is anoniem.

Wij, Arjen, Hans, Irene en Laurens zien uit naar jouw antwoorden! Alvast bedankt!

6.4.5. PPT voor beamteam

6.4.6. Dank mail scriba

Onderzoek jongeren van 12 – 18 jaar

Hartelijk dank voor uw hulp!

Beste scriba of ontvanger van deze mail,

Zoals u waarschijnlijk nog wel weet hebben wij u op 25 mei een verzoek gestuurd om ons te helpen met ons onderzoek en op 6 juni een reminder hierover. Wij hebben, dankzij uw inspanning, zo'n 250 ingevulde enquêtes retour mogen ontvangen. Dat is een heel mooi resultaat. De vragenlijst is vanaf nu gesloten en wij gaan werken aan de uitkomsten.

We willen u heel hartelijk danken voor uw hulp.

Velen van u hebben aangegeven geïnteresseerd te zijn in de uitkomsten. Ook dat bevestigt het belang dat er ook nu al wordt gezien in het onderwerp. U krijgt dan nog één keer een mail van ons met de uitkomsten van ons onderzoek en hopelijk aanbevelingen, die het omgaan met onze jongeren positief zou kunnen beïnvloeden.

Wij gaan nu doorwerken om ons verslag te maken.

Hartelijke groet,

Arjen, Irene, Hans en Laurens

6.4.5. Introductiemail te interviewen jongeren

Zwolle, juni 2019

Dag ...!

Dank je wel dat je de online vragenlijst voor ons hebt ingevuld. Je hebt in één van de laatste vragen aangegeven dat je wel verder met ons zou willen doorpraten, vandaar dat we je nu deze mail sturen. We vinden het heel fijn dat je dat aangegeven hebt. Uit alle jongeren die dit aangegeven hebben, ben jij gekozen voor ons vervolg interview. Onze vraag aan jou: wanneer zou je volgende week een keer een klein uurtje tijd hebben? Wij komen graag naar jou toe, op de plek die jij uitkiest.

Hierbij alvast een uitleg over het interview. We willen verder met jou nadenken over de onderwerpen uit de enquête. Daarvoor hebben we een vervolg interview gemaakt waar we dieper zullen ingaan op de gegeven antwoorden van jou en andere jongeren. In dat gesprekje, dat ongeveer 30 minuten van jouw tijd zal nemen, komen de volgende onderwerpen weer aan de orde:

- Geloofsvragen en twijfels en hoe je hiermee omgaat
- Waar moet een voorbeeldfiguur aan voldoen voor jou als het hierom gaat?
- Wat is goede aandacht voor jouw geloofsvragen of –twijfels in de kerk, vind jij?
- Hoe belangrijk zijn de groepen (waar jij naartoe gaat) hierin voor jou binnen de kerk?

- Wat heb jij nodig op club of catechisatie zodat er wordt aangesloten op jouw geloofsvragen / interesses?

In de bijlage vind je nog een uitgebreidere beschrijving van wat er in het interview aan bod zal komen. Zou je die willen doorlezen? Met een kleine 5 minuten is dat gedaan! :)

Je zou ons opnieuw helpen om over deze dingen door te praten. We hopen dat jij kunt aangeven wat er nodig is voor jou en wat jij denkt dat je leeftijdsgenoten mogelijk nodig hebben. De kerk is een plek waar je je thuis moet voelen, op je gemak. Daar hoort bij dat je op jouw manier mag ontdekken en leren en dat er geluisterd wordt naar wat jij te vragen of op te merken hebt. We hopen dat jij ons wilt helpen om te ontdekken hoe dat gedaan kan worden.

O ja, nog even voor de duidelijkheid: de meningen of gevoelens die je naar voren brengt in dit gesprek zullen volledig anoniem worden verwerkt in ons verslag. Niemand zal kunnen weten wat jij hebt gezegd, ook niet mensen in je eigen kerk of die het verslag lezen.

Alvast heel erg bedankt!

Vriendelijke groeten,

Hans en Laurens (één van ons gaat jullie interviewen)

6.4.6. Topiclijst interview dat is toegestuurd aan te interviewen jongeren

Topiclijst (lijst met onderwerpen) voor het interview met jou

Het interview zal net als de enquête gaan over de ruimte die jullie als jongeren ervaren voor het stellen van geloofsvragen en het uiten van geloofstwijfels in jullie kerk. Vijf punten die, zoals wij denken, bijdragen aan die ruimte zullen de rode draad zijn voor het gesprek. Het is wel handig vooraf al wat na te denken over deze vijf punten, dan heb je al een beetje een idee over wat er komen gaat. ;)

De volgende punten hadden we bedacht:

1. **Voorbeeldfiguren**
De aanwezigheid van voorbeeldfiguren van verschillende leeftijden die hun eigen geloofsvragen en -twijfel laten zien binnen de kerk, ook aan jou als jongere.
2. **Houding van de gemeente**
Een positieve en oordeel-loze houding van mensen uit je gemeente over het uiten van jouw geloofsvragen en -twijfel. Ruimte voor andere visies, kwetsbaarheid en niet zeker weten. Aanmoediging om anders te mogen denken en uit te proberen.
3. **Groepen in de kerk**
Veilige groepen waar je je thuis kan voelen. Waardoor voelt het wel of niet veilig om vragen te stellen en je twijfel te uiten?
4. **Interesse**
De aanwezigheid van gemeenteleden die interesse hebben in jou, waar je mee bezig bent, waar je over nadenkt en voor de eventuele levensvragen, geloofsvragen en geloofstwijfel.
5. **Leeromgeving in de kerk en in gezinnen**

Een leersetting waar met de methode aangesloten wordt bij de levensvragen en thema's die bij jou als jongere leven. Daarnaast gaat het punt 'leersetting' over onderwijs of hulp aan je ouders om met geloofsvragen van jou als hun kind om te gaan. Het gaat ook over belijdenis doen, hoe je daar tegenaan kijkt en of vragen en twijfels bij geloven mogen horen, ook na je belijdenis.

Als je nog iets mist, super! Neem dat vooral mee, dan kunnen we het daar ook over hebben.

6.5. Topiclijst vooraf aan interviewformat

Vanuit de enquête en de literatuur wil het onderzoeksteam verbreden en verdiepen. De volgende punten onder de categorieën wil het team met een interview te weten komen.

Identificatiefiguren

- Wat maakt een goede identificatiefiguur maakt?
- Zijn deze mensen voldoende aanwezig?
- Wat de jongeren op uit de lijst met “soorten” identificatiefiguren.
- Leeftijdsgenoten, vrienden en ouders, wat doen zij goed en wat kan beter?

Houding van de gemeente

Aanmoedigen

- Voorbeeldsituatie over aanmoedigen.
- Wie was dit?
- Zijn deze voldoende aanwezig?
- Willen jongeren dit meer?
- Hoe?
- Ouders, wat doen zij goed en wat kan beter?

Oordeelloosheid

- Wat bedoelen jongeren hiermee?
- Zijn deze mensen voldoende aanwezig?
- Welke reactie ervaart jongere op twijfel?
- Wat vindt jongere daarvan?

Groepen in de kerk

- Wat draagt bij aan veiligheid om geloofsvragen te stellen en twijfels te uiten?
 - Groepsgrootte
 - Leeftijdsleider
 - Experimenteren
 - Vrienden
 - Hele groep
 - Aanmoediging
 - Levensthema's
 - Anders
- Is dit nu aanwezig?

Interesse

- Is er interesse in het leven van de jongere door gemeenteleden, buiten vrienden en familie om?
- Wat vinden jongeren daarvan?

- Is daar behoefte aan?
- Welke mensen laten interesse zien?
- Op welke manier?

Leersetting

- Is er een verwachting vanuit de kerk als het gaat om geloven?
- Welke verwachting ervaart de jongere als het gaat om geloven?
- Wat vind de jongere daarvan?
- Welke beelden hangen er rondom belijdenis doen?
- Wat zeggen de kerken daarover?
- Wat vind de jongere daarvan?
- Mag er getwijfeld worden en mogen er vragen gesteld worden na belijdenis?
- Hoeveel ruimte ervaart de jongere om anders te denken of het niet eens te zijn met leerstelling en regels?

Ouders

- Wordt er aan ouders geleerd over omgang met jongeren en vragen/twijfels?
- Hoe?
- Wat zouden ze moeten leren?
- Hoe moeten ze met jongeren omgaan?

Methode

- Welke methodes worden er gebruikt?
- Methode helpt niet, maar is wel belangrijk. Hoe zit dit?
- Waarom helpt het boekje niet?
- Wat helpt wel?

6.6. Interview format diepte interviews

Vooraf zelf onthouden

- 30 minuten per persoon (snel tot de kern komen en gelijk de diepte in)
- 5 minuten per indicator
- **Geen pastoraal gesprek**, puur interview
- Vooraf topiclijst sturen
- Open vragen: Hoe is het om... Vertel eens iets meer over.. en niet te geforceerd.

Wat willen we weten

- De gewenste situatie (wat vind jij belangrijk en waarom?) (indicatoren en nieuwe)
- De huidige situatie (wat is er nu en hoe komt dat?)
- Dieper ingaan op beide waar nodig

Introductie

- Jezelf voorstellen
- Doel gesprek duidelijk maken: doorpraten over de onderwerpen uit de enquête. Duidelijker krijgen wat volgens hen een goed klimaat is om te mogen twijfelen en geloofsvragen te stellen. Zodat wij kerken kunnen helpen hoe zij meer ruimte kunnen geven aan de geloofsvragen en twijfels van hun jongeren.
- Vertellen over de opbouw: het interview zal ingaan op 5 factoren die wij vooraf bedacht hebben (naar aanleiding van wat er in boeken geschreven staat). De 5 factoren kunnen bekend voorkomen, want in de enquête ging het daar ook al over. Ook is er ruimte voor eigen inbreng.
- Zeggen dat het niet langer dan 30 minuten duurt.
- Vertellen dat we het zeer waarderen en vertellen dat dit interview belangrijk is om dieper op de onderwerpen in te gaan. Alvast bedanken. (geeft positief gevoel voor de relatie)

- Tot slot vertellen dat we met zorg omgaan met de informatie. Jongeren zitten hier anoniem. Alleen leeftijd, geslacht en kerkgenootschap (CGK, GKv, NGK) willen we meenemen.
- Vragen of je het gesprek mag opnemen!

Kern

We hebben in de enquête over vijf onderwerpen vragen gesteld. Bij deze onderwerpen denken we dat ze bijdragen aan ruimte voor jou als jongere om geloofsvragen te stellen en je twijfels over geloven te uiten. Zou je deze vijf onderwerpen met deze briefjes van belangrijkste naar minst belangrijkste willen neerleggen? Ook is er een papiertje met 'anders' Heb je zelf nog iets dat belangrijk is?

Uitleggen per indicator wat er wordt bedoeld.

Even de tijd nemen om de jongere dit te laten doen..

Begin dan met de bovenste, de belangrijkste. Pak daarbij de vragen die uit de enquête zijn gekomen die vallen onder dat onderwerp. De volgende vragen willen we beantwoord hebben per indicator:

Voorbeeldfiguren

Wanneer was iemand een voorbeeld voor je qua openheid over hun eigen geloofsvragen en twijfels?

Wat deed die persoon goed? Vertel daar eens iets over...

Vind je dit soort mensen belangrijk voor je eigen geloofsvragen en twijfels? Zijn deze mensen in je kerk aanwezig? (opvallend uit de enquêtes was dat ze wel belangrijk zijn, maar niet aanwezig).

Lijst uit enquête met soorten identificatiefiguren (eigen actuele grafiek maken en voorleggen, zie bijlages onderaan dit document)

Wat valt jou op in deze lijst uit de enquête? Samen door de lijst heen gaan..

Leeftijdsgenoten, vrienden en ouders springen eruit! Wat doen zij nu al goed? Wat kan beter?

Houding van de gemeente

(aanmoediging - ruimte anders denken dan ouders/verzorgers - oordeelloosheid)

Aanmoedigen

Kun je een situatie bedenken wanneer je werd aangemoedigd om geloofsvragen te stellen en twijfels te uiten?

Ja: Wie/waar was het? Hoe? Voldoende?

Nee: Wil je dat? Hoe?

Opnieuw springen ouders eruit! Wat doen zij nu al goed? Wat kan beter?

Oordeelloosheid

Mensen die niet over jongeren oordelen zijn erg belangrijk. Wat bedoelen jullie daar mee? Zijn deze mensen voldoende aanwezig in de kerk?

Hoe reageren mensen op je als je twijfelt of als anderen twijfelen? Positief of negatief? Wat vind je daarvan?

Groepen in de kerk

Wanneer voelt het veilig in een groep om geloofsvragen en twijfels te delen? Wij hebben daarvoor een aantal keuzes op een papiertje gezet en die hebben we uitgeknipt. Mate van belangrijkheid van de volgende punten (uit de literatuur) aangeven en ruimte geven voor een andere optie:

- De grootte van de groep? (**GROEPSGROOTTE**)
- Als de "leeftijdsleider" een vraag stelt? (**LEEFTIJDSELEIDER**)
- Als je ruimte voelt dat je mag proberen, oefenen, leren, vragen? (**EXPERIMENTEREN**)
- Als er vrienden in de groep zitten? (**VRIENDEN**)

- Als de hele groep vragen stelt (**HELE GROEP**)
- Als de groep je aanmoedigt om vragen te stellen? Als je positieve reacties krijgt van de groep? (**AANMOEDIGING**)
- Als je het over vragen en thema's kan en mag hebben die op dat moment in je leven centraal staan? (**LEVENSTHEMA'S**)
- **ANDERS** (ruimte voor eigen inbreng)

Laten uitleggen hoe ze dit ervaren en of het nu zo bij de groepen is waarvan ze onderdeel zijn?

Interesse

Heb je het gevoel dat gemeenteleden (buiten je vrienden en familie om), nieuwsgierig zijn naar jou als jongere? (Interesse voor jongeren in het algemeen... en voor jou met je leefwereld in het algemeen met daarbij.)

Opvallend is dat gemeenteleden weinig zijn ingevuld als diegenen die interesse hebben voor jou als jongere en je geloofsvragen en je twijfels. Wat vind je hiervan? Heb je daar wel of geen behoefte aan?

Op wat voor manier laten ze dat zien? Vertel daar eens wat over.

Leeromgeving in je kerk en in je gezin

(Na 18^e - ouders leren - methode)

Heeft de kerk ook een verwachting van jou als het gaat om geloven? Wat is die verwachting dan? Wat vind je daarvan?

Wat voor beeld krijg jij bij belijdenis doen? Wat zegt jouw kerk daarover? Wat vind jij daarvan?

Als je belijdenis hebt gedaan, mag je dan nog twijfelen of geloofsvragen stellen? Vertel daar eens wat over.

Hoeveel ruimte ervaar jij om anders te denken of om het niet eens te zijn met bepaalde leerstellingen of regels in de kerk?

Ouders

Wordt er aan je ouders geleerd hoe ze met jou en je geloofsvragen en twijfels om kunnen gaan? Op welke manier?

Wat zouden ouders moeten leren over jongeren, geloofsvragen en twijfels en hoe ze daar mee om moeten gaan?

Methode

Wat voor methode gebruiken jullie op catechisatie?

Twee grafieken naast elkaar laten zien: Methode helpt niet om antwoorden te vinden, terwijl het overgrote deel dit belangrijk vindt. Jij hebt dit ingevuld, vertel er eens wat over... (Actuele grafieken uitprinten en voorleggen, zie bijlage onderaan dit document)

Waarom helpt het boekje niet in het vinden van antwoorden?

Wat zou wel een goede methode zijn om antwoorden te vinden op je geloofsvragen?

Nieuwe indicatoren

Tot slot zijn de volgende vragen helpend om breder te bespreken met de jongeren wat indicatoren zijn:

- Mis je nog iets waardoor jij denkt dat er ruimte ontstaat? (Juist iets totaal anders? Mag buiten de kaders denken)
- Wat helpt jou om geloofsvragen te mogen stellen?
- Wat vind jij belangrijk hoe er met twijfels omgegaan wordt?
- Waarom helpt jou dat om vragen te kunnen stellen?

- Hoe geeft jou dat ruimte?
- Is dat er nu?

Achtergrond

Leeftijd:

Geslacht:

Kerkverband:

Afsluiting

Bedankt voor je tijd en antwoorden!!!

Bijlages om te gebruiken en dus uitprinten en uitknippen:

Voorbeeldfiguren

Houding van de gemeente

Groepen in de kerk

Interesse

Leeromgeving

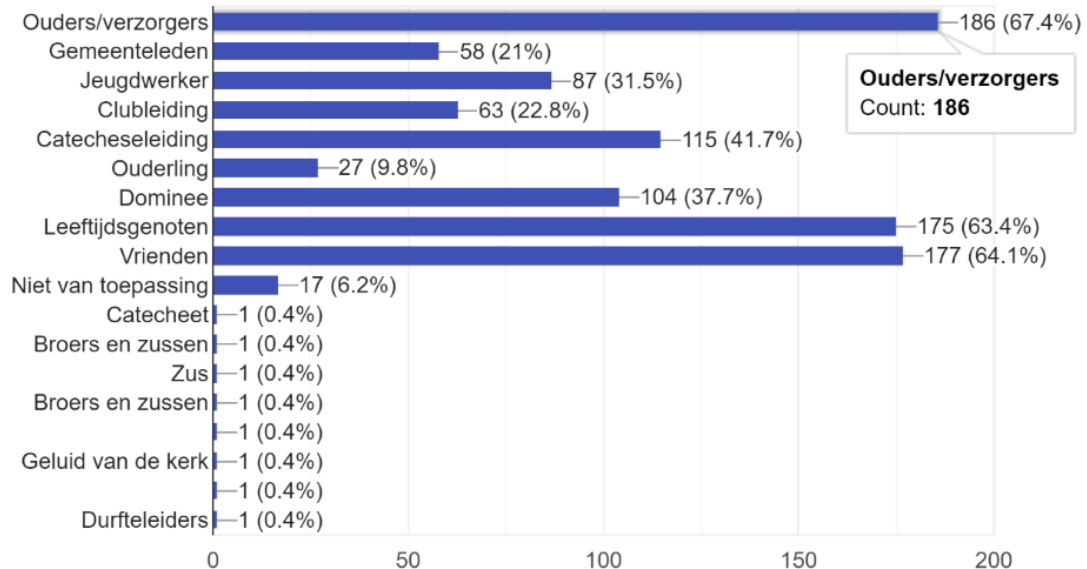
Anders

Lijst

identificatiefiguren:

Welke mensen in jouw kerk zijn belangrijk als het gaat om het laten zien van hun geloofsvragen en twijfels? (meerdere antwoorden mogelijk)

276 responses

Groepsgrootte

Jeugdleiders

Leeftijdsleider

Experimenteren

Vrienden

Hele groep

Aanmoedigen Levensthema's Anders

6.7. Tabellen en berekeningen kwantitatief

Tabel #

Respondenten per leeftijd (N=239)

	n	%
12	19	8%
13	26	11%
14	35	15%
15	39	16%
16	47	20%
17	40	17%
18	33	14%

Gemiddelde leeftijd: 15,3 jaar

Oudste: 18 jaar

Jongste: 12 jaar

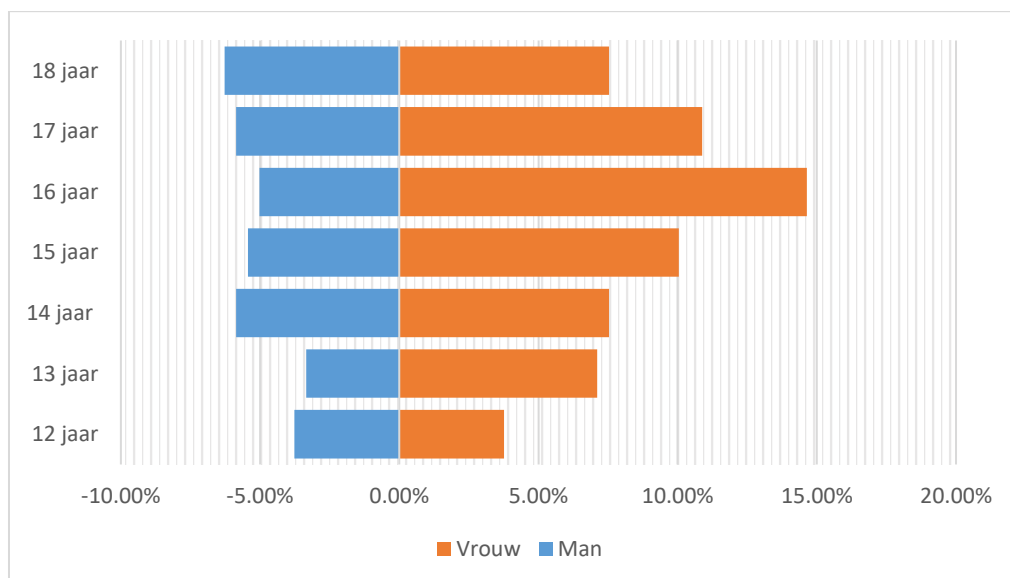
Mediaan: 16 jaar

Modus: 16 jaar

Tabel #

Respondenten per geslacht (N=239)

	n	%
Man	85	36%
Vrouw	147	61%
Onbekend	7	3%

Gegevens man/vrouwverdeling per leeftijd

Tabel #		
<i>Respondenten per opleidingsniveau (N=239)</i>		
	n	%
Basisschool	2	1%
Vmbo	37	15%
Havo	55	23%
Vwo	93	39%
Mbo	28	12%
Hbo	16	7%
Wo	2	1%
Ik werk	5	2%
Geen	1	0%

Tabel #		
<i>Respondenten per kerkstroming (N=239)</i>		
	n	%
CGK	83	35%
GKv	128	54%
NGK	20	8%
Samenwerking	8	3%

Tabel #		
<i>Groepen in de kerk die worden bezocht (N=239)</i>		
	n	%
Kerkdienst	230	96%
Catechisatie	201	84%
Vereniging	107	45%
Club	40	17%
Kamp	114	48%
Losse activiteiten	110	46%
Geen	0	0%
Anders	7	3%

Anders:

- Gespreksgroep1
- Beamen2
- Provider1
- Follow1
- Connect1
- #Durfte ...2
- Youth Alpha1

----- Vragen -----

Tabel #*Komen er wel eens geloofsvragen bij je op? (N=239)*

	n	%
Nooit	2	1%
Zelden	21	9%
Soms	133	56%
Vaak	81	35%

Modus: 3**Gemiddelde:** 3,2**Mediaan:** 3**Tabel #***Twijfel je wel eens aan je geloof? (N=239)*

	n	%
Nooit	23	10%
Zelden	58	24%
Soms	115	48%
Vaak	43	18%

Modus: 3**Gemiddelde:** 2,7**Mediaan:** 3

Identificatiefiguren

Tabel #*Voldoende uiting van twijfels en geloofsvragen door anderen in de kerk (N=239)*

	n	%
Helemaal oneens	35	15%
Oneens	84	35%
Geen mening	43	18%
Eens	43	18%
Helemaal eens	10	4%

Modus: 2**Mediaan:** 3**Gemiddelde:** 2,6

Tabel #*Mate van belang van de uiting van geloofsvragen en twijfels door anderen uit de kerk (N=239)*

	n	%
Helemaal oneens	17	7%
Oneens	32	13%
Geen mening	76	32%
Eens	79	33%
Helemaal eens	35	15%

Modus: 4**Mediaan: 3****Gemiddelde: 3,3****Tabel #***Mensen die belangrijk zijn in het laten zien van hun geloofsvragen en twijfels (N=239)*

	n	%
Ouders/verzorgers	167	70%
Gemeenteleden	41	17%
Jeugdwerker	71	30%
Clubleiding	47	20%
Catecheseleiding	100	42%
Ouderling	25	10%
Dominee	87	36%
Leeftijdsgenoten	147	62%
Vrienden	153	64%
Niet van toepassing	13	5%
Anders	4	2%

Tabel #*Mate van belang van de uiting van geloofsvragen en twijfels door anderen uit de kerk per leeftijd (N=239)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	2	11%	3	12%	1	3%	4	10%	2	4%	4	10%	1	3%
Oneens	5	26%	3	12%	5	14%	5	13%	7	15%	5	13%	2	6%
Geen mening	4	21%	12	46%	11	31%	18	46%	10	21%	10	25%	11	33%
Eens	7	37%	6	23%	13	37%	9	23%	22	47%	11	28%	11	33%
Helemaal eens	1	5%	2	8%	5	14%	3	8%	6	13%	10	25%	8	24%

Tabel #*Voldoende uiting van twijfels en geloofsvragen door anderen in de kerk per leeftijd (N=239)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	2	11%	7	27%	5	14%	6	15%	6	13%	5	13%	3	9%
Oneens	9	47%	5	19%	14	40%	14	36%	21	45%	12	30%	9	27%
Geen mening	4	21%	9	35%	10	29%	11	28%	14	30%	9	23%	10	30%
Eens	3	16%	4	15%	3	9%	7	18%	6	13%	12	30%	8	24%
Helemaal eens	1	5%	1	4%	2	6%	1	3%	0	0%	2	5%	3	9%

Tabel #*Mensen die belangrijk zijn in het laten zien van hun geloofsvragen en twijfels (N=239)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Ouders/verzorgers	13	68%	16	62%	29	83%	28	72%	31	66%	30	13%	20	61%
Gemeenteleden	3	16%	2	8%	10	29%	6	15%	7	15%	9	30%	4	12%
Jeugdwerker	3	16%	5	19%	12	34%	14	36%	18	38%	11	23%	8	24%
Clubleiding	3	16%	5	19%	7	20%	10	26%	12	26%	4	30%	7	21%
Catecheseleiding	7	37%	8	31%	15	43%	18	46%	20	43%	16	40%	16	48%
Ouderling	1	5%	3	12%	6	17%	2	5%	7	15%	5	13%	1	3%
Dominee	4	21%	8	31%	14	40%	13	33%	12	26%	22	55%	14	42%
Leeftijdsgenoten	4	21%	13	50%	21	60%	25	64%	30	64%	29	73%	25	76%
Vrienden	9	47%	18	69%	22	63%	23	59%	33	70%	25	63%	23	70%
Niet van toepassing	2	11%	0	0%	1	3%	4	10%	3	6%	1	3%	2	6%
Anders	1	5%	0	0%	0	0%	1	3%	1	2%	0	0%	0	0%

Tabel #*Voldoende uiting van twijfels en geloofsvragen door anderen in de kerk per geslacht (N=239)*

	Man n	Man %	Vrouw n	Vrouw %	Anders n	Anders %
Helemaal oneens	15	18%	18	12%	3	43%
Oneens	25	29%	56	38%	3	43%
Geen mening	21	25%	45	31%	1	14%
Eens	25	29%	23	16%	1	14%
Helemaal eens	5	6%	5	3%	0	0%

Tabel #*Mate van belang van de uiting van geloofsvragen en twijfels door anderen uit de kerk (N=239)*

	Man n	Man %	Vrouw n	Vrouw %	Anders n	Anders %
Helemaal oneens	7	8%	7	5%	2	29%
Oneens	8	9%	23	16%	1	14%
Geen mening	33	39%	42	29%	1	14%
Eens	25	29%	52	35%	2	29%
Helemaal eens	12	14%	23	16%	0	0%

Tabel #*Mensen die belangrijk zijn in het laten zien van hun geloofsvragen en twijfels (N=239)*

	Man n	Man %	Vrouw n	Vrouw %	Anders n	Anders %
Ouders/verzorgers	55	65%	107	73%	5	71%
Gemeenteleden	15	18%	25	17%	1	14%
Jeugdwerker	18	21%	49	33%	4	57%
Clubleiding	12	14%	33	22%	2	29%
Catecheseleiding	34	40%	63	43%	3	43%
Ouderling	5	6%	19	13%	1	14%
Dominee	25	29%	61	41%	1	14%
Leeftijdsgenoten	46	54%	97	66%	4	57%
Vrienden	45	53%	104	71%	4	57%
Niet van toepassing	8	9%	5	3%	0	0%
Anders	0	0%	2	1%	0	0%

Houding van de gemeente

Tabel #*Voldoende aanmoediging voor uiten van geloofsvragen en twijfels (N=239)*

	n	%
Helemaal oneens	28	12%
Oneens	58	24%
Geen mening	61	26%
Eens	64	27%
Helemaal eens	28	12%

Modus	4
Mediaan	3
Gemiddelde	3

Tabel #*Mate van belang van aanmoediging voor uiten van geloofsvragen en twijfels (N=235)*

	n	%
Helemaal oneens	14	6%
Oneens	25	11%
Geen mening	84	36%
Eens	76	32%
Helemaal eens	36	15%

Modus 3**Mediaan** 3**Gemiddelde** 3,4**Tabel #***Mensen die belangrijk zijn in het aanmoedigen van het uiten van geloofsvragen en twijfels (N=239)*

	n	%
Ouders/verzorgers	193	81%
Gemeenteleden	60	25%
Jeugdwerker	83	35%
Clubleiding	56	23%
Catecheseleiding	122	51%
Ouderling	47	20%
Dominee	112	47%
Leeftijdsgenoten	89	37%
Vrienden	110	46%
Niet van toepassing	12	5%
Anders	1	0%

Anders: Zus

Tabel #*Voldoende aanmoediging voor uiten van geloofsvragen en twijfels (N=239)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	1	5%	3	12%	4	11%	7	18%	8	17%	2	5%	3	9%
Oneens	1	5%	4	15%	8	23%	6	15%	13	28%	14	35%	6	18%
Geen mening	8	42%	5	19%	13	37%	8	21%	10	21%	7	18%	10	30%
Eens	8	42%	11	42%	5	14%	13	33%	9	19%	8	20%	10	30%
Helemaal eens	1	5%	3	12%	5	14%	5	13%	1	2%	9	23%	4	12%

Tabel #*Mate van belang van aanmoediging voor uiten van geloofsvragen en twijfels (N=235)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	1	5%	2	8%	3	9%	2	5%	5	11%	1	3%	0	0%
Oneens	4	21%	2	8%	3	9%	5	14%	5	11%	3	8%	3	9%
Geen mening	6	32%	3	13%	15	43%	11	30%	16	34%	17	43%	10	30%
Eens	6	32%	8	33%	10	29%	13	35%	16	34%	12	30%	11	33%
Helemaal eens	2	11%	3	13%	4	11%	6	16%	5	11%	7	18%	9	27%

Tabel #*Mensen die belangrijk zijn in het laten zien van hun geloofsvragen en twijfels (N=239)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Ouders/verzorgers	18	95%	20	77%	30	86%	33	85%	37	79%	30	75%	25	76%
Gemeenteleden	4	21%	4	15%	7	20%	10	26%	9	19%	11	28%	15	45%
Jeugdwerker	4	21%	7	27%	10	29%	14	36%	17	36%	16	40%	15	45%
Clubleiding	3	16%	7	27%	5	14%	10	26%	13	28%	8	20%	10	30%
Catecheseleiding	8	42%	13	50%	14	40%	21	54%	26	55%	19	48%	21	64%
Ouderling	4	21%	5	19%	3	9%	9	23%	11	23%	7	18%	8	24%
Dominee	7	37%	6	23%	13	37%	16	41%	22	47%	24	60%	24	73%
Leeftijdsgenoten	5	26%	5	19%	11	31%	15	38%	18	38%	19	48%	16	48%
Vrienden	8	42%	10	38%	16	46%	16	41%	24	51%	22	55%	14	42%
Niet van toepassing	1	5%	2	8%	3	9%	2	5%	3	6%	0	0%	1	3%
Anders	1	5%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%

Tabel #*Ruimte om anders te denken over geloven dan ouders/verzorgers (N=237)*

	n	%
Helemaal oneens	13	5%
Oneens	42	18%
Geen mening	78	33%
Eens	73	31%
Helemaal eens	31	13%

Modus	3
Mediaan	3
Gemiddelde	3,3

Tabel #*Plaatsen waar de jongere een anders kan denken over geloven dan ouders/verzorgers (N=239)*

	n	%
Kerkdienst	70	29%
Catechisatie	143	60%
Vereniging	95	40%
Club	51	21%
Kamp	81	34%
Losse activiteiten	74	31%
Geen	23	10%
Anders	15	6%

Anders:

- Thuis 1
- Provider 1
- Opwekking, new wine, eojd 2

- Club en kamp 1
- Geen idee/weet ik niet 2
- Nvt 2
- Youth Alpha 1

Tabel #*Ruimte om anders te denken over geloven dan ouders/verzorgers (N=237)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	1	5%	0	0%	2	6%	2	5%	4	9%	2	5%	2	6%
Oneens	3	16%	2	8%	3	9%	4	11%	12	26%	9	23%	9	27%
Geen mening	6	32%	12	48%	14	40%	18	47%	12	26%	11	28%	5	15%
Eens	7	37%	6	24%	10	29%	9	24%	16	34%	13	33%	12	36%
Helemaal eens	2	11%	5	20%	5	14%	5	13%	3	6%	5	13%	5	15%

Tabel #*Plaatsen waar de jongere een anders kan denken over geloven dan ouders/verzorgers (N=239)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Kerkdienst	5	29%	7	28%	10	29%	12	31%	8	17%	13	33%	15	45%
Catechisatie	12	71%	11	44%	15	43%	21	54%	33	70%	27	68%	24	73%
Vereniging	3	18%	6	24%	14	40%	13	33%	19	40%	22	55%	18	55%
Club	4	24%	2	8%	4	11%	11	28%	10	21%	9	23%	11	33%
Kamp	3	18%	7	28%	9	26%	16	41%	18	38%	16	40%	12	36%
Losse activiteiten	5	29%	5	20%	9	26%	13	33%	14	30%	13	33%	15	45%
Geen	1	6%	5	20%	5	14%	4	10%	5	11%	1	3%	2	6%
Niet van toepassing	0	0%	1	4%	4	11%	1	3%	3	6%	0	0%	1	3%
Geen mening	1	6%	0	0%	0	0%	0	0%	1	2%	0	0%	0	0%
Thuis	0	0%	0	2%	2	6%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%

Tabel #*Mate van belang van het hebben van geen oordeel als de jongeren een andere mening hebben over geloven (N=235)*

	n	%
Helemaal oneens	5	2%
Oneens	7	3%
Geen mening	39	17%
Eens	69	29%
Helemaal eens	113	48%

Modus	5
Mediaan	4
Gemiddelde	4,2

Groepen in de kerk

Tabel #

De aanwezigheid van voldoende leeftijdsgenoten om te praten over geloofsvragen en –twijfel (N=238)

	n	%
Helemaal oneens	21	9%
Oneens	41	17%
Geen mening	50	21%
Eens	68	29%
Helemaal eens	58	24%

Modus	4
Mediaan	4
Gemiddelde	3,4

Tabel #

Mate van belang van de aanwezigheid van leeftijdsgenoten om te praten over geloofsvragen en –twijfel (N=238)

	n	%
Helemaal oneens	5	2%
Oneens	16	7%
Geen mening	52	22%
Eens	85	36%
Helemaal eens	79	33%

Modus	4
Mediaan	4
Gemiddelde	3,9

Tabel #*De aanwezigheid van voldoende leeftijdsgenoten om te praten over geloofsvragen en –twijfel (N=238)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	3	16%	1	4%	2	6%	4	10%	4	9%	4	10%	4	12%
Oneens	2	11%	2	8%	5	14%	8	21%	13	28%	7	18%	4	12%
Geen mening	3	16%	7	28%	12	34%	8	21%	10	21%	5	13%	5	15%
Eens	9	47%	11	44%	8	23%	11	28%	7	15%	12	30%	10	30%
Helemaal eens	2	11%	5	20%	8	23%	8	21%	13	28%	12	30%	10	30%

Tabel #*Mate van belang van de aanwezigheid van leeftijdsgenoten om te praten over geloofsvragen en –twijfel (N=238)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	1	5%	1	4%	1	3%	2	5%	0	0%	0	0%	0	0%
Oneens	3	16%	1	4%	1	3%	1	3%	5	11%	3	8%	2	6%
Geen mening	4	21%	6	24%	10	29%	12	31%	11	23%	4	10%	5	16%
Eens	5	26%	12	48%	13	37%	12	31%	17	36%	16	40%	10	31%
Helemaal eens	6	32%	5	20%	10	29%	12	31%	14	30%	17	43%	15	47%

Tabel #*De ruimte om anders te denken dan de groep (N=238)*

	n	%
Helemaal oneens	6	3%
Oneens	14	6%
Geen mening	58	24%
Eens	103	43%
Helemaal eens	57	24%

Modus	4
Mediaan	4
Gemiddelde	3,8

Tabel #*Mate van belang van de ruimte om anders te denken dan de groep (N=238)*

	n	%
Helemaal oneens	3	1%
Oneens	24	10%
Geen mening	54	23%
Eens	83	35%
Helemaal eens	74	31%

Modus	4
Mediaan	4
Gemiddelde	3,8

Tabel #*De ruimte om anders te denken dan de groep (N=238)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	0	0%	2	8%	0	8%	2	5%	1	2%	0	0%	1	3%
Oneens	1	5%	1	4%	2	4%	2	5%	3	6%	1	3%	4	12%
Geen mening	5	26%	5	20%	12	20%	8	21%	12	26%	10	25%	6	18%
Eens	10	53%	11	44%	12	44%	17	44%	20	43%	20	50%	13	39%
Helemaal eens	3	16%	6	24%	9	24%	10	26%	11	23%	9	23%	9	27%

Tabel #*Mate van belang van de ruimte om anders te denken dan de groep (N=238)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	0	0%	1	4%	0	0%	1	3%	1	2%	0	0%	0	0%
Oneens	3	16%	1	4%	6	17%	6	15%	2	4%	4	10%	2	6%
Geen mening	5	26%	7	28%	5	14%	10	26%	12	26%	8	20%	7	21%
Eens	8	42%	9	36%	14	40%	10	26%	18	38%	12	30%	12	36%
Helemaal eens	3	16%	7	28%	10	29%	12	31%	14	30%	16	40%	12	36%

Tabel #*Aandacht voor de leefwereld van de jongere binnen de groepen (N=238)*

	n	%
Helemaal oneens	7	3%
Oneens	33	14%
Geen mening	54	23%
Eens	88	37%
Helemaal eens	56	24%

Modus	4
Mediaan	4
Gemiddelde	3,6

Tabel #*Mate van belang van aandacht voor de leefwereld van jongeren binnen de groepen. (N=238)*

	n	%
Helemaal oneens	7	3%
Oneens	18	8%
Geen mening	60	25%
Eens	77	32%
Helemaal eens	76	32%

Modus	4
Mediaan	4
Gemiddelde	3,8

Tabel #*Aandacht voor de leefwereld van de jongere binnen de groepen (N=238)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	0	0%	1	4%	0	0%	4	10%	0	0%	1	3%	1	3%
Oneens	2	11%	2	8%	6	17%	4	10%	7	15%	11	28%	1	3%
Geen mening	5	26%	6	24%	10	29%	9	23%	10	21%	5	13%	9	27%
Eens	10	53%	12	48%	12	34%	12	31%	17	36%	12	30%	13	39%
Helemaal eens	2	11%	4	16%	7	20%	10	26%	13	28%	11	28%	9	27%

Tabel #*Mate van belang van aandacht voor de leefwereld van jongeren binnen de groepen. (N=238)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	0	0%	1	4%	0	0%	1	3%	1	2%	0	0%	0	0%
Oneens	1	5%	1	4%	6	17%	6	15%	2	4%	4	10%	2	6%
Geen mening	9	47%	7	28%	5	14%	10	26%	12	26%	8	20%	7	21%
Eens	4	21%	9	36%	14	40%	10	26%	18	38%	12	30%	12	36%
Helemaal eens	5	26%	7	28%	10	29%	12	31%	14	30%	16	40%	12	36%

Interesse

Tabel #*Aandacht voor de jongere en zijn geloofsvragen en -twijfel. (N=236)*

	n	%
Helemaal oneens	21	3%
Oneens	48	20%
Geen mening	84	36%
Eens	63	27%
Helemaal eens	20	8%

Modus	3
Mediaan	3
Gemiddelde	3,1

Tabel #*Mate van belang van aandacht voor de jongere en zijn geloofsvragen en -twijfel. (N=236)*

	n	%
Helemaal oneens	4	2%
Oneens	15	6%
Geen mening	64	27%
Eens	84	36%
Helemaal eens	69	29%

Modus	4
Mediaan	4
Gemiddelde	3,8

Tabel #*Mensen die belangrijk zijn in aandacht voor de jongere en zijn geloofsvragen en – twijfel (N=239)*

	n	%
Ouders/verzorgers	172	72%
Gemeenteleden	28	12%
Jeugdwerker	61	26%
Catecheseleiding	119	50%
Ouderling	25	10%
Dominee	65	27%
Leeftijdsgenoten	80	33%
Vrienden	101	42%
Niet van toepassing	19	8%
Anders	3	1%

Tabel #*Aandacht voor de jongere en zijn geloofsvragen en -twijfel. (N=236)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	0	0%	1	5%	3	9%	6	15%	6	13%	2	5%	3	9%
Oneens	2	11%	2	9%	7	20%	3	8%	15	33%	12	30%	6	18%
Geen mening	10	53%	8	36%	14	40%	15	38%	14	31%	11	28%	12	36%
Eens	7	37%	13	59%	7	20%	11	28%	7	16%	9	23%	9	27%
Helemaal eens	0	0%	0	0%	4	11%	4	10%	3	7%	6	15%	3	9%

Tabel #*Mate van belang van aandacht voor de jongere en zijn geloofsvragen en -twijfel. (N=236)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	0	0%	2	34%	0	0%	1	3%	0	0%	1	3%	0	0%
Oneens	1	5%	0	29%	4	11%	6	15%	5	11%	1	3%	1	3%
Geen mening	5	26%	8	36%	10	29%	9	23%	13	29%	9	23%	10	30%
Eens	6	32%	11	50%	12	34%	11	28%	18	40%	12	30%	14	42%
Helemaal eens	7	37%	3	14%	9	26%	12	31%	13	29%	17	43%	8	24%

Tabel #*Mensen die belangrijk zijn in aandacht voor de jongere en zijn geloofsvragen en – twijfel (N=239)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Ouders/verzorgers	15	79%	18	69%	24	69%	30	77%	36	77%	27	68%	22	67%
Gemeenteleden	4	21%	1	4%	3	9%	5	13%	6	13%	5	13%	4	12%
Jeugdwerker	2	11%	2	8%	9	26%	19	49%	10	21%	9	23%	10	30%
Catecheseleiding	8	42%	13	50%	20	57%	18	46%	23	49%	20	50%	17	52%
Ouderling	1	5%	1	4%	1	3%	5	13%	5	11%	6	15%	6	18%
Dominee	3	16%	3	12%	7	20%	11	28%	11	23%	14	35%	16	48%
Leeftijdsgenoten	3	16%	9	35%	7	20%	15	38%	14	30%	21	53%	11	33%
Vrienden	3	16%	10	38%	14	40%	15	38%	22	47%	18	45%	19	58%
Niet van toepassing	1	5%	3	12%	2	6%	3	8%	3	6%	5	13%	2	6%
Anders	1	5%	0	0%	0	0%	1	3%	1	2%	0	0%	0	0%

Leersetting

Tabel #

De mate waarin de jongeren terecht kunnen bij mensen met geloofsvragen en –twijfel na hun 18e . (N=233)

	n	%
Helemaal oneens	14	6%
Oneens	24	10%
Geen mening	76	33%
Eens	74	32%
Helemaal eens	45	19%

Modus	3
Mediaan	4
Gemiddelde	3,4

Tabel #

Het belang van de mate waarin de jongeren terecht kunnen bij mensen met geloofsvragen en –twijfel na hun 18e . (N=235)

	n	%
Helemaal oneens	13	6%
Oneens	17	7%
Geen mening	47	20%
Eens	83	35%
Helemaal eens	75	32%

Modus	4
Mediaan	4
Gemiddelde	3,8

Tabel #

De mate waarin de jongeren terecht kunnen bij mensen met geloofsvragen en –twijfel na hun 18e . (N=233)

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	2	11%	2	9%	1	3%	4	11%	2	5%	2	5%	1	3%
Oneens	3	16%	2	9%	4	11%	1	3%	7	16%	4	10%	3	9%
Geen mening	7	37%	6	27%	10	29%	13	34%	20	45%	15	38%	5	15%
Eens	7	37%	10	45%	10	29%	10	26%	11	25%	11	28%	15	45%
Helemaal eens	0	0%	5	23%	10	29%	10	26%	4	9%	8	20%	9	27%

Tabel #*Het belang van de mate waarin de jongeren terecht kunnen bij mensen met geloofsvragen en –twijfel na hun 18e . (N=235)*

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	0	0%	1	5%	2	6%	5	13%	2	4%	1	3%	2	6%
Oneens	4	21%	1	5%	2	6%	3	8%	3	7%	3	8%	1	3%
Geen mening	2	11%	5	23%	7	20%	8	21%	13	29%	6	15%	6	18%
Eens	6	32%	11	50%	12	34%	14	36%	14	31%	14	35%	12	36%
Helemaal eens	7	37%	6	27%	12	34%	9	23%	13	29%	16	40%	12	36%

Tabel #*Mate van belang van het toerusten van de ouders volgens de jongeren. (N=236)*

	n	%
Helemaal oneens	4	2%
Oneens	19	8%
Geen mening	54	23%
Eens	87	37%
Helemaal eens	72	31%

Modus	4
Mediaan	4
Gemiddelde	3,9

Tabel #*Antwoorden op internet zoeken i.p.v. antwoorden vinden in de kerk. (N=236)*

	n	%
Helemaal oneens	50	21%
Oneens	72	31%
Geen mening	65	28%
Eens	25	11%
Helemaal eens	24	10%

Modus	2
Mediaan	2
Gemiddelde	2,5

Tabel #

Hulpvaardigheid van de methode in het antwoord vinden op geloofsvragen tijdens club of catechese (N=235)

	n	%
Helemaal oneens	64	27%
Oneens	62	26%
Geen mening	60	26%
Eens	39	17%
Helemaal eens	10	4%

Modus	1
Mediaan	2
Gemiddelde	2,5

Tabel #

Mate van belang van een helpende methode bij het antwoord vinden op geloofsvragen tijdens club of catechese (N=235)

	n	%
Helemaal oneens	24	10%
Oneens	22	9%
Geen mening	60	25%
Eens	90	38%
Helemaal eens	40	17%

Modus	4
Mediaan	4
Gemiddelde	3,4

Tabel #

Hulpvaardigheid van de methode in het antwoord vinden op geloofsvragen tijdens club of catechese (N=235)

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	4	21%	4	17%	8	23%	10	26%	17	38%	15	38%	6	18%
Oneens	3	16%	5	21%	10	29%	14	36%	11	24%	12	30%	7	21%
Geen mening	6	32%	7	29%	9	26%	11	28%	8	18%	8	20%	11	33%
Eens	6	32%	6	25%	5	14%	3	8%	9	20%	4	10%	6	18%
Helemaal eens	0	0%	2	8%	3	9%	1	3%	0	0%	1	3%	3	9%

Tabel #

Mate van belang van een helpende methode bij het antwoord vinden op geloofsvragen tijdens club of catechese (N=235)

	12 jaar n	12 jaar %	13 jaar n	13 jaar %	14 jaar n	14 jaar %	15 jaar n	15 jaar %	16 jaar n	16 jaar %	17 jaar n	17 jaar %	18 jaar n	18 jaar %
Helemaal oneens	4	21%	2	8%	1	3%	5	13%	7	15%	5	13%	0	0%
Oneens	1	5%	0	0%	5	14%	6	15%	3	7%	5	13%	2	6%
Geen mening	6	32%	9	38%	9	26%	8	21%	13	28%	8	20%	7	21%
Eens	6	32%	10	42%	12	34%	17	44%	18	39%	13	33%	14	42%
Helemaal eens	2	11%	3	13%	8	23%	3	8%	5	11%	9	23%	10	30%

Tabel #

Mate van belang van een helpende methode bij het antwoord vinden op geloofsvragen tijdens club of catechese (N=235)

	Man n	Man %	Vrouw n	Vrouw %	Anders n	Anders %
Helemaal oneens	8	10%	14	10%	2	29%
Oneens	9	11%	13	9%	1	14%
Geen mening	18	22%	39	27%	1	14%
Eens	36	43%	53	36%	2	29%
Helemaal eens	12	14%	27	18%	0	0%

Tabel #

Hulpvaardigheid van de methode in het antwoord vinden op geloofsvragen tijdens club of catechese (N=235)

	Man n	Man %	Vrouw n	Vrouw %	Anders n	Anders %
Helemaal oneens	24	29%	38	26%	3	43%
Oneens	21	25%	40	28%	3	43%
Geen mening	21	25%	36	25%	1	14%
Eens	12	14%	26	18%	1	14%
Helemaal eens	5	6%	5	3%	0	0%

Tabel #

Hulpvaardigheid van de methode in het antwoord vinden op geloofsvragen tijdens club of catechese (N=235)

	Bs n	Bs %	Vmbo n	Vmbo %	Havo n	Havo %	Vwo n	Vwo %	Mbo n	Mbo %	Hbo n	Hbo %	Wo n	Wo %	Werk n	Werk %
Helemaal oneens	0	0%	9	24%	16	30%	24	26%	7	25%	5	31%	1	50%	2	40%
Oneens	1	50%	12	32%	11	20%	29	32%	4	14%	5	31%	0	0%	0	0%
Geen mening	0	0%	7	19%	19	35%	18	20%	10	36%	3	19%	1	50%	2	40%
Eens	1	50%	8	22%	6	11%	16	18%	6	21%	1	6%	0	0%	1	20%
Helemaal eens	0	0%	1	3%	12	22%	5	5%	1	4%	2	13%	0	0%	0	0%

Tabel #

Mate van belang van een helpende methode bij het antwoord vinden op geloofsvragen tijdens club of catechese (N=235)

	Bs n	Bs %	Vmbo n	Vmbo %	Havo n	Havo %	Vwo n	Vwo %	Mbo n	Mbo %	Hbo n	Hbo %	Wo n	Wo %	Werk n	Werk %
Helemaal oneens	0	0%	5	14%	6	11%	9	10%	2	7%	0	0%	0	50%	1	20%
Oneens	1	50%	6	16%	6	11%	5	5%	2	7%	2	13%	0	0%	0	0%
Geen mening	0	0%	14	38%	10	18%	21	23%	11	39%	2	13%	0	50%	2	40%
Eens	1	50%	9	24%	20	36%	41	45%	9	32%	7	44%	2	100%	2	20%
Helemaal eens	0	0%	3	8%	13	24%	15	16%	4	14%	5	31%	0	0%	0	0%